

VÉDELMI TANULMÁNYOK

2023/1

***ABLAKA Gergely, CSIKI VARGA Tamás,
DEÁK András György, FELMÉRY Zoltán,
HÁDA Béla, JÓJÁRT Krisztián,
KEMÉNY János, TÁLAS Péter***

**Afganisztán szerepe a tálib
hatalomátvétel után**

Védelmi Tanulmányok

A Nemzeti Közsolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont
Stratégiai Védelmi Kutatóintézetének elektronikus (online)
megjelenésű biztonságpolitikai folyóirata

Szerkesztés és tördelés:
Felméry Zoltán, Tálás Wanda

Lektor:
Háda Béla, Kemény János

A mű a TKP2021-NVA-16 számú projekt a Kulturális és Innovációs Minisztérium
Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával,
a TKP2021-NVA-16 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

HU ISSN 1216-4704

© Nemzeti Közsolgálati Egyetem, 2023

Tartalom

Bevezető	4
A 2021. évi tálib hatalomátvétel belső okai	6
A nagy- és regionális hatalmak viszonyulása az afganisztáni konfliktushoz és a tálibok 2021-es hatalomátvételéhez	14
Amerikai Egyesült Államok	
Az európai államok szerepvállalása Afganisztánban	
Irán	
Pakisztán	
India	
Kínai Népköztársaság	
Oroszország	
A tálib hatalomátvétel hatásai a térségben működő terrorista- és felkelő csoportok jelenére és jövőjére	53
Terrortevékenység Afganisztánban 2001 után - általánosságban	
A tálibok szándékai, lehetőségei és belső ellentmondásai	
Tálib kézre jutott fegyverek és eszközök	
Al-Káida és egyéb terrorista csoportok	
Amerikai terrorelhárítási célok és „horizonton túli képességek”, valamint a tálib mozgalom képességei és lehetőségei	
A tálib rezsim és az Afganisztánból kiinduló regionális kihívás	
A megtartó képesség hiánya - Afganisztán gazdasági és humanitárius helyzete	83
Az általános gazdasági és humanitárius helyzet	
Élelmiszerbiztonság	
Összegzés	
Konklúziók	93
Irodalomjegyzék	97

Afganisztán szerepe a tálib hatalomátvétel után – stratégiai átrendeződés és regionális feszültségek¹

*Ablaka Gergely, Csiki Varga Tamás, Deák András György,
Felméry Zoltán, Háda Béla, Jójárt Krisztián,
Kemény János, Tálás Péter²*

Bevezető

2021 nyarán visszavonhatatlanul lezárult egy korszak Afganisztán történelmében: augusztus 15-16-án a 2001. szeptember 11-i terrortámadások megtorlásaként elűzött tálibok érdemi ellenállásba sem ütközve bevették az ország fővárosát. Szeptember első napjaiban pedig a velük nyílt fegyveres harcot vállalók utolsó fészke, a Pandzsír-völgy is az ellenőrzésük alá került. Ezzel a szélsőséges elveket valló szunnita mozgalom nagyobb hatalomra tett szert a dél-ázsiai ország felett, mint amit az első kormányzásának véget vető, 2001-es amerikai katonai beavatkozást megelőzően magáénak tudhatott. Egyúttal az évek óta diszfunkcionális, önmagát legitimálni nem képes Afganisztáni Iszlám Köztársaság politikai rendszere megszűnt létezni. Húsz esztendőn át tartó építkezése annyira sem képesítette, hogy legalább az ország egy részén eredményes ellenállást fejtsen ki az ellenségeivel szemben. Hogy valami új jön-e, vagy a kiépülő tálib kormányzat kísértetiesen emlékezteti majd Afganisztán lakóit a 2001 előtti évekre, arról 2021-ben még élénk vita zajlott a téma kutatóinak körében. Mára egyre

¹ A tanulmány a TKP2021-NVA-16 azonosítószámú NKE HHK pályázat „Alkalmazott katonai műszaki-, had-, és társadalomtudományi kutatások a nemzetvédelem, nemzetbiztonság területén a Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon” pályázat keretében készült.

² Ablaka Gergely az ELTE ÁJK oktatója. Email: ablakagergely@yahoo.com, Csiki Varga Tamás az NKE EJK SVKI tudományos főmunkatársa. Email: Csiki.Tamas@uni-nke.hu, Deák András György az NKE EJK SVKI tudományos főmunkatársa. Email: Deak.Andras.Gyorgy@uni-nke.hu, Felméry Zoltán az NKE EJK SVKI tudományos munkatársa. Email: Felmery.Zoltan@uni-nke.hu, Háda Béla az NKE EJK SVKI tudományos munkatársa. Email: Hada.Bela@uni-nke.hu, Jójárt Krisztián az NKE EJK SVKI tudományos segédmunkatársa. Email: Jojart.Krisztian@uni-nke.hu, Kemény János az NKE EJK SVKI tudományos munkatársa. Email: Kemeny.Janos@uni-nke.hu, Tálás Péter az NKE EJK SVKI központvezetője. Email: Talas.Peter@uni-nke.hu

világosabb, hogy az utóbbi forgatókönyv érvényesül, persze a kor viszonyaira és Afganisztán gazdasági helyzetére tekintettel lévő finomhangolás mellett.

Jóval kevesebb vita volt arról, hogy az Egyesült Államok és szövetségeseinek kivonulása és a Talibán győzelme egyúttal a térség egészének biztonságpolitikai helyzetére is lényegi hatást gyakorol. A három nagytérrel érintkező, kulcsfontosságú ütközőállam polgárháborújának lezárulása (vagy legalábbis az IS és belső felkelő csoportok tevékenységének fennmaradása mellett alacsony intenzitásúvá enyhülése) e folyamat akár pozitívnak is tekinthető vonása. Ám az érem másik oldalaként India, Kína, vagy a nyugati államok egy olyan kormányzat hatalomra kerülését tapasztalják, amellyel várhatóan sokkal nehezebb lesz kapcsolatokat építeniük, mint a bukott Iszlám Köztársaság elitjével.

Tanulmányunk egy átfogó képet kíván rajzolni arról, hogy jelen tudásunk alapján milyen formában változik meg Afganisztán stratégiai szerepe a tálib rendszer újjáalapítása következtében, illetve milyen feszültségek származhatnak az új helyzetből a térség egészére nézve. Ehhez mindenképp a tálib hatalomátvételt lehetővé tévő körülményekre kell részletesebben kitérnünk

A 2021. évi tálib hatalomátvétel belső okai

A Talibán újbóli hatalomra kerülését Afganisztánban hosszú ideje tartó politikai békultság, a Kabulból irányított köztársasági rendszer intézményeinek és vezetőinek súlyos hitelvesztése előzte meg. Párhuzamosan a tálibok erősödésével az afgán politikai struktúra a 2010-es években egyre erősebben mutatta a diszfunkcionalitás jeleit.³ A törvényhozási- és elnökválasztások nyílt elcsalásának lehetősége nem csak a folyamatok silány ellenőrzéséből és az afgán demokratikus kultúra hiányosságából fakadt, de maga a választási rendszer is lehetővé tette azt. Úgynevezett egyéni nem átruházható szavazaton nyugvó, félarányos választási rendszer létezett az országban a 2003-as választási törvény értelmében, ahol az adott körzetben elnyerhető törvényhozási mandátumokat a jelöltek abban a sorrendben kapják meg, amit a szavazataik száma alapján felállítanak belőlük (például, ha négy elosztható mandátum van a körzetben, akkor a négy legtöbb szavazatot kapó jelölt kapja meg azokat). Országos szintű arányosító mechanizmusok (pl. pártlisták) nem voltak. Ilyen feltételek mellett a gyenge szervezettségű pártok kevés eséllyel indultak, sokkal több lehetőség adódott a helyi kiskirályok, illetve egyéb érdekcsoportok embereinek törvényhozási mandátumhoz juttatására. Elharapódtak a szavazatvásárlás és torzító nyomásgyakorlás jelenségei, melyek ráadásul sok esetben nem is maradtak titokban a szélesebb közvélemény előtt. A választások eredményei legnagyobbbrészt a helyi hadurak, maffiák, illetve szervezett kisebbségi csoportok érdekeinek kedveztek, azaz éppen olyan gyakorlatokat éltek tovább más díszletek között, amit a működőképes „afgán demokrácia” érdekében éppen hogy meg kellett volna haladni. Ezzel párhuzamosan az egyéni nem átruházható szavazaton alapuló mandátumkiosztásnak köszönhetően a fiatalabb, „országos” ambíciókat meghirdető pártok többnyire nagyon rosszul szerepeltek.⁴

Az elnökválasztások is visszaélésektől terhelve zajlottak le, minek következtében 2014-ben és 2019-ben is az önmagát győzelemre esélyesnek tartó, de végül – a hivatalos adatok szerint – vereséget szenvedett jelölt, Abdullah Abdullah nem is ismerte el a kihirdetett eredményeket. Megelőzendő a katasztrófával fenyegető belpolitikai szakítást, végül „Chief Executive” címmel felruházva be kellett vonni őt is az ország kormányzásába, az elnök utáni második ember szerepében. Túl azon,

hogy ez nem csökkentette a vezető politikusok közötti konkurenciaharcot, megkérdőjelezte az elnökválasztási folyamat értelmét, egyúttal a kormány munkáját is gátolta az elnök és a „Chief Executive” közötti bizalmatlanság következtében.

Mindezeknek eredményeként az afganisztáni politikai elit nem volt képes megfelelően legitimálni önmagát a választások által, melyeken az idő előre haladtával egyre kevesebb állampolgár vett részt. Utóbbinak persze oka volt a tálibok előretérése nyomán terjedő bizonytalanság is, ám a lakossági kiábrándulást nem érdemes alábecsülni, ha számba vesszük a rendszer belső meggyengülésének összetevőit.

Belpolitikai értelemben tehát nem a tálibok tették működésképtelenné az Afganisztáni Iszlám Köztársaságot, azt megoldották választott vezetői. A legutolsó, 2018. október 20-i törvényhozási választáson már csak csonka parlamentet sikerült létrehozni, miután Ghazni tartományban törölték a választásokat és Kabul képviselői helyeinek elosztása felett is több hónapig tartó vita bontakozott ki.⁵ Még így is 3 millió körül volt a szavazáson részt vettek száma, ám ez mindössze a választásra jogosultak 25%-át, de még a 8,8 millió választásra regisztrált személynek is csak a 34%-át tette ki.⁶ Emlékezetes, hogy ekkor még úgy tűnt, az amerikai támogatás töretlen a kabuli kormányzat mögött, így még ha mélyült is a belső küzdelem, a teljes összeomlás nem tűnt fel a horizonton. Ettől még a rendszer maga egyre cselekvőképelenebbnek tűnt és a politikai elit sem volt képes áthidalni a belső bizalmi válságot. Asraf Gháni államfő nem volt hajlandó szélesebb alapokra helyezni a kormányzását olyan emberek bevonásával, akik kritikusabbak voltak ugyan a teljesítményét illetően⁷ de a rendszer fennmaradásában érdekelt csoportokhoz tartoztak és szélesíthették volna a kormány rálátását a valós helyzet alakulására. A politikai vezető réteg erős fragmentáltságát a társadalom adottságai is elősegítették. Érdemes felidézni, hogy noha a 2004-es alkotmány hitet tesz az afgán nemzet létezéséről,⁸ melynek alapja az afganisztáni állampolgárságban való közösség (tehát lényegében hasonló megfontolás, mint ami az 1950-es indiai alkotmányban szerepel), ám ilyen szolidaritási kötelek nem tudtak megerősödni a lakosság széles rétegeiben. Erre a rendelkezésre álló két évtized itt nem is lehetett elegendő. Relatíve sokan voltak azok, akik

⁵ Ehsan POPALZAI – Ali M. LATIFI – Laura SMITH-SPARK: *4 million vote in Afghanistan despite violence and technical glitches*. [online], 2018. 10. 21. Forrás: CNN [2021. 06. 12.] és Ali Yawar ADILI: *The Results of Afghanistan's 2018 Parliamentary Elections: A new, but incomplete Wolesi Jirga*. [online], 2019. 05. 17. *Afghanistan Analysts Network*, Forrás: afghanistan-analysts.org [2021. 06. 12.]

⁶ Franz J. MARTY: *Afghan Parliamentary Elections Marred by Technical Troubles and Insecurity*. [online], 2018. 10. 21. *The Diplomat*, Forrás: thediplomat.com [2021. 06. 12.]

⁷ Kathy GANNON: *Afghan President was Isolated before Slipping into Exile*. [online], 2021. 08. 15. Forrás: independent.co.uk [2023. 01. 15.]

⁸ *The Constitution of Afghanistan*. [online], 2004. 01. 26. Forrás: afghanembassy.com.pl [2021.07.14.]

³Jarrett BLANC: *Afghanistan's Election Disputes Reflect Its Constitution's Flaws*. [online], 2020. 03. 12. Forrás: carnegieendowment.org [2023. 01. 12.]

⁴ *The September 2005 Parliamentary and Provincial Council Elections in Afghanistan*. [online], 2006. National Democratic Institute for International Affairs (NDI), Forrás: ndi.org [2021. 03. 04.]

ellenérdekeltek voltak a tálibok rendszerének restaurációjában (pl. iskolázottabb nők, városi polgárosult rétegek, külföldiekkel kapcsolatot ápoló vállalkozók/értelmiségiek, egyes kisebbségi közösségek tagjai, de még olyanok is, akik komoly pénzeket öltek abba, hogy katonai, vagy államigazgatási vezetői posztokat tölthessenek be), ám ezek a csoportok nem igazán találtak egymásra és nem képezték ütőképes tömegbázist a rendszer mögött. És különösen nem gyakoroltak döntő hatást a katonai ellenállóképességre. Utóbbi megdöbbenő hiányosságai kiábrándítóan hatottak 20 évnyi építkezés után. Tisztázandó kérdés tehát, hogy milyen tényezők álltak a gyors katonai összeomlás hátterében.

Valójában a tálib katonai és politikai sikernek több fontos forrása volt, amelyek egymással kölcsönhatásban érték el az augusztusi látványos eredményüket. Egyfelől a nyugati támogatással bíró afgán kormányzat belső ellentmondásai és külső támogatásának problémái fontos tényezőt jelentettek. Másfelől a tálib mozgalom kihasználta az adódó lehetőségeket, beleértve a diplomáciát, tudatos stratégiát alkalmazott, hatékonyan csatornáztatta be a külső szereplők korlátozott támogatását, és következetesen tudott fellépni egész Afganisztánban.

A Gháni-kormány belső ellentmondásai számos forrásra vezethetők vissza. Katonai oldalon alapvető probléma volt, hogy az ország biztonsági apparátusának méretei és felszereltsége tekintetében túlságosan költséges volt ahhoz, hogy az afgán állam fenntartsa. Emiatt állandó külső támogatásra volt utalva, anyagi és technológiai szempontból is. A tálibok a békefolyamat során tudatosan léptek fel a tanácsadók és a technikai támogatást végző alvállalkozók kivonása érdekében.⁹ Az amerikai törekvések, amelyek az afgán légierő országon kívüli karbantartására irányultak, nem bizonyultak sikeresnek.¹⁰

Az afgán biztonsági erőkön belüli korrupció utólag fontos tényezőnek bizonyult. Hálid Pajenda, a Gháni-kormány volt pénzügyminisztere szerint a hangoztatott 300 000 fős rendőri és katonai összlétszám a valóságban messze elmaradt ettől a számtól, és a ténylegesen harcban álló katonák és rendőrök bérezése is komoly problémákat mutatott.¹¹ A volt miniszter állítása korántsem biztos, hogy megfelelt

⁹ Ennek legfontosabb bizonyítéka a dohai megállapodás szövege, amiben rögzítették, hogy az „Egyesült Államok és szövetségesei minden katonai erejét, beleértve az összes nem diplomáciai szerepben lévő civilt, biztonsági magánvállalkozót, kiképzőt, tanácsadót és technikai támogatást nyújtó személyzetet” ki kell vonni. Vö.: *Agreement for Bringing Peace to Afghanistan between the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban and the United States of America* [online], 2020. 02. 29. Forrás: Department of State [2021. 12. 22.] 1. o.

¹⁰ *Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction Quarterly Reports* [online], 2019. 07. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2021. 12. 22.] 72-73. o.

¹¹ *Afghanistan's ghost soldiers undermined fight against Taliban - ex-official* [online], 2021. 11. 10. Forrás: BBC [2021. 12. 22.]

a valóságnak, ahogyan azt a SIGAR jelentése is kiemeli¹², ugyanakkor a probléma ismert volt. A „szellemkatonákat”, akik eleve fiktívek voltak, vagy különböző okokból (haláleset, sebesülés, dezertálás stb.) harcképtelenné váltak, fizetési listán tartották annak érdekében, hogy a feletteseik a zsoldot el tudják sikkasztani. 2019-ben, amikor az afgán biztonsági erők új személyügyi rendszerre álltak át, hozzávetőleg 10 000 katonáról és 25 000 rendőrrel derült ki, hogy nemlétező vagy nem állományban lévő személy.¹³ Ez azonban a korrupciónak csak az egyik formája volt. Bevett szokás volt még az üzemanyaggal, élelemmel és más ellátmánnyal való üzletelés, az előléptetések pénzért adása, amit nem sikerült kellően visszaszorítani.¹⁴ A katonai projektek körül kialakuló vállalkozói kör szintén a korrupció egy fontos eleme lett.¹⁵

Az afgán biztonsági erők vezetése sem volt problémamentes, nem utolsósorban a Gháni-kormány fellépése miatt. A háború utolsó szakaszában a felső vezetést Gháni gyakran rotálta, illetve miniszteri szinten változtatásokat hajtott végre¹⁶ (egyik utolsó hivatali intézkedése is ez volt).¹⁷ A katonai vezetés eleve nehéz helyzetbe került az amerikai kivonással, nem tudta ellensúlyozni annak a negatív következményeit. Az afgán kormány nem csökkentette érdemben az erők elaprózottságát, a területi veszteségekre pedig azok visszaszerzésére tett kísérlettel, és nem a lakossági központok védelmére való törekvéssel válaszolt.¹⁸

Az erők elaprózottsága nem tette lehetővé azok pihentetését vagy újracsoportosítását, és amikor egyes területeken a helyzet válságossá vált, nem tudtak megfelelően reagálni. A rendelkezésre álló erők részben nem megfelelően kerültek bevetésre: az afgán különleges erőket, amelyek a leginkább harcra fogható részét jelentették az Afgán Nemzeti Hadseregnek, a magasabb parancsnokok az elvesztett területek visszaszerzésére vetették be, ami növelte a műveleti tempót (májusra 30 %-kal több bevetést kellett végrehajtaniuk, és már korábban is túlterheltek számítottak), növelte a veszteségeiket és csökkentette a moráljukat. A szövetséges légierő feladatainak

¹² *Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction Quarterly Reports* [online], 2021. 10. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2021. 12. 22.] 101. o.

¹³ *Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction Quarterly Reports* [online], 2019. 07. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2021. 12. 22.] 64. o.

¹⁴ Jonathan SCHRODEN: *Lessons from the Collapse of Afghanistan's Security Forces* [online], 2021. 10. CTC Sentinel Combating Terrorism Center at West Point [2021. 12. 22.] 55. o.

¹⁵ Christina WILKIE: '9/11 millionaires' and mass corruption: How American money helped break Afghanistan 2021. 09. 10. [online], Forrás: CNBC [2021. 12. 22.]

¹⁶ *Afghan president replaces security ministers amid Taliban advance* [online], 2021. 06. 19. Forrás: al Jazeera [2021. 12. 22.]

¹⁷ *Afghanistan war: Army chief replaced as Taliban seize more cities* [online], 2021. 08.12. Forrás: BBC [2021. 12. 22.]

¹⁸ Jonathan SCHRODEN: *Lessons from the Collapse of Afghanistan's Security Forces* [online], 2021. 10. Forrás: CTC Sentinel Combating Terrorism Center at West Point [2021. 12. 22.] 50-51. o.

átvételével az afgán légierőre háruló feladatok mértéke is nagyban megnőtt, aminek a pótlásához nem volt meg a szükséges kapacitás sem technikai, sem humán oldalon. Gháni az amerikai kivonulás előrehaladtával igyekezett megszólítani és mozgósítani a volt hadurakat a kormány mögött, valamint helyi milíciák szervezését szorgalmazta a reguláris erők támogatására,¹⁹ ám csak korlátozott sikert ért el.

Az, hogy az amerikaiak a harci szezon közepén vonultak ki, és azt időnként látványosan az afgán vezetéssel való egyeztetés nélkül hajtották végre (mint a bagrami légibázisról való kivonulást),²⁰ jelzés volt az afgán biztonsági apparátus számára az amerikai szándékokat illetően, és hozzájárulhatott az afgán erők moráljának további csökkenéséhez. A harctevékenység növekedéséről áttekintést ad az amerikaiak által vezetett ellenséges támadások adatbázisa. Eszerint a megelőző öt esztendőben a támadások száma ekképpen alakult:

Év	Támadások száma
2016	24 690
2017	26 286
2018	25 871
2019	29 083
2020	40 535

1. táblázat: Ellenség által kezdeményezett támadások száma a SIGAR adatbázisa szerint²¹

2021-re vonatkozóan sajnos nem állnak rendelkezésre végleges adatok, 2020 decembere és 2021 májusa között a SIGAR 20 389 ellenséges támadást rögzített.²² Ehhez képest az amerikai reakció nem állt arányban, legalábbis a légitvékenység területén. Az amerikai érdeklődés csökkenését mutatja a CENTCOM Összhaderőnemi Légi Komponensparancsnokának kimutatása:

Év	Bevetések száma	Össz légi bevetések száma
2016	1 337	5 162
2017	4 361	4 603
2018	7 362	8 196
2019	7 423	8 773
2020	1 631	5 533
2021 (november 30-ig)	801	2 596

2. táblázat: CENTCOM által közölt adatok az amerikai légitvékenységről Afganisztánban²³

Ehhez ugyanakkor érdemes hozzátennünk, hogy az egyéb amerikai katonai válaszreakciókról nem rendelkezünk jelenleg pontos adatokkal.

Mindaz egy átgondolt stratégiával és annak tudatos végrehajtásával találkozott a tálibok részéről, aminek katonai, diplomáciai és kommunikációs oldala egyaránt ki volt dolgozva. A tálib vezetés tudatosan, a közösségi média alkalmazását is bevetve próbálta javítani kapcsolatait a nem pastun etnikai háttérrel rendelkező közösségekkel, és igyekezett a szerepét elfogadtatni velük.²⁴ A dohai megállapodás aláírása után, ahogyan az amerikai adatok is mutatják, a tálib oldalról egy látványos katonai eszkaláció vette kezdetét, amit amerikai oldalról nem követett hasonlóan látványos válaszreakció, hanem az amerikai erők fokozott kivonása volt tapasztalható.

Mindennek nyomán a tálibok gyakorlatilag a katonai megoldásra koncentráltak, és a diplomáciai tevékenységükkel igyekeztek a potenciális amerikai beavatkozást elhárítani és a szélesebb nemzetközi közösséget a szándékaikat és tevékenységüket illetően elbizonytalanítani, hamis biztonságérzetet kialakítani. Igyekeztek mindent elkövetni azért, hogy az afgán kormányerők előnyeit csökkentsék, ahogyan csak tudják. Ennek jegyében az afgán légierő pilótái ellen merényleteket hajtottak végre, hogy csökkenjen azok száma, akik képesek a rendelkezésre álló légi kapacitásokat üzemeltetni.²⁵ Az afgán biztonsági erők

¹⁹ Jonathan SCHRODEN (2021) i.m. 50. o.

²⁰ US left Bagram Airbase at night with no notice, Afghan commander says [online], 2021. 07. 06. Forrás: BBC [2021. 12. 22.]

²¹ What We Need to Learn: Lessons from Twenty Years of Afghanistan Reconstruction [online], 2021. 08. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2021. 12. 22.] 13. o.

²² Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction Quarterly Reports [online], 2019. 07. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2021. 12. 22.] 57. o.

²³ Combined Forces Air Component Commander 2014-2021 Airpower Statistics as of November 30, 2021 [online], 2021. 12. 17. Forrás: U.S. Air Forces Central Public Affairs [2021. 12. 22.] 1. o.

²⁴ Sarah ATIQ: The Taliban embrace social media: 'We too want to change perceptions' [online], 2021. 09. 06. Forrás: BBC [2021. 12. 22.]

²⁵ Phil STEWART - Idrees ALI - Hamid SHALIZI: Special Report: Afghan pilots assassinated by Taliban as U.S. withdraws [online], 2021. 07. 09. Forrás: Reuters [2021. 12. 22.] és Kabul blast claimed by Taliban kills Afghan air force pilot [online], 2021. 08. 07. Forrás: al Jazeera [2021. 12. 22.]

eltérő harcértékről tettek tanúbizonyságot. Kandahár,²⁶ Herát²⁷ és Laskár Gáh²⁸ városokért a kormányerők komoly harcokat folytattak, míg voltak olyan területek, ahol gyakorlatilag harc nélkül átadták a bázisokat és településeket a táliboknak.

Az afgán kormánynak nem volt stratégiája és megfelelő erőforrásai a kialakult helyzet kezelésére. Elszenvedett veszteségei, a tálib propaganda és az amerikai segítség elmaradása olyan politikai és pszichológiai helyzetet teremtett, ahol az első tartományi székhelyek elvesztése sokként hatott, és más területeken is a helyzet újraértékelésére ösztönözte a helyi eliteket. Ez a gyakorlatban látványos összeomlást okozott. Az események gyors egymásutánban következtek: 2021. augusztus 6-án Zaranj harc nélkül a tálibok kezére került, az itteni afgán erők Iránba menekültek; augusztus 7-én Sibirghán szintén ellenállás nélkül került nyomultak be a mozgalom erői; augusztus 8-án Kunduz, Talokán és Szár-i Pul, augusztus 9-én Ábak, egy napra rá Farah és Faizábád került a tálibok ellenőrzése alá. Kandahárért és Herátért ugyanakkor súlyos harcok folytak. Ezek, valamint Laskár Gáh és Gázni elfoglalására augusztus 13-án került sor. Rákövetkező napon Mazár-i-Saríf is ellenállás nélkül adta meg magát, augusztus 15-én pedig Gháni elnök elmenekülésével Kabul is megnyitotta kapuit.²⁹ Ezzel megszűnt a kormány által szervezett ellenállás, és noha a fővárostól északra fekvő Pandzsír-völgyben volt kormánykatonák és tálibellenes milicisták megkísérelték megvetni a lábukat, és megakadályozni az új hatalom ellenőrzését a terület felett, mozgalmuk szeptember elejére vereséget szenvedett. Noha sokáig egymásnak ellentmondó információk keringtek a világsajtóban az ellenállás sorsát illetően, 2022-re minden jel szerint az Iszlám Állam Horászán frakciója (Islamic State – Khorasan Province, továbbiakban: IS-K) maradt a legszervezettebb erő Afganisztánban, amely – igaz, a terrorizmus eszközeivel, de – felvette a küzdelmet a tálib hatalommal szemben.

Mindent egybevetve tehát az afgán biztonsági erők és az állam szétesése nem az augusztusi események eredménye volt, hanem egy hosszú folyamat következménye, amiben az afgán politikai intézményrendszer gyengesége, a vezetés hibái, az amerikai és szövetséges erők nem megfelelő jellegű támogatása, valamint 2020-tól a gyors háttérbe vonulásuk vezetett. A tálibok arra koncentráltak, hogy elszigeteljék

a lakossági központokat, és ahol lehetett, külön megállapodásokkal biztosítsák fontosabb bázisok átadását, ahol pedig erre nem volt fogadókészség, erőszak alkalmazásához folyamodtak. A tálibok az amerikai evakuálás támogatásával biztosították, hogy a nyugatiak ne avatkozzanak be látványosan a kárukra a konfliktus utolsó szakaszában, amikor az erők a legsebezhetőbbek lettek volna, biztosítva a katonai sikerüket az afgán kormányerőkkel szemben. A nemzetközi környezet alakulásának, az Afganisztánban érdekelt államok hozzáállásának ugyanakkor döntő szerepe volt abban, hogy ez a stratégiai érvényesülhetett. A továbbiakban érdemes tehát áttekinteni, hogy az országban érdekekkel bíró legjelentősebb hatalmak milyen törekvéseket képviseltek és ezek tükrében miként viszonyultak az afganisztáni konfliktus záró szakaszához. Közülük is első helyre az USA szempontjai kívánkoznak.

²⁶ Taliban seizes Herat, Ghazni as battle for Kandahar rages on [online], 2021. 08. 12. Forrás: al Jazeera [2021. 12. 22.]

²⁷ Afghanistan's Herat under pressure amid ongoing Taliban assault [online], 2021. 07. 31. Forrás: al Jazeera [2021. 12. 22.]

²⁸ Afghanistan war: Bodies on the streets as fighting traps Lashkar Gah residents [online], 2021. 08. 03. Forrás: BBC [2021. 12. 22.]

²⁹ Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction Quarterly Reports [online], 2021. 10. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2021. 12. 22.] 68-72. o.

A nagy- és regionális hatalmak viszonyulása az afganisztáni konfliktushoz és a tálibok 2021-es hatalomátvételéhez

Amerikai Egyesült Államok

Az al-Káida által New York-i és washingtoni célpontok ellen 2001. szeptember 11-én végrehajtott stratégiai terrortámadások nyomán az afganisztáni (nemzetközi) beavatkozás kezdeményezőjeként és vezetőjeként az Egyesült Államok politikai és katonai reakciója alapvető és döntő jelentőséggel bírt a konfliktusban. A katonai válaszlépésről legitim nemzeti biztonsági érdek alapján döntöttek: megtámadott országként a radikális iszlamista terrorizmus elleni fellépés részben a további fenyegetés kiiktatását, részben bármely más potenciális támadóval és terrorizmust támogató szereplővel szemben az elrettentést jelentette. Azonban a műveletek közvetlen katonai és politikai céljain, az al-Káida meggyengítésén (megsemmisítésén) és a szervezetet támogató tálib kormányzat megbuktatásán túlmutató, a rendezésre vonatkozó stratégia nem készült. A 2001 decemberétől kibontakozó elköteleződés a válságkezelés, majd az államépítés³⁰ feladatai kapcsán még úgy is irreálisnak bizonyult, hogy az ENSZ, a NATO és az EU is támogatta azt, sőt az észak-atlanti szövetség maga is főszereplőjévé vált a stabilizációs erőfeszítéseknek. Ugyanis a háború következő két évtizede különböző jelszavak mentén tulajdonképpen arról szólt, hogy képesek-e a szövetségesek amerikai vezetéssel egy valamelyest önállóan is működőképes politikai berendezkedést, államapparátust, biztonsági szervezetrendszer kialakítani egy törékeny/bukott államban annak érdekében, hogy a nemzetközi jelenlét megszüntetése után se térhessenek vissza a terrorszervezeteket támogató tálibok. Ha a háborút e célkitűzés alapján értékeljük, akkor az Egyesült Államok számára egyértelmű kudarccal zárult, még ha katonai vereséget semmilyen vonatkozásban sem szenvedett.

Amerikai szemszögből stratégiai értelemben a beavatkozásnak számos értelmezését adhatjuk: globálisan az amerikai „unipoláris pillanat” megélése; regionálisan

az amerikai érdekeket veszélyeztető közel-keleti országok (a „gonosz tengelye”³¹ – Irak, Irán, Afganisztán) megrendszabályozásának szándéka; a nemzetközi terrorizmussal kapcsolatban azon ritka pillanatok egyike, amikor a világ nagyhatalmai egyöntetűen lehetőséget láttak – saját érdekeik és értelmezésük mentén – a terrorizmus elleni fellépésben; politikai–ideológiai szempontból a demokrácia terjesztésének kísérlete. Mindezt azért érdemes jelezni, hogy lássuk: több szinten, síkon és területen egymást erősítve kapcsolódtak össze amerikai motivációk a beavatkozásra, amelyek egyrészt irreális feltételezéseken alapultak, másrészt intézményi és szakpolitikai kötöttségek, valamint a konfliktusba való „beragadás” miatt megnehezítették a rendezést vagy lezárást legalább valamilyen mérsékelt eredménnyel. Egyúttal olyan stratégiai túlterjeszkedést eredményeztek, ami két évtizeden át „égette el” az amerikai erőforrásokat.

Mind a Tartós Szabadság Hadművelet³² (2001-2014), mind a Béke Őre Hadművelet³³ (2015-2021) esetében elmondhatjuk, hogy nem volt megfelelően definiált végállapot (exit stratégia), ráadásul az évek során a fő célkitűzés is változott. Visszatekintve tulajdonképpen nem meglepő, hogy a Trump–Biden időszakot megelőzően, amikortól az amerikai nagy stratégiának más prioritásokat kellett szem előtt tartani,³⁴ sem Bush, sem Obama nem vállalta fel a kivonulást (adott helyzettől függően akár a kudarc beismerésének) lehetséges politikai költségét és biztonsági következményeit. Így amerikai szempontból az elhúzódó konfliktust az alábbi főbb szakaszokra oszthatjuk:

- 2001. október–december: Az al-Káida megtámadása, a tálib kormány hatalmának megdöntése, a katonai beavatkozás sikere
- 2002–2003: a stabilizáció és az államépítés kezdete; a nemzetközi részvétel kiszélesítése (ISAF); a konfliktus lezárása elmarad, tálib visszaszivárgás Pakisztánból, belép a NATO a stabilizációba (párhuzamosan elkezdődik az iraki háború)

³¹ Az „axis of evil” terminológiát az amerikai külpolitika neokonzervatív „héjai” fogalmazták meg, és George W. Bush 2002. január 29-i évértékelő beszédében (State of the Union Address) hangoztatta először, olyan államokra vonatkoztatva, amelyek a világbékét aláásva terrorszervezeteket támogatnak (Irak, Irán) vagy tömegpusztító fegyverek létrehozására törekuszenek (Észak-Korea). Lásd: [President delivers State of the Union Address](https://www.archives.gov/georgewbush-2002/01/29/state-of-the-union-address). [online], 2002. 01. 29. Forrás: georgewbush-whitehouse.archives.gov [2023. 01. 06.]

³² Operation Enduring Freedom

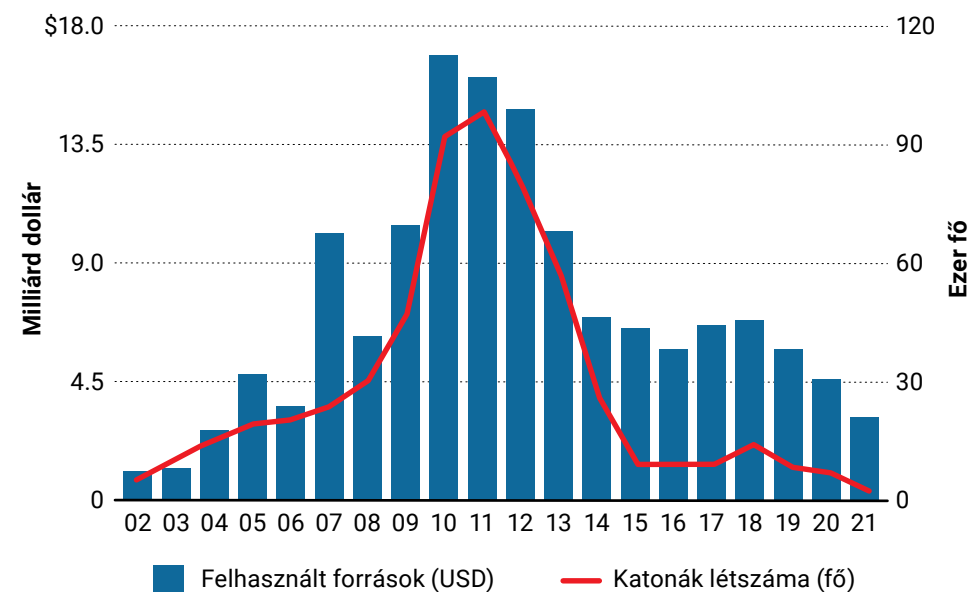
³³ Operation Freedom’s Sentinel

³⁴ CSIKI VARGA Tamás: *A Trump-stratégia nyomában – A 2017-es amerikai Nemzeti Biztonsági Stratégia értékelése*. SVKI Elemzések, 2018/4. [online], 2018. 01. 23. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2023. 01. 06.]; CSIKI VARGA Tamás – TÁLAS Péter: *Erő és diplomácia. Az Egyesült Államok stratégiai érdekei és lehetőségei a Biden-kormányzat időszakában*. SVKI Elemzések, 2021/13. [online], 2021. 07. 27. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2023. 01. 06.]

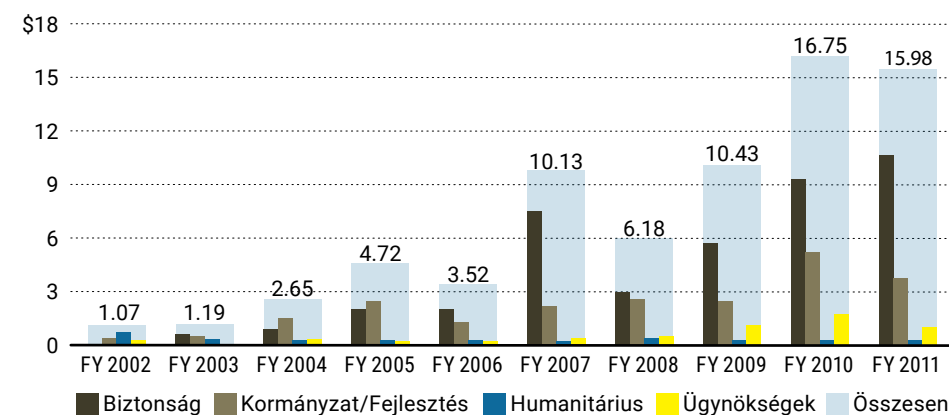
³⁰ Az amerikai stratégiai terminológiában „nemzetépítésnek” nevezték az afgán társadalmi és politikai berendezkedés átalakítására, a „demokrácia terjesztésére” irányuló kísérletet, azonban valójában „államépítést” kellett folytatni, melynek keretében az állami funkciókat biztosítani képes strukturális pilléreket igyekeztek kialakítani és működtetni: politikai rendezés, államapparátus, biztonsági szervezetek, stb. Egy az afgánhoz hasonló premodern, erős törzsi jellemzőkkel rendelkező heterogén társadalomban a modern nemzetállamokhoz kapcsolódó fogalmak – és mint a tapasztalat mutatja – gyakorlati megoldások nem alkalmazhatóak.

- 2003–2009: államépítés (a különböző funkcionális „pillérek” részeredményei vagy kudarcai)
- 4. 2009–2012: regionalizáció és Stanley McChrystal kettős stratégiája a szélsőségesek felmorzsolása és a mérsékeltet tárgyaló asztalhoz ültetése céljával (bin Laden megölése)
- 2012–2014: a kivonulás előkészítése (NATO chicagói csúcstalálkozó), az állami funkciók átadása az afgánoknak (Inteqal), az ISAF lezárása
- 2015–2020: Resolute Support Mission, támogató jelenlét a nyugatbarát afgán kormány fenntartásának és a szélsőséges elemek folytatódó likvidálásának céljával
- 2020–2021: kiegyezés a tálibokkal (Trump) és kivonulás (Biden); az afgán kormányzat összeomlása és a tálibok visszatérése a hatalomba.

Mérleget vonva elmondhatjuk, hogy az amerikai kormányzat 20 évet töltött el és 145 milliárd dollárt költött el az afganisztáni újjáépítésre.³⁵ Eközben a Védelmi Minisztérium további 837 milliárd dollárt költött a stabilizációra, 2443 amerikai katona vesztette életét, 20.666 pedig megsebesült. Emellett 1144 szövetséges katona is elesett afganisztáni szolgálatteljesítése közben.³⁶

1. ábra: Az amerikai költségvetési források és az Afganisztánba telepített katonák létszáma a 2002-2021-es pénzügyi évek szerint.³⁷

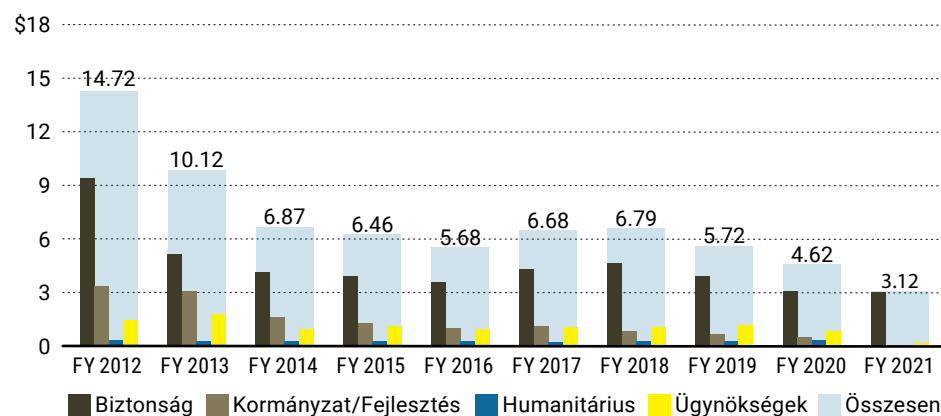
2. ábra: Az amerikai költségvetési források afganisztáni felhasználása fő funkcionális területek szerint, 2002-2011.³⁸

³⁵ What we need to learn: Lessons from twenty years of Afghanistan reconstruction. [online], 2021. 08. 17. Forrás: sigar.mil [2023. 01. 06.], IV.

³⁶ What we need to learn: Lessons from twenty years of Afghanistan reconstruction. [online], 2021. 08. 17. Forrás: sigar.mil [2023. 01. 06.], 1.

³⁷ What we need to learn: Lessons from twenty years of Afghanistan reconstruction. [online], 2021. 08. 17. Forrás: sigar.mil [2023. 01. 06.]

³⁸ What we need to learn: Lessons from twenty years of Afghanistan reconstruction. [online], 2021. 08. 17. Forrás: sigar.mil [2023. 01. 06.], 4.

3. ábra: Az amerikai költségvetési források afganisztáni felhasználása fő funkcionális területek szerint, 2012-2021.³⁹

Az Egyesült Államok leghosszabb és legdrágább – bár emberéletben nem a legtöbb áldozatot követelő – háborújaként záruló, eredetileg az al-Káida felszámolását és a terrorizmust támogató tálib kormányzat megbuktatását célul kitűző konfliktus a roppant amerikai és szövetséges erőfeszítések ellenére sem nevezhető azonban sikernek. A sikertelenség okai között azonosíthatjuk azt, hogy a beavatkozás több helytelen előfeltevéseken alapult:⁴⁰ demokratikus átalakulást fognak elérni (ami a térség más államai számára is példaértékű lesz); jelentős előrelépést tudnak elérni a (jó) kormányzás, az ember jogok, a joguralom terén; be tudják indítani a gazdasági fejlődést; képessé tudják tenni a helyi kormányzatot arra, hogy átvegye a kormányzást és a biztonság fenntartását, így ki tudnak vonulni belátható időn belül. Ezek mind viszonylag gyorsan hiú ábrándnak bizonyultak.

Ehhez képest az amerikai – egyben szövetséges – erőfeszítések legfontosabb stratégiai tanulságait, illetve hiányosságait az afganisztáni újjáépítést felügyelő hatóság (*Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction – SIGAR*) következtetéseit⁴¹ kiegészítve az alábbiakban foglalhatjuk össze:

- A társadalmi-kulturális kontextus megértésének hiánya, különösképpen a centralizált államszervezet létrehozása, illetve a demokrácia meghonosítása tekintetében.

³⁹ What we need to learn: Lessons from twenty years of Afghanistan reconstruction. [online], 2021. 08. 17. Forrás: sigar.mil [2023. 01. 06.], 5.

⁴⁰ Anthony H. CORDESMAN: America's Wars in Afghanistan, Pakistan and Iraq: The Challenge of Grand Strategy. [online], 2010. Forrás: csis.com [2023. 01. 06.], 3.

⁴¹ What we need to learn: Lessons from twenty years of Afghanistan reconstruction. [online], 2021. 08. 17. Forrás: sigar.mil [2023. 01. 06.], 2.

- A regionális kontextus, ebben kiemelten a pakisztáni – kettős – szerep megértésének megkésettisége.
- A konkrétan elérni kívánt célok meghatározása és egy ezeket koherens módon összefogó nagystratégia kialakítása és végrehajtása végig sikertelen maradt.
- A részcélok eléréséhez szükséges idő és erőforrások alábecslése, ami irreális elvárásokhoz vezetett, miközben a forrásfelhasználást sürgették, hatékonysága alacsony maradt, viszont fokozta a korrupciót.
- Az amerikai kormányzati szervek és ügynökségek nem követték nyomon kellő mértékben, így nem is értették, érzékelték tevékenységeik gyakorlati hatását.
- A létrehozott intézmények és infrastrukturális projektek nem voltak fenntarthatók.
- Az afgán gazdaság működésképtelen volt, források híján a kormányzati működés minden eleme a nemzetközi segélyezéstől függött, a kábítószer-termelést pedig semmilyen alternatívával nem tudták helyettesíteni, így megszüntetni.
- A civil államigazgatás és katonai-biztonsági erők felépítése és működtetése kudarcokban bővelkedett, és nem építhetett a helyi szereplők valós elfogadására és támogatására (*ownership*), mint azt a kivonulást övező gyors összeomlás is mutatta.
- Az állandóan kiújuló biztonsági problémák minden más további erőfeszítést hátráltattak.
- A terrorszervezeteket és fegyveres csoportokat tápláló szélsőséges ideológiák katonai erővel nem győzhetőek le.

Bár az Obama-stratégia nyomán 2010 környékére sikerült definiálni, mik lennének a minimálisan elérendő stratégiai célok a kivonuláshoz, azaz, hogy Afganisztán legyen képes fenntartani a stabilitás és biztonság racionálisan elégséges szintjét; valamint legyen képes korlátozni a lázadó erők tevékenységét és megakadályozni terrorcsoportokat abban, hogy az ország területét menedékként és támadásaik háttérként használhassák, ezeket a célokat a következő tíz évben sem sikerült elérni.

A 2021-es kivonulást követően pedig Afganisztán visszakerült arra a helyiértékre, ahol 2001-et megelőzően volt: az amerikai érdekek és stratégiai figyelem perifériájára. Addig, amíg terrorizmushoz köthető kifejezett fenyegetés nem jelenik meg – akár a közel-keleti amerikai jelenléttel, érdekekkel szemben –, érdemi „felértékelődést” nem várhatunk. A közel-keleti katonai támaszpontokról Washington képes folytatni a felderítést, megfigyelést, a dróntámadásokat, és ha képes megbízható helyi hírszerzési információkat biztosítani, akkor az al-Káida

– vagy éppen a vele szemben álló Iszlám Állam Horászán csoport – fontosabb szereplőit is kiiktathatja, így csökkentve a szervezetek cselekvési potenciálját. Ennél intenzívebb beavatkozásra jelen körülmények között a válságos afganisztáni humanitárius helyzet ellenére sincs szükség amerikai szempontból. A helyi biztonsági incidensek pedig a tálibok és a regionális szereplők problémái maradnak.

Az európai államok szerepvállalása Afganisztánban

Az afganisztáni nemzetközi beavatkozásban az európai államok az Egyesült Államok mögött másodlagos szerepet játszottak, ami bizonyos mértékben indirekt biztonsági érdekek mentén alakult ki. Bár a radikális iszlamizmus és az al-Káidához hasonló terrorszervezetek elleni fellépés Európában is biztonsági érdek, Afganisztánnal kapcsolatban azonban joggal merült fel a kérdés, hogy valóban a Hindukus hegyláncai között kell-e védeni Európa biztonságát?⁴² Az Európát is sújtó, al-Káidához köthető stratégiai terrortámadások ugyanis „csak” 2004-től kezdődtek (a madridid vonatrobantásokkal). Ugyanakkor a politikai szolidaritás és szövetségesi elköteleződés kellő alap volt ahhoz, hogy a NATO legerősebb tagállamát ért terrortámadás után felsorakozzanak mögé, amit a washingtoni szerződés 5., kollektív védelmi cikkelyének életbe léptetése is demonstrált 2001. szeptember 12-én. Ugyanakkor a tálib kormányzatot megbuktató 2001. októberi Tartós Szabadság Hadműveletben (*Operation Enduring Freedom*) csak Nagy-Britannia és Lengyelország vett részt az európai államok közül. Mire 2001 decemberében az ENSZ BT 1383. sz. határozata mandátumot adott a Nemzetközi Béketámogató Erők (*International Security Assistance Force – ISAF*) létrehozásához, az európai államok is felzárkóztak – az új körülmények között immár elsősorban nem katonai, hanem politikai, újjáépítési és stabilizációs szerepben.

Az európai államok tekintetében érdemes szót ejtenünk egyrészt az Európai Unió által kialakított stratégiáról és intézkedésekről, másrészt az egyes államok fontosabb „nemzeti” lépéseiről, amelyek a biztonsági szektorban az EU–NATO feladatmegosztásnak megfelelően inkább a NATO keretében öltöttek testet. A 2001. decemberi bonni megállapodás a politikai rendezést, egy inkluzív, demokratikus rendszerben új afgán vezetés elfogadásával kívánta megalapozni. Ezzel kapcsolatban ugyanakkor a legnagyobb politikai hibának utólag azt tekinthetjük, hogy az amerikai célkitűzésekkel összhangban az inkluzivitás a hatalomból kimoszított tálibokra nem terjedt ki, az újonnan létrehozott centralizált politikai rendszer azonban nem lehetett erős a helyi hadurak hatalma miatt, miközben a kelet- és dél-afganisztáni pastun területeken a lázadást permanenssé tette. Hasonlóképpen, a centralizált államszervezetbe pumpált dollármilliárdok a mindent átható korrupció miatt nem segítették a hatékony működést és a vidéki, helyi feladatok megoldását.

⁴² Ebben a konkrét megfogalmazásban Németországban zajlott politikai–társadalmi vita. Lásd bővebben: Jahn EGBERT: Die „Verteidigung Deutschlands am Hindukusch“. Die deutsche Rolle in Afghanistan. In: *Politische Streitfragen, Deutsche Innen- und Aussenpolitik*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2011, 178-194.

A 2002 áprilisi genfi donorkonferencia már az újjáépítési, segélyezési feladatokat, illetve a biztonsági szektor stabilizálásának lehetőségeit körvonalazta. Az európai államok ugyanis elsősorban az afgán állam működőképességének helyreállítását és az ehhez vezető, pilléreken nyugvó rendezést és újjáépítést tűzték zászlójukra. Ezek között a demokratikus, inkluzív politikai átmenet, a jogállamiság és az ehhez kapcsolódó működőképes államszervezet és jogrend kialakítása, a nők jogainak és általánosságban a politikai- és szabadságjogoknak az érvényre juttatása központi helyet foglalt el. Így a következő években Nagy-Britannia a kábítószer-termelés elleni fellépésért, Németország a rendvédelmi szervek újjászervezéséért, míg Olaszország a jogállami működésért felelős vezető nemzeti feladatokat vállalta el.

Az európai államok katonai jelenléte akkor mélyült el, amikor 2003-ban – az iraki háború miatt – a NATO vállalta fel a vezető koordinátori és a biztonság helyreállítását célzó feladatokat az országban, majd újabb lépésben 2006-tól az ország területe feletti teljes felügyeletet átvette egészen 2014 végéig. A koalíciós veszteségek legnagyobb terheit európai oldalról az Egyesült Királyság (455 halott), Franciaország (86), Németország (54), Lengyelország (44), Dánia (40) és Spanyolország (34) viselték⁴³ – ebből a nagyságrenddel súlyosabb brit veszteségeket az indokolta, hogy az ország déli és délkeleti térségében nem „csupán” stabilizációs és újjáépítési szerepet vállaltak, hanem magas intenzitású harci feladatokat is a felkelés- és terrorellenes műveletekben.

Miután a 2005-ös afgán választással és Hámid Karzaí hatalomra kerülésével a bonni folyamatban meghatározott politikai átalakulás formálisan megtörtént, a hangsúly fokozatosan – és a biztonsági helyzet romlásával párhuzamosan – a biztonsági szektorra tevődött át. Ezt a 2005. novemberi EU–Afganisztán Közös Nyilatkozat⁴⁴ is tükrözte, amiben az egyes államépítési feladatok támogatása érdekében – lényegi kondicionálás és monitoring nélkül – az unió és tagállamai anyagi forrásokat ajánlottak fel. Ezek a kiemelt feladatok szerepeltek a 2006-os londoni megállapodás (*Afghanistan Compact*) kosarai között is: a biztonság, a kábítószer-termelés elleni fellépés, a hatékonyabb kormányzás és a gazdasági-társadalmi fejlődés előmozdítása.

2007-ben készült el az Unió Afganisztánra vonatkozó második országstratégiája,⁴⁵ ezzel összhangban pedig létrehozták az EUPOL Afghanistan rendőri műveletet az afgán rendőrség és belügyi erők kiképzésére, mentorálására és stratégiai tanácsadásra (400 fős nemzetközi és 220 fős helyi állománnyal, végül 2016-ig élő mandátummal).⁴⁶ 2008-ra az európai államok szerepe a biztonsági szektorban látványosan kibővült: az EUPOL művelet mellett 23 EU-tagállam adta az ISAF-erők (43.250 katoná) közel kétharmadát, és európai vezetés alatt működött 11 tartományi újjáépítési csoport (*Provincial Reconstruction Team – PRT*).⁴⁷ Az öt regionális parancsnokság közül a nyugati Olaszország (Herát központtal), az északi Németország (Kunduz), a középső Törökország (Kabul), még a déli rotációban Nagy-Britannia, Hollandia és Kanada (Kandahár) vezette.

Barack Obama új Afganisztán stratégiája (2009) nyomán az európai államoknak is fokozniuk kellett katonai jelenlétüket az országban. A legintenzívebb (132.000 katonát meghaladó) jelenlét idején az európai államok (NATO- és EU-tagállamok és az ISAF-koalíció „szövetségen kívüli” támogatói) 37.000 főt állomásoztattak Afganisztánban – az amerikai 90.000-hez képest.⁴⁸

A 2010-es londoni konferencia, illetve a lisszaboni NATO-csúcs már a tervezett kivonulás és koordinált hatalomátadás jegyében zajlott, amire az európai államok széleskörű igényt formáltak, belefáradva az elhúzódó katonai jelenlétbe és a korlátozott eredményekkel járó fejlesztési erőfeszítésekbe. A 2012-es chicagói csúcstalálkozón pedig már a pontos menetrend is kialakult. Az EU részéről a következő stratégiaformáló lépés így már 2017-ben, az ISAF 2014. decemberi lezárását, illetve a kiképzést, műveleti támogatást, mentorálást végző Határozott Támogatás Művelet (*Resolute Support Mission*) 2015-ös beindítását követően került sor, amihez az európai szövetségesek továbbra is biztosították az erők

⁴⁵ Az első: *Country Strategy Paper: Afghanistan 2003–2006: including national indicative programme*. [online], 2003. 02. 11. Forrás: afghandata.org [2023. 01. 10.]; a második: *Country Strategy Paper: Islamic Republic of Afghanistan – 2007-2013*. [online], 2007. július. Forrás: eeas.europa.eu [2023. 01. 10.]; majd 2014-től a harmadik: *EU Development Cooperation Instrument. Multi-annual Indicative Programme 2014-2020*. [online], 2014. február. Forrás: eeas.europa.eu [2023. 01. 10.]

⁴⁶ Bővebben lásd a művelet értékelését: *European Court of Auditors: The EU police mission in Afghanistan: mixed results*. [online], 2015. Forrás: eeas.europa.eu [2023. 01. 10.]

⁴⁷ Edward BURKE: *Game over? The EU's legacy in Afghanistan*. *FRIDE Working Paper*, No. 122. [online], 2014. február. Forrás: eth.cz [2023. 01. 10.], 4.

⁴⁸ A legjelentősebb hozzájárulók 2011 első felében Nagy-Britannia (9500), Németország (4812), Franciaország (3935), Olaszország (3880), Lengyelország (2560), Románia (1938), Törökország (1786) és Spanyolország (1552) voltak. Magyarország akkor 383 katonát telepített Afganisztánba – a 203-as, 600 főt meghaladó csúcshoz képest. Az adatok forrása: *ISAF Placemat – Key Facts and Figures, 2011. június*. [online], 2011. 06. 06. Forrás: nato.int [2023. 01. 10.]

⁴³ *Fatalities by Coalition Countries*. [online], 2023. 01. 10. Forrás: lcasualties.org [2023. 01. 10.]

⁴⁴ EU–Afghanistan Joint Declaration. Committing to a new EU-Afghan Partnership. [online], 2005. 11. 16. Forrás: consilium.europa.eu [2023. 01. 10.]

mintegy felét. A 2017-es EU-Afganisztán Partnerségi és Fejlesztési Megállapodás⁴⁹ hosszú távú, 2024-ig szóló támogatást ígért az országnak a stabilitás, a gazdasági fejlődés és a közszolgáltatások előmozdítására koncentrálva; az új stratégia⁵⁰ pedig a „béke, biztonság és fejlesztés” hármas célkitűzését határozta meg a további együttműködés alapjaként.

Ami konkrétan a gazdasági segítyezést illeti, a ciklikusság ezen a téren is jól megfigyelhető volt: 2006-ig az infrastruktúra-fejlesztés, újjáépítés volt a forrás-felhasználás célja, kiemelten a vidékfejlesztés, mezőgazdaság, egészségügy, helyi közigazgatás terén, azt követően pedig nagyobb szerepet kaptak az állami funkciók. 2021-ig az EU és tagállamai mintegy 11 milliárd euró multilaterális támogatást biztosítottak Afganisztánnak (az Egyesült Államok 8,5 milliárd eurója mellett), ezáltal az európai államok voltak a legjelentősebb donorok az újjáépítési törekvések során, arányaiban a források 34 százalékával.⁵¹ Bár 2020 novemberében további 1,2 milliárd euró támogatást ítétek meg az országnak,⁵² ennek folyósítását a 2021-es kivonulás és a tálib hatalomátvétel miatt felfüggesztették, hiszen a jogállamisági, demokratikus és emberi jogi, illetve a nők helyzetére vonatkozó feltételek teljesítésére nincs esély.

	Afghanistan Reconstruction Trust Fund	UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs	Law and order Trust Fund for Afghanistan	NATO	Más szereplők	Össz.
Összes forrás	13,1 milliárd dollár	10,8 milliárd dollár	6,4 milliárd dollár	4,7 milliárd dollár	3,0 milliárd dollár	38,0 milliárd dollár
Részesedés az összes multilaterális támogatásból	4,1 milliárd dollár	3,1 milliárd dollár	1,7 milliárd dollár	300 millió dollár	700 millió dollár	9,9 milliárd dollár
Az amerikai támogatás aránya az összes multilaterális támogatásból	32%	28%	26%	7%	23%	26%
Az EU és tagállamainak támogatása az összes multilaterális támogatásból	5,2 milliárd dollár	2,7 milliárd dollár	2,2 milliárd dollár	2,1 milliárd dollár	600 millió dollár	12,8 milliárd dollár
Az EU és tagállamai támogatásának aránya az összes multilaterális támogatásból	40%	25%	34%	44%	20%	34%
Más országok támogatása az összes multilaterális támogatásból	3,7 milliárd dollár	5,0 milliárd dollár	2,5 milliárd dollár	2,3 milliárd dollár	1,7 milliárd dollár	15,2 milliárd dollár
Más országok támogatásának aránya az összes multilaterális támogatásból	28%	46%	39%	49%	57%	40%

3. táblázat: A nemzetközi donorok támogatása az afganisztáni újjáépítés egyes programjain belül, 2002-2021.⁵³

⁵³ Oz HASSAN: *Reassessing the European strategy in Afghanistan*. [online], 2021. 11. 17. Forrás: carnegieeurope.eu [2023. 01. 10.]

⁴⁹ EU–Afghanistan Cooperation Agreement on Partnership and Development. [online], 2017. 03. 14. Forrás: eur-lex.europa.eu [2023. 01. 10.]

⁵⁰ Proposal for a new EU strategy on Afghanistan: in support of peace and prosperity. [online], 2017. 07. 24. Forrás: ec.europa.eu [2023. 01. 10.]

⁵¹ Oz HASSAN: *Reassessing the European strategy in Afghanistan*. [online], 2021. 11. 17. Forrás: carnegieeurope.eu [2023. 01. 10.]

⁵² *Afghanistan*. [online], 2022. Forrás: international-partnerships.ec.europa.eu [2023. 01. 10.]

Összességében az afganisztáni beavatkozás és stabilizációs erőfeszítések az európai szövetségesek szempontjából sem tekinthetők sikeresnek, ráadásul a háború alapvetően népszerűtlen volt a lakosság körében: mind a Pew Global Attitudes Survey, mind a Transatlantic Trends kiadványok alapján elmondható, hogy az európai közvélemény egyre fokozódó többsége a katonai erők mihamarabbi kivonását várta volna már 2008 óta. Ennek ellenére a kivonulás csak az amerikai döntés hatására, 2021-ben valósult meg, éppen azt a káoszt és tálib hatalomátvételt maga után hagyva, amit a nemzetközi közösség két évtizeden keresztül próbált elkerülni.

Bár a humanitárius segítségnyújtás lehetősége és a tálib kormányzattal való pragmatikus együttműködés lehetősége fennmaradt, és az afganisztáni belső viszonyok ezt részben indokolnák is, a tálib kormány hivatalos elismerése nem reális opció az európai kormányzatok számára, ahogy Washington számára sem. Európa közvetlen érdekei a helyi terrorszervezetek megerősödésének elkerülése mellett az országból kiinduló migrációs- és menekülthullámok csökkentésére korlátozódnak, de ezek biztosítására leginkább közvetett eszközök állnak rendelkezésére.

Irán

Afganisztán egyike az Iráni Iszlám Köztársaság legfontosabb szomszédjainak. A két ország számtalan formában kapcsolódik egymáshoz: a messzire nyúló történelmi kötelékek (az afgán területek jelentős része a perzsa birodalomhoz tartozott – egészen a britek és az oroszok között dülő „nagy játszmaig”), a mélyebben gyökerező kulturális kapcsolatok (az afgán népesség jelentős hányada beszéli a dárit, a keleti-perzsa nyelvet, és ünnepli a Nouruzt, a perzsa újévet), illetve a szűkebb etnikai-vallási kötődések (Irán szoros viszonyt ápol az afgán lakosság 10 százalékát kitevő síita hazara népcsoporttal és a népesség több mint egynegyedét adó tádzsik közösséggel), esetleg a hétköznapiabb-praktikusabb ügyek, mint például a kiterjedt kereskedelmi kapcsolatok vagy az infrastrukturális beruházásokat célzó fejlesztési segélyek és nemzetközi támogatások szorosan összefogják a szomszédos feleket egymással.⁵⁴

A teheráni vezetés számára Afganisztán nem csak a kulturális rokonság miatt roppant fontos,⁵⁵ hanem geopolitikailag és geostratégiaileg is igen jelentős terület. Egy régi iráni szállóige úgy tartja: „a külső hódítás szinte minden esetben az északi-keleti határvidékről érkezett”. Az afgán-iráni határ közel ezer kilométer hosszan nyúlik el, ráadásul földrajzilag nagyon tagolt és rendkívül nehezen ellenőrizhető porózus határszakasz amely ideális terepet nyújt a csempészetnek. A határmenti tartományok, Beludzsisztán és Horászán a legkevésbé fejlett részei az iszlám köztársaságnak, ahol a határon átívelő fenyegetések komoly feszültségeket és problémákat tudnak generálni, legyen szó akár az afgán menekültek megsokasodásáról vagy a radikális szeparatista törekvések felerősödéséről.⁵⁶

Mindezek fényében az iráni vezetés igyekszik mindenkor és minden helyzetben nagy figyelmet szentelni a problémákkal küzdő afgán államnak. Az, hogy miként viszonyul a hatalmon lévő erőkhöz, és mennyire szól bele az afganisztáni belső ügyekbe, mindig attól függ, hogy kik és hogyan alakítják éppen a kabuli politikát, a teheráni tervezés voltaképpen egyfajta reaktív megközelítést alkalmaz, miközben persze igyekszik figyelembe venni a regionális hatalmi viszonyokat és a nemzetközi biztonsági folyamatokat is. Nincs ez másként napjainkban sem. Teherán a tálibok

⁵⁴ Vinay KAURA: „Iran's Influence in Afghanistan”, [online], 2020. június 23. Forrás: Middle East Institute [2022. április 12.]

⁵⁵ Érdekeség ennek kapcsán, hogy a Firdauszi által szerzett iráni nemzeti eposzban, a Királyok Könyvében a főhős Rusztem is az afgán vidékről származik.

⁵⁶ Carlos BRANCO: „Iran's National Security and Afghanistan Politics”, in: Francisco B. S. LEANDRO – Carlos BRANCO – Flavius CABA-MARIA: *Geopolitics of Iran*; Palgrave Macmillan, New York, 2021, 443-483. o.

hatalomra kerülését látva egyelőre óvatosan közelít Afganisztán régi-új urai felé, mint ahogyan azt az iszlám köztársaság legfőbb vezetője, Ali Hámenei ajatollah is megfogalmazta: „Viszonyulásunk az új afganisztáni vezetéshez leginkább attól függ, hogy az új kormányzat milyen természetű kapcsolatot igyekszik majd ápolni velünk a gyakorlatban.”⁵⁷

Irán és a Talibán kapcsolata igencsak ellentmondásos, amennyiben a felek egymással élesen szembenálló vallási irányzatokhoz tartoznak és rendkívül eltérő politikai-társadalmi modellekben gondolkodnak. Míg előbbi a tizenkettes síita, addig utóbbi a szunnita iszlám szigorú konzervatív iskolájának a követője. Az ideológiai ellentétek mentén Teherán az 1990-es évek afgán polgárháborújában a tálibok térnyerésének megakadályozása érdekében határozottan támogatta az Északi Szövetséget. 1998-ban majdnem közvetlen katonai konfliktussá terebélyesedett a két ország ellentéte, miután iráni diplomatákat gyilkoltak meg Mazari Sharifban. A 2001. szeptember 11-ei merényleteket követően Irán a háttérből segítette az USA „terrorizmus elleni háborúját”, a tálibok irányította Iszlám Emirátus megbuktatását, majd pedig komoly erőket és forrásokat fektetett be az új kabuli berendezkedés konszolidálása érdekében.⁵⁸

Habár a Talibán sok tekintetben antitézise az Iráni Iszlám Köztársaságnak, a teheráni vezetés valójában a kezdetektől fogva törekedett kapcsolatokat építeni a tálib frakciókkal, hogy így gyakoroljon befolyást a belpolitikai folyamatokra, még inkább, hogy a katonai akciókat támogatva sikeresen kösse le az USA erőit és korlátozza Washington mozgásterét a szomszédságában. 2015 után az iráni-tálib együttműködés egyre látványosabb formát öltött, aminek az amerikai-iráni viszony megromlása és a szaúdi-pakisztáni pozíciók meggyengülése mellett leginkább az volt az oka, hogy Teherán túl gyengének érezte a központi kormányzat fellépését az Iszlám Állam helyi szárnyával szemben, míg a tálibok képesek voltak komoly eredményeket elérni. Az előretolt védekezés jegyében az iráni vezetés pénzzel, fegyverrel, kiképzéssel, hírszerzési információkkal, valamint biztonságos menedékekkel igyekezett segíteni a tálib erőket.⁵⁹

A 2020. február 29-i amerikai-tálib megállapodást látva Teherán számára egyértelművé vált: a tálibok előbb-utóbb vissza fognak térni a hatalomba – s ezért

igyekezett tovább mélyíteni az együttműködést velük. Részét képezte ennek, hogy tárgyalásokat folytatott a képviselőikkel és közvetíteni próbált a szereplők között. Valójában azonban az Egyesült Államok kaotikus kivonulása, még inkább a tálib erők gyors „bevonulása” meglepte a teheráni vezetést: lényegében egyik napról a másikra egy militáns szunnita teokratikus rezsim született újjá a szomszédban, ami ismét könnyen a radikális terroristák gyűjtőhelyévé válhat, illetve újabb menekülthullámot indíthat útnak. Teherán korábban minden erejével igyekezett elérni az amerikai csapatok távozását, ám miután ez bekövetkezett, egy kiszámíthatatlan partnerrel, illetve potenciális ellenséggel (számos járulékos biztonsági fenyegetéssel) kell szembenéznie.⁶⁰ Jogos tehát az a közkeletű észrevétel, miszerint, az USA elveszítette Afganisztánt, de ez nem jelenti azt, hogy Irán megnyerte volna.

Habár az Egyesült Államok kivonulása komoly bizonytalanságot (biztonsági vákuumot) eredményezett a keleti határvidéken, PR-fronton azonban hatalmas győzelem az Iráni Iszlám Köztársaságnak. Teherán most sikerrel kommunikálhatja valamennyi csatornán az arab világ felé, hogy Washington délnyugat-ázsiai regionális hatalmi pozíciói gyengülnek, hogy az amerikai adminisztráció megbízhatatlan, ezzel szemben Irán egyre befolyásosabb szereplő a térségben, ráadásul olyan felelősségteljes partner, akivel kifizetődően együtt lehet működni. Emellett a tálib erők katonai sikere Teherán olvasatában megerősíti azt is, hogy az alkalmazott proxy-hadviselés, a fegyveres nem állami szereplők széles-színes hálózatára való támaszkodás rendkívül hatékony stratégiának számít a közel-keleti hatalmi játszmákban, ami máshol is alkalmas lehet az Egyesült Államok meghátrálásra kényszerítésére.⁶¹

A teheráni vezetés a Talibán katonai-politikai sikerét látva tiszteletet mutat a mozgalom ellenállóképessége iránt és kvázi dicsőíti a „Nagy Sátán” felett aratott győzelmét, egyesek (pl. a legfőbb vezető külpolitikai tanácsadója, Ali Ákbár Velajáti) pedig már-már arról beszélnek, hogy új alkotóeleme lett az „ellenállás tengelyének”, azaz az Irán köré szerveződött stratégiai szövetségnek. Habár az Iszlám Köztársaság és a tálib mozgalom között valóban vannak bizonyos ideológiai hasonlóságok (így pl. az éles Nyugat-ellenesség), és adott esetben a forradalmi Irán modellként is szolgálhat (többek közt abban, hogy hogyan-miként alkossanak fegyveres milíciákból működő politikai intézményrendszert), ugyanakkor a gyakorlatban a két szereplő olyannyira különbözik egymástól, és olyannyira bizalmatlanok egymással,

⁶⁰ Borzou DARAGAH: „Iran Spent Years Preparing for a Taliban Victory. It May Still Get Stung”, [online], 2021. augusztus 20. Forrás: *Atlantic Council* [2022. április 12.]

⁶¹ Ali FATHOLLAH-NEJAD – Hamidreza AZIZI: „Iran and the Taliban after the US Fiasco in Afghanistan”, [online], 2021. szeptember 22. Forrás: *Middle East Institute* [2022. április 12.]

⁵⁷ Ray TAKEYH: „Where Iran Stands on the Taliban Takeover in Afghanistan?”, [online], 2021. augusztus 30. Forrás: *Council on Foreign Relations* [2022. április 12.]

⁵⁸ Garrett NADA: „Iran, Afghanistan and the Taliban”, [online], 2021. augusztus 18. Forrás: *The Iran Primer* [2022. április 12.]

⁵⁹ Shahram AKBARZADEH - Niamatullah IBRAHIMI: „The Taliban: A New Proxy for Iran in Afghanistan?”, *Third World Quarterly*, 41:5, 2019, 764-782. o.

hogyan nehezen képzelhető el szorosabb kapcsolat, avagy stratégiai partnerség közöttük. 2022-ben csak ad hoc taktikai együttműködés jellemzi őket, nem több.⁶²

A tálibok hatalomra kerülése sajátos dilemmát jelent az iráni kormány számára. Egyfelől, ha hivatalosan elismeri az új vezetést, úgy odahaza komoly politikai tiltakozással kell számolnia, mivel mind a társadalomban, mind pedig a politikai elitben sokan vannak, akik kételkednek abban, hogy a Talibán természete és működése érdemben megváltozott volna, ráadásul a túl gyors és túl szoros barátkozás könnyen lerombolhatja az Iszlám Köztársaságról, mint a síita muszlimok „védelmezőjéről” gondosan kialakított képet is. Másfelől viszont, ha elutasítja a tálibok hatalomátvételének elfogadását úgy nem csak a hosszú évek alatt óvatosan kiépített kétoldalú kapcsolatok romolhatnak meg, de a két fél hosszan tartó konfliktusba is bonyolódhat egymással.⁶³ Mindezek fényében Irán aligha fogja elsőként elismerni a tálib vezetést, egyelőre a kivárássra játszik és próbálja rugalmasan kezelni a Talibán hatalomba való visszatérését.

Az iráni-tálib kapcsolatok jövőbeli alakulása több tényezőtől függ, leginkább természetesen attól, hogy a felek a diplomáciai találkozók és hétköznapi gyakorlataikban vajon mennyiben lesznek képesek megnyugtató válaszokat adni és megoldásokat kínálni a vitás kérdéseikre. Irán nézőpontjából szemlélve számtalan rendezetlen ügy van, ami meghatározhatja majd, hogy hogyan viszonyulnak a tálib kormányzathoz. Így többek közt a kormányzás természete, a síita kisebbségek védelmezése, a menekült-probléma orvoslása, a vízmegosztási vita rendezése, a drogcsempészet felszámolása, a kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok alakulása, és nem utolsósorban az Iszlám Állam helyi csoportjának (IS-K) felszámolása mind-mind fontos szerepet játszik az ajatollahok vezette Iszlám Köztársaság és a tálibok irányította Iszlám Emírátus közötti kapcsolatok formálódásában.⁶⁴

Az Iszlám Köztársaság számára a legfontosabb kérdések, hogy az újonnan hatalomba került tálib erők mennyiben lesznek képesek inkluzív, Afganisztán színes társadalmi mozaikját visszatükröző kormányt alkotni, és hogy hogyan-mennyiben fogják tiszteletben tartani a vallási kisebbségek, így az Irán számára fontos síita hazarák szabad vallásgyakorláshoz való jogát az országban. A tálibok egyelőre igyekeznek minden aggodalmat eloszlatni, például garanciákat kínálnak a síiták-

nak az asúra megünnepléséhez, illetve kormányzói pozíciót ajánlanak fel nekik a politikai kooptálás jegyében. Mégis közülük sokan bizalmatlanul fogadják a tálib hatalomátvételt, emlékeik között még élénken ott vannak a korábban elkövetett rémtettek, ráadásul a Talibán ellentmondásos lépéseket tesz, így például bizonyos területeken földrablásról lehet hallani, máshol pedig a hazara hősök szobrait rombolják le a tálib milicisták.⁶⁵

Az afgán-iráni kapcsolatoknak rendkívül komoly tehertétele a menekültkérdés, lényegében a szovjetek 1979-es bevonulása óta folyamatosan érkeztek menekültek a jobb élet reményében,⁶⁶ a Talibán katonai hatalomátvételét követően pedig egy újabb hullám vette kezdetét. 2021 őszén 300 ezer új menedékkérőt regisztráltak. Mindez rendkívül komoly megterhelést jelent az iráni intézményeknek, az egészségügyi ellátórendszereknek, amiket a Covid-járvány és a nyugati büntetőszankciók amúgy is megtépáztak. Ráadásul a menekültáradat a roppant nehéz helyzetben lévő régiókat sújtja a leginkább, felkorbácsolja az indulatokat és adott esetben fel erősíti a helyi radikális szeparatista hangokat is. A menekültekkel való bánásmód, a határon történő fogadásuk és az Afganisztánba való visszatoloncolásuk pedig komoly diplomáciai feszültséget is generálhat.⁶⁷

A Helmand folyó vízhozamának megosztása lényegében négy évtizede megoldatlan probléma az afgán-iráni relációban, a tálib kormányzathoz való viszonyulásban különösen fontos lesz, hogy vajon a felek megállapodásra tudnak-e jutni ebben a rettentően fontos kérdésben, hiszen Irán keleti tartományainak vízellátását (fogyasztását, halászatát, öntözéses földművelését) alapjaiban határozza meg a Hinduksból eredő időszakos vízfolyam, amely a szárazság és az emberi félretervezés miatt már most komoly bajban van. Az afgán gátépítések miatt az ezredforduló óta jelentősen megcsappant a vízhozam, 2022 januárjában a hatóságok megnyitották ugyan a víztározó gátakat, de elsősorban a saját vízigényeik biztosítása érdekében. A tálibok alighanem igyekeznek majd az iráni tárgyalásokban zsarolási eszközként használni a vízkérdést, így például kedvezőbb energiaszállítási („vizet olajért”) megállapodásokat kicsikarni.⁶⁸

Teherán számára az egyik legégetőbb napirendi pont véget vetni az Afganisztánból eredő kábítószerek csempészetének, az Iszlám Köztársaság egyrésztől

⁶² Dina ESFANDIARY: „The Taliban's Comeback Is a Conundrum for Iran”, [online], 2021. szeptember 13. Forrás: *World Politics Review* [2022. április 12.]

⁶⁶ Az ENSZ szerint 3,5 millió afgán él ma Iránban.

⁶⁷ Fátémeh AMAN: „The Afghan Refugee Crisis: What Does it Mean for Iran?”, [online], 2021. szeptember 20. Forrás: *Middle East Institute* [2022. április 12.]

⁶⁸ Sudha RAMACHANDRAN: „Afghanistan-Iran Disquiet Over the Helmand River”, [online], 2022. február 15. Forrás: *The Diplomat* [2022. április 12.]

⁶² Fátémeh AMAN: „Iran-Taliban Growing Ties: What's Different this Time?”, [online], 2021. február 16. Forrás: *Atlantic Council* [2022. április 12.]

⁶³ Farnaz FASSIHI: „Iran Wanted U.S. Out of Afghanistan. It May Be Sorry the Wish Came True”, [online], 2021. október 21. Forrás: *The New York Times* [2022. április 12.]

⁶⁴ Kevjn LIM: „Afghanistan Is a Bigger Headache for Tehran Than It Is Letting On”, [online], 2021. szeptember 15. Forrás: *Foreign Policy* [2021. október 31.]

fontos tranzitországgként évről-évre komoly emberi veszteségeket szenved el az igen erősen felfegyverzett droggereskedő csoportokkal vívott küzdelmében, másrészt az iráni társadalom komoly drogfogyasztónak számít, közel 2,8 millió fő használ kábítószer, amely társadalmi devianciára a vallási vezetés mindenképpen megoldást szeretne találni. Noha a tálib kormányzat részéről van hajlandóság, sőt már konkrét lépések is születtek a máktermesztés betiltására, a 2000-es évek elején ráadásul a Talibán már egyszer sikeresen (kb. 90 százalékkal) visszavágta a drog-termelést, kérdéses azonban, hogy a narkotikum megadóztatásából származó többszáz milliós bevételét mivel pótolja, s persze hogy milyen egyéb termelési lehetőséget tud majd felkínálni az afgán vidéknek.⁶⁹

A tálib hatalomátvételt követően a határátkelőknél kibontakozó kisebb fegyveres összetűzések ellenére az afgán-iráni kereskedelem zavartalanul folytatódik, a vámtarifák csökkentésével még erősödik is. Irán számára Afganisztán rendkívül fontos (a top öt gazdasági partnerének egyike és egyben az ország legfontosabb külföldi beszállítója), az afgán piacon eladhatja a termékeit (gépeket, élelmiszereket, építő-anyagokat) ami évi 4 milliárd dolláros bevételt jelent, a gázolaj és földgáz szállításokkal pedig a szankciókat megkerülve keményvalutához juthat hozzá (amire szüksége is van a banki szigorítások miatt), továbbá a Csábahár kikötő fejlesztése is gyorsabb fokozatba léphet. Utóbbi szerepet játszhat az Afganisztánba és Közép-Ázsiába irányuló kereskedelem lebonyolításában. Ugyanakkor vannak nyitott kérdések is, például az, hogy Irán milyen koncessziókhöz juthat hozzá, s hogy mi lesz a már megkötött fejlesztési projektjeivel.⁷⁰

Végül, de nem utolsósorban rendkívül fontos szempont az iráni-tálib viszony alakulásában, hogy az új vezetés milyen sikerrel veszi fel a harcot az Iszlám Állam Horászán csoportjával szemben. Az iráni biztonságpercepcióban fontos fenyegetést jelent a kívülről érkező szunnita radikalizmus, ami az állam működését és területi integritását egyaránt veszélyezteti, s ezért hatékonyabb fellépést tesz szükségessé. A felek közti pragmatikus munkakapcsolat pont az IS-K elleni közös fellépésnek volt az eredménye, s habár a Talibán fogadkozik, hogy kemény választ ad az országban tevékenykedő radikális erőknek, az elkövetett terrorcselekmények azonban több ízben is megválaszolatlanul maradnak.⁷¹

Amennyiben a tálibok bármely kulcsfontosságú kérdésben komolyan veszélyeztetik az iráni érdekeket, ha túlmennek a Teherán által meghúzott „vörös vonalakon”, akkor az Iszlám Köztársaság lényegében három opcióval számolhat. Egyrészt a diplomáciai csatornákon, a kereskedelmi ügyleteken, valamint a személyes kapcsolatokon keresztül (röviden a soft power-jére támaszkodva) gyakorolhat nyomást a tálib vezetésre. Másrészt az afgán síita harcosokból verbuvált, a szíriai polgárháborúban harci tapasztalatokat szerzett Fátimijún Brigádra (és más ütőképessé fegyveres nem állami szereplőkre) támaszkodva proxy-hadviselést folytathat a tálib kormányzattal szemben (komoly hátorszámot alakíthat ki Herát környékén). Harmadrészt közvetlenül is beavatkozhat a katonai erejét és a technológiai fölényét használva, azonban az anyagi költségeket és a történelmi előzményeket szem előtt tartva erre most csekély az esély.⁷²

Összességében elmondható, hogy a tálib mozgalom hatalomra jutását látva Teherán „egyik szeme sír, másik szeme nevet”. A kommunikált narratíva szerint Irán győzelemként tekint az USA távozására, de a tálib hatalomátvételt, még inkább a megválaszolatlanul hagyott problémás kérdéseket látva komolyan aggódik. Az USA távozása egyfelől valóban teret enged az iráni befolyásnak a szűkebb szomszédságban és a tágabb közel-keleti erőterben. Teherán igazolva láttathatja a hadviselési modelljének hatékonyságát, továbbá magát megbízható partnerként feltüntetve sikeresen bővítheti a regionális kapcsolatrendszerét, másfelől azonban veszélyes bizonytalansággal, szerteágazó és tovagyrúzó biztonsági kihívásokkal kell számolnia rövid és hosszútávon egyaránt, amik elvonhatják az amúgy is szűkös forrásokat a regionális szerepvállalásoktól, hiszen jobban oda kell figyelnie a belbiztonsági fenyegetések ellensúlyozására.⁷³

Afganisztán összetett problémákkal küzd, amiknek a megoldásához multilaterális együttműködésre van szükség. A regionális biztonsági kooperáció keretén belül Teherán nem csupán az áhított biztonságot teremtheti meg a keleti határvidéken, hanem a nemzetközi pozícióját is erősítheti a szélesebb világrendben, az afgán ügyekben való együttműködés által Irán tovább mélyítheti a kapcsolatát az ázsiai feltörekvő országokkal (Kínával és Indiával), a terrorizmus és a radikalizmus elleni küzdelem jegyében pedig talán megkaphatja majd az állandó tagságot a Sanghaji Együttműködési Szervezetben is. Az afganisztáni hatalomváltás ugyanakkor lehetőségeket biztosít Teherán regionális ellenfeleinek, például a hagyományosan

⁶⁹ Mohsen SOLHDOOST – Mahmoud PARGOO: „Iran’s Nontraditional Security Challenges under the Taliban Rule”, *Global Policy*, 13:1, 2022, 146-151. o.

⁷⁰ Bijan KHAJEHPOUR: „Iran-Afghan Trade Has Murky Future under Taliban”, [online], 2021. szeptember 1. Forrás: *Al-Monitor* [2022. április 12.]

⁷¹ Franz J. MARTY: „Is the Taliban’s Campaign Against the Islamic State Working?”, [online], 2022. február 10. Forrás: *The Diplomat* [2022. április 12.]

⁷² Farzin NADIMI: „Iran Sets Its Eyes on Afghanistan”, [online], 2021. július 29. Forrás: *The Washington Institute for Near East Policy* [2022. április 12.]

⁷³ Kevjn LIM: „Afghanistan Is a Bigger Headache for Tehran Than It Is Letting On”, [online], 2021. szeptember 15. Forrás: *Foreign Policy* [2022. április 12.]

befolyásos Pakisztánnak (és Szaúd-Arábiának), illetve a tálib erőkkel szoros viszonyt ápoló Katarnak, valamint a politikai és gazdasági előnyöket kereső regionális pozíciókkal bíró Törökországnak is.⁷⁴

Irán fő célja a stabilitás, egyfajta „modus vivendi” megteremtése a problémás szomszédságban: olyan Afganisztánt szeretne amely határain belül kellően stabil és elszánt, tudja ellensúlyozni a radikális csoportokat és orvosolni az égető problémákat, ugyanakkor kellően kiszolgáltatott is, hogy Teherán továbbra is megőrizhesse a befolyásos pozícióját az afgán állam működésében. Habár az iráni vezetés a kulturális kötelékek nyomán valóban komoly ráhatással bír, továbbá az Iráni Forradalmi Gárda parancsnoka, Iszmáil Gáni roppant jártas az afgán ügyekben, a Talibán hatalmi hálózata mégis olyannyira átláthatatlanul összetett, hogy nehéz megítélni, mennyire tud majd Teherán valóban hatni a formálódó politikai dinamikára.⁷⁵ Ráadásul Iránnak komoly gazdasági és társadalmi gondjai vannak, amik tovább árnyalják a lehetőségeit. Várhatóan folytatja a kettős játékát, egyezkedik, tárgyal, miközben továbbra sem bízik Afganisztán „új” uraiban.

Pakisztán

A Pakisztáni Iszlám Köztársaság hozzáállása a 2001. szeptember 11-ét követő afganisztáni eseményekhez első pillanattól kezdve Janus-arcú volt. Nyílt színen a pakisztáni diplomácia támogatólag viszonyult az új kabuli kormányzathoz, miközben titkosnak szánt csatornákon továbbra is fenntartotta a kapcsolatot a tálibokkal és támogatásban is részesítette őket. A munkamegosztás Iszlámábád és Ravalpindi kettősét képezte le, ahol az előbbi városban székelő kormányzat az Egyesült Államok szövetségeseiként és a stabilitás tényezőjeként igyekezett feltüntetni magát, míg az utóbbiban berendezkedett katonai elit (főként annak titkosszolgálati tevékenységhez kötődő része) alternatív biztonságpolitikát érvényesített, amelyben az iszlám bázisú terroriszervezeteknek fontos szerepük volt. Ez utóbbit persze a hadvezetés sem vallotta be nyílt színen, hanem élvezve az amerikai katonai segítyeket Washington szövetségeseinek mutatkozott. Naiv jóindulattal sem állíthatjuk, hogy ez a kettős játék ismeretlen lett volna az ország külpolitikai partnerei, vagy éppen a szélesebb közvélemény előtt, de az többnyire bizonytalan maradt, hogy a katonai vezetés mit is hajlandó pontosan megosztani a politikusokkal, különösen a harmadik katonai diktatúra 2008-as felszámolását követően. Iszlámábád számára tehát maradt a tálibokkal való együttműködés hivatalos tagadása, és a katonai elit külön játszmáinak bevédése, melyből a 2001 és 2021 közötti időszakban mindössze szórványos kibeszélések voltak.⁷⁶

Pakisztán különleges viszonya a Talibánnal nem pusztán a szervezet megalakulásában játszott szerepével magyarázandó, annál jóval tágabb stratégiai koncepció áll mögötte. Dél-Ázsia második legnagyobb állama évtizedek óta létfenyegetést érzékel a legnagyobb, India részéről, mely az 1971-es – Pakisztán kettészakadásához és Banglades indiai katonai támogatással bekövetkezett függetlenné válásához vezető – polgárháborút követően az ország biztonságpolitikájának központi tézisévé vált.⁷⁷ A többször bizonyított, döntő indiai fölény a hagyományos eszközrendszerek és háborús célokra mozgósítható tartalékok tekintetében azt eredményezte, hogy a nem hagyományos eszközök (azaz a nukleáris fegyverek fejlesztése és a terroristatevékenységet folytató csoportok támogatása és alkalmazása) nélkülözhetetlenekké váltak a pakisztáni hadvezetés számára. Ugyanakkor a hagyományos indiai fölényrel szemben nyugaton biztos háttérrel és stratégiai mélységet remélt a pakisztáni hadvezetés egy baráti Afganisztántól.

⁷⁴ Ali FATHOLLAH-NEJAD – Hamidreza AZIZI: „Iran and the Taliban after the US Fiasco in Afghanistan”; [online], 2021. szeptember 22. Forrás: *Middle East Institute* [2022. április 12.]

⁷⁵ Jamsheed K. CHOKSY – Carol E. B. CHOKSY: „No Friend of Iran: Tehran’s Responses to the Taliban’s Return to Power in Afghanistan”, [online], 2021. szeptember 13. Forrás: *E-International Relations* [2022. április 12.]

⁷⁶ Ld. pl: Qaisar Farooq GONDAL: *The Pakistan-U.S. Memogate Scandal*. [online], 2022. 12. 21. Forrás: *The Washington Times* [2021. 12. 11.]

⁷⁷ HÁDA Béla: *Dél-Ázsia a poszthidegháborús korban*. Bp., Ludovika Egyetemi Kiadó, 2022.

Emellett számottevő félelmek kötődtek az ország területi integritását „másik irányból”, Afganisztán részéről érkező kihívásokhoz is, amelynek alapját a két ország közös határának bizonytalan státusza képezte. Pakisztán Afganisztánnal közös határa még a brit gyarmati időszakban került meghatározásra az 1893. november 12-i úgynevezett Durand-vonal egyezményben, majd 1919-ben szerény módosításokat végeztek rajta. Pakisztán 1947. évi függetlenné válásakor ezt örökölte meg nemzeti határaként. A problémát az jelentette, hogy az addigi Afganisztán pastun népességének mintegy kétharmada a határkijelölés következtében kikerült az afgán sah kormányzása alól és megszűnt a többsége az államot eredetileg létrehozó nemzetnek a maradék Afganisztán határai között.⁷⁸ Egyúttal, 1947 után a pastunok a második legnépesebb etnikum lettek Nyugat-Pakisztánban a pandzsábiak után és komoly pozíciókat foglaltak el a katonai eliten belül is. Tekintettel ezekre, a pastun egység gondolata olyan felvetés volt, mely alapjaiban veszélyeztette az iszlám köztársaság fennmaradását, ha azonban a pastunok továbbra is megosztottak maradnak, az konzerválja Afganisztán etnikai instabilitását. Iszlámábádnak tehát egy olyan afgán politikai rendszert kellett támogatnia, ami elfogadja a fennálló határokat és nem etnikai bázison kívánja megteremteni a társadalom működőképességét. Valamint nem melleleg: nem barátja Indiának. Mindez a vallási alapú identitás erősítését emelte középpontba. A tálibok esetében persze nem volt ez ennyire tiszta helyzet, hiszen alapvetően pastun bázison szerveződtek meg.⁷⁹ De térnyerésüket, majd 2001 után túlélésüket és újbóli megerősödésüket döntő mértékben köszönhatték Pakisztánnak, amely a külvilág felé is az elsődleges összeköttetést biztosította számukra. Ilyen feltételek mellett nem kerülhetett komolyan szóba a pastun nemzet helyzete és a határok kérdése.

A 2004-es afganisztáni alkotmány területi nacionalizmuson nyugvó nemzetképe szintén összeegyeztethető volt a pakisztáni érdekekkel.⁸⁰ Kabulban jól tudták, hogy Iszlámábád támogatása nélkül nem lehet konszolidálni a rendszert és végleg eltávolítani a tálibokat a politikai játéktérről. Ám az India felé való nyitottság – melyre a kabuliak rá is játszottak azokban az időszakokban, amikor viszonyuk Pakisztánhoz feszültebbé vált⁸¹ – olyan stratégiai kihívást jelentett Afganisztán délkeleti szomszédjának, amelyre a leghatékonyabb válasza a tálib felkelők támogatásának folytatása volt. Az afgán köztársasági kormányzat Indiával

és az Egyesült Államokkal ápolt kapcsolatait felhasználva igyekezett nyomás alá helyezni a problémás szomszédot, ám ez nem vezetett érdemi eredményre.

Sajátos módon néhány éven belül történt meg a pakisztáni magatartással való legélesebb szembehelyezkedés és az azt utólagosan legitimáló teljes politikai fordulat is. Donald Trump amerikai elnök 2017. augusztus 21-én meghirdetett Dél-Ázsia stratégiájában még egyértelműen felelőssé tette Pakisztánt a terroristák támogatásáért és döntés elé állította: vagy felhagy azzal, hogy menedéket nyújt az Egyesült Államok ellenségeinek, vagy számoljon Washington ellenlépéseivel.⁸² Az USA elszántsága a tálibok megtörésére ekkor még a szavak szintjén legalábbis szilárdnak látszott, Kabul pedig üdvözölte, hogy végre nyíltan megnevezték Pakisztán „bűneit” és talán rábírnák a hozzáállásának megváltoztatására.⁸³ Ehhez képest 2019-ben már az került napvilágra, hogy az Egyesült Államok tárgyalásokat folytat a tálibokkal az afganisztáni kivonulásról, mégpedig a hivatalosan elismert afgán kormány közvetlen bevonása nélkül. A 2020. február 29-én született békemegállapodás⁸⁴ nem tartalmazott érdemi garanciákat Asraf Gháni kormánya számára, és noha az amerikaiak államként nem ismerték el a Talibánt, a megállapodás mégis egészen más megvilágításba helyezte Pakisztán addigi politikáját.

Washington persze továbbra is sérelmezte Iszlámábád kettős játékát, de nehéz lett volna tagadni, hogy a megállapodás, majd a tálibok hatalomátvétele végeredményben igazolták a pakisztáni fél várakozásait, még ha ez önbeteljesítő jóslatnak is bizonyult. A kétezres évek első felében azonban senki sem lehetett teljesen biztos abban, hogy az ún. „afgán demokrácia” ennyire nem lesz képes stabilizálni önmagát és fegyveres ellenállóképessége is ennyire gyenge marad, így a pakisztáni befektetések megtérülése a tálib mozgalom életben, majd harc képes állapotban tartásába legalábbis a távolabbi jövő kérdése volt. 2021. nyarától Iszlámábád a korábbi sötét ló szerepből a (régi-)új Afganisztán legnyitottabb partnerévé lépett elő.

A tálib hatalomátvétel utóvédharcaiban már közvetlenül megfigyelhető volt a pakisztáni támogatás. Az ISI (Inter-Services Intelligence) igazgatója, Fáíz Hámíd altábornagy volt az első vezető beosztású külföldi, aki nyilvános körülmények

⁸² Remarks by President Trump on the Strategy in Afghanistan and South Asia. [online], 2017. 08. 21. Forrás: whitehouse.gov [2018. 02. 12.]

⁸³ Sune Engel RASMUSSEN – Michael SHAFT: Trump's Afghan shift praised in Kabul but leaves Pakistan wary, [online], 2017. 08. 22. Forrás: The Guardian [2019.04.12.]

⁸⁴ Agreement for Bringing Peace to Afghanistan between the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban and the United States of America. [online], 2020. 02. 29. Forrás: U.S. Department of State [2020. 03. 04.]

⁷⁸ HÁDA (2022) i.m.

⁷⁹ ROSTOVÁNYI Zsolt: *Az Iszlám Világ és a Nyugat*. Bp., Corvina, 2004. 144. o.

⁸⁰ *The Constitution of Afghanistan* i.m. 5. o.

⁸¹ Bővebben: HÁDA Béla: India és az afganisztáni válság. In BÚR Gábor et al. (főszerk.): *Az Eiffel-torony árnyékában – Majoros István 70 éves*. Budapest, ELTE BTK, 2019. 268-287. o.

között találkozott az újonnan hatalomra került tálib kormány képviselőivel.⁸⁵ Nem sokkal később, az utolsóként ellenálló Pandzsír-völgy megszállásakor a légierővel nem rendelkező tálibok széles körben ismertté vált beszámolók szerint pakisztáni csapásmérő drónok (valószínűsíthető, hogy kínai eredetű CH-4B-k) támogatásával folytatták a hadműveleteiket a Nemzeti Ellenállási Front fegyvereseivel szemben.⁸⁶ Szóltak információk a pakisztáni különleges erők mintegy 27 helikopterének jelenlétéről is a pandzsíri offenzíva során. Mind Kabul, mind pedig Iszlámábád tagadták ezeket az – egyébként cáfolhatatlan bizonyítékkal alá nem támasztott – értesüléseket,⁸⁷ ám azok kétségkívül jól illeszkedtek a felek együttműködésének addig ismertté vált részleteihez. Emellett hozzájárulnak annak magyarázatához is, hogy a tálibok miként tudták a tapasztalt gyorsasággal ellenőrzésük alá vonni az ellenállás utolsó ismert fészket. Miután a tanítványok győzelme nyilvánvalóvá vált az ország lényegében egésze felett, Pakisztán számára a nyíltabb kiállásnak mellettük már legfeljebb külpolitikai kockázatai maradtak. Jó eséllyel utóbbiakat igyekezhetek enyhíteni a pandzsíri szerepvállalás tagadásával. Emellett a pakisztáni Afganisztán-politika gördülékeny alakításához nem csak a külpolitikai, de a belpolitikai feltételek is aránylag kedvezően alakultak.

Imrán Hán 2018-ban hivatalba lépett pakisztáni miniszterelnök és a katonai legfelsőbb vezetés viszonya egy ideig sokkal kevésbé tűnt feszültnek, mint a legutóbbi diktatúra 2008-as bukása utáni bármely civil pakisztáni kormány esetében. Ennek oka az volt, hogy Hán tudomásul vette: a hadvezetés nem rekeszhető ki a kül- és biztonságpolitikával kapcsolatos döntésekből. Emellett – pastun származása mellett is – osztotta a pakisztáni állam évtizedek óta érvényes külpolitikai paradigmáit, ami közös nevezőt hozott léte közte és a katonák között. Noha eleinte hangoztatta a viszony rendezésének szándékát Kabullal és Újdelhivel is, Afganisztán esetében sok szempontból kész helyzetet örökölt kormányra kerülésekor és az Indiával elmérgesedő viszony 2019 februárjára⁸⁸ még kevésbé tette kívánatosá, hogy széthúzás keletkezzék közöttük és a tábornoki kar között. Továbbá a pakisztáni kormány szemszögéből is igaz volt: az amerikaiak Afganisztán-politikájának változása és a Talibán hirtelenszerű hatalomátvétele a nyertes

stratégia nimbuszával ruházta fel az addigi rejtett tálibbarát vonalvezetést. Az pedig a pakisztáni történelmi tapasztalatok alapján egyértelműnek tűnt, hogy az Egyesült Államok afganisztáni jelenlétének felszámolása egyúttal azt is jelenti, hogy drasztikusan csökken majd a hajlandósága Pakisztán támogatására, vagy speciális érdekeinek figyelembe vételére. Ebből következően a veszteség kockázata is kisebbnek tűnt, mint korábban.

Mindez messze nem jelenti azonban azt, hogy Pakisztán dilemmái teljesen megszűntek Afganisztánt illetően. Az afgán állam 2021 ősztől látványossá váló gazdasági összeomlása Pakisztán számára is gondot jelentett. Egyrészt – különösen a pastunok és beludzsok köréből – számítani lehetett a menekültek számának növekedésére, másrészt pedig arra is, hogy a tálib kormánynak anyagi természetű elvárásai is lesznek Pakisztánnal szemben. Fontos látni azt is, hogy Afganisztán destabilizálása a tálibok felhasználásával olyan módszer, ami elvben visszafelé is működik. A tálib rezsim is képes lehet destabilizálni Pakisztán pastunok-lakta vidékeit. Sajátos jelenség, hogy a kétezres évek óta Pakisztánban világos különbséget tettek a tálib-mintájú ideológiai háttérrel működő csoportok között aszerint, hogy azoknak kikkel voltak terveik. Az Afganisztánt uralma alá hajtani kívánó mozgalom a baráti tálibokat jelentette, míg a Pakisztán társadalmi és politikai rendszerével elégedetlen, azzal szemben fellépő csoportok a „rossz” tálibok kategóriáját mérítették ki, akiket ellenségként kell kezelni. Utóbbiakat főként a 2007-ben alakult Tehrik-i-Talibán-i-Pakisztán (TTP), azaz a pakisztáni tálib szervezethez tartozó csoportok képviselik, akik továbbra is rendelkeznek támogatókkal afgán területen és fenntartják a szándékukat Pakisztán talibanizációjára. Irán esetéhez hasonlóan itt is számításba veendő problémát jelent még a kábítószer termelés és kereskedelem ügye is, amely Pakisztán társadalmára nézve is komoly veszélyforrás, Afganisztán társadalmának viszont a válság idején stabil bevételt hozhat.

Az ISI igazgatójának említett látogatását követően több magas szintű megbeszélés is lezajlott Pakisztán és a tálib hatalom képviselői között. Iszlámábád ugyanakkor óvatosan kezeli Afganisztán belpolitikai átalakulásának kérdését: e tanulmány születéséig hivatalosan nem ismerték el a 2021-es hatalomváltást, de hajlandóak fogadni a tálibok diplomatáit és folytatni az együttműködést velük.⁸⁹ Ám nemzetközi fórumokon a pakisztáni kormány is szorgalmazza a 2001-2021 között elért társadalmi eredmények megőrzését⁹⁰ és a legyőzöttek képviselőinek

⁸⁵ DG ISI Lt Gen Faiz Hameed arrives in Kabul for meetings with Taliban leaders. [online], 2021. 09.04. Forrás: The Pakistan Daily [2023. 01. 22.]

⁸⁶ Pakistan conducted drone strikes in Panjshir: Report. [online], 2021. 09. 06. Forrás: wionews.com [2023. 02. 02.]

⁸⁷ Pakistan rejects reports alluding to its involvement in Panjshir Valley offensive. [online], 2021. 09. 10. Forrás: The Hindu [2023. 02. 05.]

⁸⁸ Lt. Gen. Deependra SINGH HOODA: Three Years After Balakot: Reckoning with Two Claims of Victory. [online], 2022. 02. 28. Forrás: stimson.org [2023. 01. 24.]

⁸⁹ Tahir KHAN: Taliban Install Diplomats in Pakistan Embassy, Missions. [online], 2021. 10. 29. Forrás: voanews.com [2023. 01. 18.]

⁹⁰ Ayaz GUL: Pakistan: World Running Out of Patience with Afghan Taliban. [online], 2022. 11. 18. Forrás: voanews.com [2023. 01. 18.]

bevonását az ország életének alakításába. Ezek külföldön jól képviselhető nézetek és könnyen elhithetjük, hogy a pakisztániak jelentős része helyesnek is tartja őket, de aligha fogják akadályozni a két ország együttműködését. Különösen, mivel a katonai elit számára ez elsőbbséget élvez, és az Imrán Hán vezette kormány 2022 tavaszi bukásának körülményei újfent rávilágítottak a pakisztáni fegyveres erők belpolitikai befolyására. Ugyanakkor Iszlámábád számára Afganisztán társadalmi krízisének mélyülése sem kívánatos, mivel az újabb százezreket sodorna át menekültként a területére.⁹¹ Van azonban egy más természetű probléma is. Később még kitérünk rá, hogy 2023 tavaszára Pakisztán egyértelmű biztonsági fenyegetést is tapasztal Afganisztán részéről, amely már kisebb fegyveres incidensekben is megnyilvánult. Nem csak a TTP rajtaütéseinek hallgatólagos támogatását jelenti ez, de a közös határ mentén a tálib mozgalom tagjainak alkalmoszerű átcsapásait is pakisztáni területre. Persze Pakisztán katonai fölénye óriási északnyugati szomszédjával összevetve, a történetek mégis azt mutatják, hogy a tálibok hálája illékony, érdekeik védelmében pedig nem feltétlenül válogatnak az eszközökben korábbi támogatójukkal szemben sem.

India

India számára az afganisztáni válság kezdettől fogva a Pakisztán-problematika részeként jelent meg és így gyakorolt hatást az ország biztonságpolitikájára is. Újdelhi legfontosabb törekvése ennek megfelelően 2001 után az volt, hogy leválassa Kabult Iszlámábádtól. Ez eleinte messze nem tűnt lehetetlennek, mivel a Karzaí és a Gháni-kormányok is úgy tekintettek az ország délkeleti szomszédjára, mint belbiztonsági problémáik első számú forrására. India emiatt hamar erős jelenlétet épített ki az országban, nem csak diplomáciai, de gazdasági tekintetben is.

Nem lehetett azonban elvonatkoztatni attól az egyszerű tényről, hogy Afganisztán és India nem rendelkezik közös szárazföldi határral, így Pakisztán megkerülése csak Iránon keresztül lehetséges. Szisztán-Beludzisztán tartományban Csabahár kikötője indiai tőke segítségével fejlődött a 2000-es évek óta és kulcselemévé vált a Kabullal való kereskedelmi forgalomban. Az Irán-Afganisztán-India együttműködésnek szerencsés háttérrel adott, hogy Teherán és Újdelhi lényegében egyaránt abban voltak érdekeltek, hogy a mérsékelt muszlim kormányzat maradjon hatalmon az országban és a tálibok ne juthassanak ismét komoly befolyáshoz Afganisztán politikájának formálódására. A 2010-es évek során az idő előre haladtával egyre valószínűtlenebb volt, hogy ez a kívánatos állapot fennmaradhat. Irán számára a tálibokkal való kapcsolatépítés is opcióként merült fel és amúgy sem volt érdekelt az amerikai erők afganisztáni jelenlétében. Ellentétben Indiával, amely ettől az évtizedtől már az egyik legígéretesebb partnereként tekintett az USA-ra.

Újdelhi hagyományos szerepe az afganisztáni válság kapcsán ugyanis a kilencvenes évek óta követő jellegű volt. 2001-ig az orosz és iráni magatartás szolgált mintájául, India hozzájuk csatlakozott az Északi Szövetség támogatásában.⁹² Újdelhiben azonban nem ambicionálták, hogy az első számú külső ellenség szerepébe kerüljenek a tálibok szemében, így támogatásuk soha nem volt olyan mértékű, hogy az komolyan befolyásolja a polgárháború alakulását. A Talibán bukása után a háttérben meghúzódás indiai taktikája számára új spanyolfal kínálkozott: az Egyesült Államok. Washington afganisztáni katonai jelenléte több szempontból is nagyon megfelelt számára. Egyrészt megsemmisítette az Indiának sem szimpatikus tálib kormányt, másrészt magára vonta az ország stabilizálásának terheit, ami egyúttal azt is jelentette, hogy a szélsőségesek elsősorban az amerikai és nyugati katonákat vették támadásaik célkeresztjébe, mintsem

⁹¹ Pakistan's Hard Policy Choices in Afghanistan. [online], 2022. 02. 08. Forrás: crisisgroup.org [2023. 02. 25.]

⁹² Avinash PALIWAL: New Alignments, Old Battlefield: Revisiting India's Role in Afghanistan. [online], 2017. Forrás: carnegieendowment.org [2019. 04. 15.]

az indiai érdekeltségeket. Újdelhi ilyen feltételek mellett a jótékony támogató köntösét ölthette magára, akinek a gazdasági talpra állításban juthat komoly szerep. A 2010-es évek elején már nyíltan arról beszéltek, hogy az afganisztáni segélyezés első számú térségbeli donorja kíván lenni India⁹³ – persze a verseny nem volt valami éles. Végül az indiai állam nagyjából 3 milliárd dollárt investált összesen különböző afganisztáni projektekbe húsz esztendő alatt. Ezek között kórházak, iskolák és az infrastruktúra fejlesztését célzó beruházások is voltak.⁹⁴ Sajátos afganisztáni helyzete tehát lehetővé tette, hogy Újdelhi olyan ajánlatot kínáljon az Afganisztáni Iszlám Köztársaságot megbuktató tálib mozgalomnak is, amit érdemes lehet megfontolnia. Az amerikai kivonulás felértékelte ezeket az opciókat, különösen, mivel időközben Dél-Ázsia vezető államában is nehezebbé vált barátot látni a konzervatív muszlim rezsim számára. Ugyanis 2014-ben lezajlott Indiában egy lényeges belpolitikai változás, ami hatást gyakorolt Újdelhi és a dél-ázsiai muszlim közösségek viszonyára is. Ez a hindu nacionalista Bháratija Dzsanaatá Párt kormányra kerülése volt, amely minden korábbit meghaladó törvényhozási támogatást tudva maga mögött elkezdte átformálni az ország társadalompolitikáját. Ideológiájának középpontjában a hindutva, egy idealizált történelmi és civilizációs hagyományrendszeren nyugvó hindu élet- és gondolkodásmód elterjesztése és dominánssá tétele állt. A hindu nacionalisták különösen a társadalom több, mint 14%-át kitevő muszlim közösségekben látnak akadályt a hasonló nemzetépítés útjában.⁹⁵ A hindu-muszlim ellentét kiéleződése, melyet olyan fejlemények kísértek, mint Kasmír speciális státuszának 2019 augusztusi felszámolása,⁹⁶ vagy az állampolgársági törvény muszlimokat diszkrimináló módosítása magától értetődően nem segíti az újdelhi kormány és az iszlám világ országai közötti kapcsolatépítést, még ha utóbbiak a gazdasági előnyök és India hatalmi képességeinek mérlegelése után nem is vállalkoznak a nyílt szembefordulásra a hindu nacionalista kormánnyal. A tálibok Indiához való viszonyulása ugyanakkor a terrorizmus lehetséges támogatásán keresztül súlyos kockázatokat rejt, kapcsolatok Dél-Ázsia legnagyobb államával pedig eleve terhelt. Újbóli hatalomra kerülésük India számára mindennek tükrében igen rossz hír

volt, első ránézésre azt jelentette, hogy az afganisztáni politika befolyásolásáért zajló India-Pakisztán versengést az utóbbi nyerte meg. Újdelhi humanitárius segítségnyújtás formájában igyekszik javítani együttműködésének esélyeit Kabul új uraival.⁹⁷ Legreálisabb reménye az lehet, hogy az Öböl-térség muszlim államaihoz hasonlóan a tálib Afganisztán is többre értékeli majd az ideológiai ellentéteknél azt, amit az indiai gazdaságból megszerezhet magának. Az, hogy az afgán-pakisztáni viszony sem alakul olyan felhőtlenül, mint sokan tartottak tőle Újdelhiben, nem feltétlenül jó jel. Egyrészt India számára is fontos, hogy az új afgán rezsim ne támogassa az iszlám bázisú terrorszervezeteket a térségben, másrészt Pakisztán talibanizációja neki sem érdeke, mivel még radikálisabb India-ellenességet (pontosabban hinduellenességet) várhatna tőle egy ilyen fordulat után. Az indiai érdek sokkal inkább egy a politikai és területi status quo-val megelégedő, a belső társadalomépítésre koncentráló afgán rezsim működése lenne, amellyel egyezni a kölcsönös gazdasági érdekek alapján, még ha nem is boldogok a hindu nacionalizmus indiai térnyerése miatt. Lényeges, de ma még nem tisztázható kérdés azonban, hogy a tálibok mennyire bizonyulanak majd megbízható partnereknek, vagy mennyire akarják Indiára is kiterjeszteni a terrorszervezetekkel való zsarolást, előnyszerzés céljából.

⁹³ C. Christine FAIR: *India in Afghanistan and Beyond: Opportunities and Constraints*, A Century Foundation Report, 2010. 4. o.

⁹⁴ Anjana PASRICHA: [India Sends Humanitarian Assistance and Technical Team to Kabul](#). [online], 2022. 06. 24. Forrás: voanews.com [2023. 02. 15.]

⁹⁵ Vijaita SINGH – Rukmini S.: [Muslim Population Growth Slows](#). [online], 2015. 08. 27. Forrás: The Hindu [2023. 02. 15.]

⁹⁶ Bővebben: HÁDA Béla: *Indiai Kasmír speciális státuszának visszavonása – külső és belső tényezők*. *Nemzet és Biztonság*, 2019/3. 4–18. o.

⁹⁷ Anjana PASRICHA (2022) i.m.

Kínai Népköztársaság

Jóllehet, Peking az 1980-as években részesítette bizonyos szerény támogatásban a Szovjetunió ellen harcoló mudzsáhidokat, ezt követően igyekezett távol tartani magát Afganisztán belső viszonyaitól. Alacsony szintű kapcsolattartását az általa sem elismert tálib rezsimmel 2001-et megelőzően a legalapvetőbb biztonsági érdekeknek rendelte alá.⁹⁸ Ennek eredményeképpen a térségben működő iszlám szélsőséges mozgalmak sokáig nem tartották számon az első számú célpontjaik között. Utóbbi helyzetben a kétezres évek második felében állt be változás, mikor egyrészt az ujjur szélsőséges mozgalmak segélykérése, másrészt pedig a Pakisztán területén gyorsan fokozódó kínai gazdasági jelenlét súrlódásokat eredményezett az iszlám dzsihádisták mozgalmakkal. Általánosságban nem történt sok olyan támadás, amely kifejezetten és bizonyítottan a kínai érdekeltségeket, illetve személyeket célozta volna meg, de tapasztalható volt a kínaiakkal szembeni ellenérzések növekedése.⁹⁹ Ezt többen is igyekeztek szítani, a beludzisztáni szakadár fegyveres csoportoktól kezdve a tálibokhoz csapódott ujjur szélsőségesekig.¹⁰⁰ A „tanítványok” mozgalma a legyőzendő ellenségnek ugyanakkor 2021-ig egyértelműen az USA-t tekintette, Kína ellen nem lehetett és nem is volt érdemes olyan mozgósításba kezdeni, mint amilyen a nyugati „megszállók” ellen folyt. Minden bizonnyal világos volt számukra, hogy Peking részéről nem kell tartaniuk olyan típusú fellépéstől, mint ami 2001-ben megfosztotta őket hatalmuktól, ahogyan az is valószínű, hogy nem kívántak nyíltan szembe helyezkedni a térségben létező legerősebb hatalommal, különösen, amíg az idegen csapatok kiűzését végre nem hajtották. Megelégedtek azzal, hogy Kína sem barátja az Egyesült Államoknak és külkapcsolatainak építésénél a belügyekbe való beavatkozást hangsúlyozza.

Túlzott elvárások a másik felet sem jellemezték. Kína elitje nem táplál semmilyen különösebb szimpátiát a tőle kulturálisan rendkívül távol álló afgán néppel szemben és különösen távol állónak tekinti önmagától a tálibok szélsőségesen vallásos politikai és társadalmi eszméit. Mindezek nyomán Peking két magától értetődő, tartósan érvényesülő célt fogalmazott meg Afganisztánnal kapcsolatban: egyrészt, bármilyen összetételű és társadalompolitikát folytató kormány is működjön

Kabulban, az tartsa távol magát a kínai muszlimok ügyeitől és különösen az ujjur szervezetek ne kapjanak tőle semmiféle támogatást. Másrészt pedig a mindenkori afgán kormány mutasson hajlandóságot a gazdasági együttműködésre és legalább garantálja az országban működő kínai személyek és érdekeltségek védelmét. Peking hivatalosan fel is vette a diplomáciai kapcsolatot a bonni folyamat eredményeképpen létrejött afgán kormányzattal, megállapodások egész sorával demonstrálva a jószándékát. Összességében véve azonban lehetőségeit messze alulmúló aktivitást fejtett ki az országban. Az Övezet és Út Kezdeményezés megvalósítása szempontjából Afganisztán messze nem nélkülözhetetlen, így általában a nyersanyaglelőhelyeit szokták megjelölni az első számú okként, amely a kínaiak érdeklődését fűti. Csakhogy Afganisztán minden jel szerint nem rendelkezik annyira gazdag ásványi nyersanyagvagyonnal, mint ahogy az a nemzetközi médiavilágban széles körben elterjedt. Rézérc és egyéb színesfém-lelőhelyei ugyan számottevőnek mondhatók, ám kitermelésükhöz helyben szinte semmilyen feltétel (infrastruktúra, humán erőforrás stb.) nem áll rendelkezésre, így az nem is kezdődhetett meg annak ellenére sem, hogy a 2010-es évek elején még komoly kínai érdeklődésről születtek hivatalos beszámolók az afgán bányáipar fejlesztésének terén.

Peking számára tehát Afganisztán gazdasági megközelítésben közel sem olyan értékes, mint ahogy sokan gondolták. Ráadásul a tálibok újbóli térnyerése a 2010-es évek második felétől már érezhetően óvatosabbá is tette a kínai felet. Diplomatai rendszeresen hangsúlyozták, hogy Afganisztán politikai és társadalmi berendezkedése kizárólag az afgán nép szuverén döntései alapján formálódhat és a kabuli kormányzatnak a társadalom minél szélesebb körét kell reprezentálnia. Az Egyesült Államok jelenléte az országban – Iránhoz hasonlóan – Kína számára sem volt szimpatikus, de az, hogy a nyugati szuperhatalom magára vonta a helyi konzervatív muszlim csoportok ellenszenvét Pekingnek lehetőséget adott, hogy demonstrálja első számú riválisától eltérő hatalmi politikáját és Indiához hasonlóan a jótékony támogató szerepében tűnjön fel. A beruházások ígérete egyrészt a kelet-ázsiai diplomáciai udvariasság hagyományaihoz illeszkedett, másrészt alkalmas volt Kína segítő szándékainak hangsúlyozására – a megvalósulás azonban a gazdasági megtérülés függvénye volt. A biztonsági helyzet gyors romlása utóbbit még a fentebb említett hiányosságok nélkül is komolyan megkérdőjelezte volna. 2021 nyarát követően a tálibok új tárgyalási pozícióba kerültek a kínai cégekkel szemben, immáron ők vállalhattak kötelezettségeket az üzletekkel kapcsolatban, egyúttal tarthattak igényt a „juttatásokra” segítő közreműködésükért cserébe. Érdekeik a beruházások vonzását és segélyezési programok folytatását illetően –

⁹⁸ Jiayi ZHOU – Fei SU – Jingdong YUAN: Treading Lightly: China's Footprint in a Taliban-led Afghanistan. [online], 2022. 11. Forrás: SIPRI [2023. 02. 04.]

⁹⁹ Andrew SMALL: China's Caution on Afghanistan-Pakistan. *The Washington Quarterly*, 33. (2010) 3. 81-97. o

¹⁰⁰ B. RAMAN: Baloch shadow over China-Pakistan ties. [online], 2005. 04. 19. Forrás: Asia Times Online [2012. 01. 06.]

különösen az ország gazdasági válságának kibontakozásával – nem különböztek lényegesen a bukott köztársasági kormányétól. Hozzá tartozik az igazsághoz, hogy a hatalomátvétel nem érte váratlanul a kínai államot sem. Képviselői már 2019-ben találkoztak a tálibok küldötteivel, 2021 júliusában pedig már egészen magas szintű tárgyalásokra került sor a felek között.¹⁰¹

Kína számára nemkívánatos a szomszédos ország káoszba süllyedése, mint ahogy az sem hogy a válságkezeléssel nem boldoguló új kormány esetleg újra terrorista és felkelőcsoportok támogatásával próbálja zsarolni szomszédjait. Igaz, a két ország területét összekötő Vahan-korridor valójában nagyon nehezen átjárható, csak az évek egy bizonyos időszakában használható határt képez, melynek kínai oldalát ráadásul igen erősen őrzik. Továbbra sem biztosítható azonban, hogy Közép-Ázsia, vagy Pakisztán területein átszivárogva az ujjur szélsőségesek menedékre és kiképzésre leljenek afgán területeken, különösen, mivel az IS-K is aktív toborzásba kezdett a körökben. 2023 januárjában a tálib kormány – melyet Peking hivatalosan továbbra sem ismert el – 25 évre szóló olajkitermelési szerződést kötött egy kínai vállalattal.¹⁰² Ez egy már korábban, a köztársasági kormánnyal előkészített megállapodás megerősítését jelentette, Kína diplomatái tehát elérték, hogy a hatalomátvétel ne hozzon törést a két ország viszonyába. Ennek megismerhető ára is volt persze: Peking saját bevallása szerint 2021-ben 250 millió, 2022 novemberéig pedig (a természeti katasztrófák hatásaira reagálva) újabb 50 millió Jüan értékű segéllyel járult hozzá az afgán válság enyhítéséhez.¹⁰³

Oroszország

Az orosz külpolitika számára Afganisztán az 1980-as évek vége óta folyamatosan veszített jelentőségéből. Az országban nincsenek komoly orosz gazdasági érdekeltségek, nem képviselik magukat az orosz energetikai nagyvállalatok sem. Bár a NATO 2001-es intervenciója után az Afganisztánba irányuló orosz export ütemesen nőtt, és 2012-ben meghaladta a 900 millió dollárt,¹⁰⁴ összehasonlításképp ugyanezen időszakban a Magyarországra irányuló orosz kivitel ennél egy nagyságrenddel nagyobb összeget tett ki.¹⁰⁵ Ráadásul a 2012-es csúcsot követően a külkereskedelmi volumen tovább csökkent, és 2020-ban a kétoldalú kereskedelem értéke már nem érte el a 157 millió dollárt sem.¹⁰⁶ Afganisztánban nincs jelen orosz kisebbség, és bár kb. 150 000 afgán él Oroszországban¹⁰⁷, akiknek többsége az 1989-es szovjet kivonulást követően telepedett le, nem alkotnak olyan lobbierőt, amely érdemi befolyással lenne az orosz külpolitikára. A szovjet felbomlás óta Oroszország nem határos Afganisztánnal, a függetlenné vált közép-ázsiai köztársaságok immáron egyfajta pufferzónát képeznek Moszkva és az instabil afgán állam között, mely jelentősen mérsékli, szűri az innen kiinduló biztonsági kockázatok Oroszországra gyakorolt hatását. A tálibok uralmát korábban az orosz vezetés komoly kockázatként értékelte a csecsenföldi és a közép-ázsiai radikális iszlamista csoportokkal fennálló szoros kapcsolata miatt. A 2021-es új tálib vezetéstől azonban nagyobb fokú pragmatizmusra számíthatnak, és arra, hogy betartják nemzetközi partnereiknek tett ígéretüket, mi szerint meggátolják a militáns iszlám átterjedését az afgán határokon túlra.¹⁰⁸ A fentiek okán tehát az orosz Afganisztán-politika nem önmagában, hanem a tágabban vett orosz külpolitikai érdekek kontextusában értelmezhető. Oroszország hozzáállását Afganisztán kérdéséhez az elmúlt két évtizedben alapvetően három tényező határozta meg: az orosz–amerikai viszony; a közép-ázsiai régió stabilitásához fűződő mindenkori orosz érdek; valamint Oroszország társadalmi és belbiztonságát potenciálisan érintő, és részben Afganisztánhoz kötődő negatív biztonsági externáliák.

¹⁰⁴ Russian Federation Product Exports to Afghanistan in US\$ Thousand 1996-2020, [online], Forrás: wits.worldbank.org. [2022.10.21]

¹⁰⁵ Russian Federation Product Exports to Hungary in US\$ Thousand 1996-2020, [online], Forrás: wits.worldbank.org. [2022.10.21]

¹⁰⁶ Russian Federation Product exports and imports to Afghanistan 2020, [online], Forrás: wits.worldbank.org. [2022.10.21]

¹⁰⁷ Moscow's 'Little Kabul', [online], 2017. december 25. Forrás: RFE/RL [2022.10.21.]

¹⁰⁸ Andrea SCHMITZ: Central Asia's Muslims and the Taliban, [online], 2022. március 3. Forrás: SWP [2022.10.21.]

¹⁰¹ Steven Lee MYERS: China Offers the Taliban a Warm Welcome While Urging Peace Talks. [online], 2021. 07. 28. Forrás: The New York Times [2023. 01. 23.]

¹⁰² Peter HOSKINS: Taliban and China firm agree Afghanistan oil extraction deal. [online], 2023. 01. 06. Forrás: bbc.com [2023. 01. 15.]

¹⁰³ New Journey of China's Development, New Opportunities for China-Afghanistan Relations. [online], 2022. 11. 03. Forrás: http://af.china-embassy.gov.cn [2023. 01. 06.]

Moszkva viszonyulását Afganisztánhoz 2001 után mindenekelőtt az Egyesült Államokkal fennálló kapcsolatai befolyásolták. Az orosz vezetés a szeptember 11-i terrortámadást igyekezett arra felhasználni, hogy új alapokra helyezze kapcsolatait Washingtonnal. Vlagyimir Putyin a világvezetők közül elsőként fejezte ki együttérzését és vállalt szolidaritást az amerikai néppel. Üzenetében hangsúlyozta, hogy „Oroszország nem csupán hallomásból tudja, mi is az a terror”, mely nyílt utalás volt arra, hogy Moszkva ugyanazzal az ellenséggel szemben vívja háborúját Csecsenföldön.¹⁰⁹ A közös ellenség narratíváját az orosz vezetés akkor már két éve próbálta meg eladni Washington felé, sikertelenül.¹¹⁰ Maga George W. Bush és későbbi nemzetbiztonsági tanácsadója, Condoleezza Rice is az 1999-es elnökválasztási kampányban hevesen bírálta Putyin csecsenföldi háborúját, utóbbi ártatlan nők és gyermekek elleni brutális hadjáratnak nevezve azt.¹¹¹ Az Amerika elleni példátlan terrortámadás azonban végre közös nevezőre hozhatta az egykori hidegháborús ellenségeket a nemzetközi terrorizmussal, vagy ahogy Putyin fogalmazott, a „21. század pestisével” szemben.¹¹² Másrészt a nyilatkozat azt is implikálta, hogy Washington konkrét támogatást is remélhet Moszkvától. A felajánlás nem is maradt el. Egy héttel később Putyin elnök bejelentette, hogy kész hírszerzési információkkal, a humanitárius szállítmányok számára az orosz légtér biztosításával, valamint a tálibokkal szembenálló Északi Szövetségnek már korábban is nyújtott katonai és humanitárius támogatás növelésével támogatni Washington terrorellenes műveletét Afganisztánban. Ezen kívül felajánlotta részvételét a kutató-mentő műveletekben, illetve, hogy befolyását latba vetve a közép-ázsiai országokat is meggyőzi arról, nyissák meg ők is légterüket az amerikai szállítórepülőgépek számára.¹¹³ Putyin felajánlása fontos jelzés volt azt illetően, hogy Oroszország elfogadja az amerikai katonai jelenlétet az egykori szovjet Közép-Ázsiában. Az Egyesült Államok Üzbegisztán és Kirgizisztán területén hozott létre katonai bázisokat afganisztáni erőinek logisztikai támogatása érdekében. Obama elnök későbbi oroszügyi tanácsadója és moszkvai nagykövete, Michael McFaul ezt egyenesen úgy értékelte, mint kétszáz év orosz külpolitikájának feladását, mely aligha élvezte az orosz elit

¹⁰⁹ Президент России выступил с телеобращением по поводу террористических актов в США, [online], 2001. szeptember 11. Forrás: Kremlin.ru [2022.10.21.]

¹¹⁰ Michael McFAUL: U.S.-Russia Relations After September 11, 2001, [online], 2001. október 24. Forrás: Carnegie [2022.10.21.]

¹¹¹ Simon SHUSTER: How the War on Terrorism Did Russia a Favor, [online], 2011. szeptember 19. Forrás: Time [2022.10.21.]

¹¹² Президент России выступил с телеобращением по поводу террористических актов в США, [online], 2001. szeptember 11. Forrás: Kremlin.ru [2022.10.21.]

¹¹³ McFAUL (2001) i. m.

teljeskörű támogatását.¹¹⁴ Valószínű persze, hogy az orosz elnök egyébként sem tudta volna megakadályozni az amerikai hadsereg megjelenését Közép-Ázsiában, és a háborús üzemmódban működő Bush adminisztrációtól nem számíthatott arra, hogy majd figyelembe veszi az oroszok érzékenységét. Ezzel együtt azzal, hogy Putyin elnök nyíltan kiállt az amerikai érdekek mögött, komoly reputációs kockázatot vállalt odahaza, hiszen az orosz elit korántsem volt egységes a kérdésben. Szergej Ivanov védelmi miniszter például a szeptember 11-e utáni napokban még az USA-val való terrorellenes harcban folytatott katonai együttműködés ellen foglalt állást.¹¹⁵ McFaul azonban minden bizonnyal tévedett, amikor mindezt az „orosz Monroe-elv” feladásaként értékelte Közép-Ázsiában. És bár a terrorelleni háború meghirdetése jó alkalmat teremtett a putyini vezetés számára, hogy új alapokra helyezze kapcsolatát a Nyugattal, a 2003-as iraki háború, a posztszovjet térség színes forradalmi, valamint az amerikai ballisztikus rakétavédelmi rendszer európai telepítésének terve miatt az amerikai-orosz viszony ismét elhidegült. A mélypontot a 2008. évi ötnapos grúz-orosz háború jelentette.¹¹⁶ Fél évvel később azonban az Obama adminisztráció „reset”, azaz az orosz-amerikai kapcsolatok újraindítását célzó külpolitikáját az orosz fél újabb Afganisztán vonatkozásában fontos gesztussal viszonzta. Megengedte ugyanis, hogy Afganisztánba tartó páncélozott csapatszállító járművek is áthaladjanak a területén, és lehetővé tette, hogy légterén immáron nem csupán humanitárius szállítmányok, de katonák és fegyverek is keresztül utazhassanak. A „reset” ugyan hamarosan zátonyra futott, és a kétoldalú kapcsolatok ismét lehűltek, de ez az afganisztáni együttműködés kérdését nem érintette. Ez főként azzal magyarázható, hogy Oroszország érdekelt maradt a nemzetközi koalíció államépítési vállalkozásának sikerében, hiszen a bukott államnak számító Afganisztán végső soron az orosz „közel-külfölddel” határos.

Éppen a közép-ázsiai régióhoz fűződő megfontolások képezik az orosz Afganisztán-politika másik kontextusát, és egyben fő horgonyát. Nevezetesen, hogy Moszkva alapvető érdeke a térség stabilitása, melyre az afganisztáni helyzet potenciálisan jelentős hatással lehet. Ez az állandó stratégiai érdek az, amely kontinuitást képez az 1990-es évek és napjaink orosz Afganisztán-politikája között, ugyanakkor ez nem jelent állandóságot a tekintetben, hogy Moszkva mely Afganisztánon belüli és azon kívüli szereplőkkel kész együttműködni ennek garantálása érdekében. Az orosz vezetés a tálibok megerősödését komoly fenyegetésként látta, ezért

¹¹⁴ Uo.

¹¹⁵ Uo.

¹¹⁶ Marlene LARUELLE: Russia's Strategies in Afghanistan and their Consequences for NATO, [online], 2011. november, Forrás: NATO Defence College [2022.10.21.] 2. o.

vele szemben már 1995-től kezdve az Északi Szövetség koalícióját támogatta. Így a 2001-es amerikai beavatkozás a tálib rendszer hatalmának megdöntésére egybeesett az orosz érdekekkel.¹¹⁷ A nyugati koalíció sikeréhez fűződő orosz érdek a későbbiekben sem változott. Egy 2010-es cikkben Dmitrij Rogozin, Oroszország akkori NATO nagykövete és Borisz Gromov, az Afganisztánban állomásozó szovjet erők utolsó parancsnoka a NATO afganisztáni kivonulása ellen érveltek, mondván, Oroszország érdekével ellentétes lenne egy instabil ország hátra hagyása, mely rövid úton ismét a radikális iszlám és kábítószertermelés melegágyává válhatna.¹¹⁸ Mindeközben azonban az orosz vezetés nem várta ölbe tett kézzel a Nyugat fokozatos kivonulását Afganisztánból, hanem aktívan elkezdte újraépíteni kapcsolatait azzal a szereplővel, amelynek hatalmi tényezővé válása borítékolható volt a nyugati jelenlét megszűnésével. Ez a szereplő a Talibán volt. A tálibokat Oroszország számára egyre inkább elfogadhatóvá tette az a tény is, hogy az al-Káida kiűzését követően az igazi fenyegetést immáron az Irakban és Szíriában megerősödő Iszlám Állam jelentette, amely 2015-ben Iszlám Állam Horászán néven Afganisztánban is megvetette a lábát. Az Iszlám Állam helyi szervezetével szemben pedig a tálibok a kezdetektől fogva harcban álltak, és brutális módon léptek fel feltételezett tagjai ellen.¹¹⁹ Az érdekazonosság meglétét maguk az oroszok is elismerték, ahogy azt is, hogy vannak kommunikációs csatornák a tálibok felé.¹²⁰ Az elkövetkező években az amerikai fél pedig azzal vádolta Oroszországot, hogy a háttérben folytatott egyeztetéseken túl Moszkva kézfegyverekkel, lőszerrel és pénzzel támogatja az egyébként Moszkva által is terrrorszervezetként nyilvántartott Talibánt.¹²¹ Sőt, az amerikai hírszerzési közösség azt gyanítja, hogy az orosz katonai hírszerzés, a GRU vérdíjat fizetett a megölt amerikai katonákért cserébe a táliboknak.¹²² A táliboknak nyújtott orosz támogatás logikusnak tűnik, hiszen ekkor már titokban az amerikaiak is tárgyaltak a Talibánnal, vagyis Moszkva érdekelt lehetett abban, hogy megerősítse kapcsolatait azzal a szervezettel, mely a legvalószínűbb hatalmi tényezőnek tűnt Afganisztánban a nyugati kivonulást követően. Másfelől pedig

az amerikai-orosz kapcsolatok a 2014-es Ukrajna elleni orosz agressziót követően egyébként is mélyponton voltak, ezért ez nem korlátozta az orosz vezetés mozgásterét. Sőt, az amerikai veszteségek fokozása és a tálib-amerikai tárgyalások elszabotálása egybeesett azzal az érdekekkel, hogy késleltesse az Egyesült Államok teljes kivonulását, minthogy ennek következtében a biztonsági helyzet várható radikális romlása ellentétes volt az orosz célokkal. Miközben az amerikai-tálib megegyezés aláírása azért is érdekében állhatott, mivel 2017 óta Pakisztánnal és Kínával közösen szintén igyekeztek tető alá hozni egy belső afgán rendezést a tálibok bevonásával.¹²³

2021 nyár végére, amikor befejeződött az amerikai erők kivonása, Oroszország már régóta készült Afganisztán destabilizálódására, és valószínűleg nem érte meglepetésként a tálibok gyors térnyerése az országban. Moszkva ekkor már évek óta folytatott tárgyalásokat velük, és mint fentebb említettük, nagy valószínűséggel fegyverrel is támogatta őket. Minthogy a tálibok nem fogalmaztak meg Afganisztánon túlmutató célokat, ezért az orosz vezetés számára elfogadható alternatívát képeztek az olyan nemzetközi iszlamista terrrorszervezetekkel szemben, mint amilyen az Iszlám Állam, mely az Észak-Kaukázusban is megvetette lábát.¹²⁴ Míg az orosz diplomácia a kivonulást megelőzően Afganisztánon belül a tálibokkal mélyítette el kapcsolatait, addig a külső szereplők közül igyekezett a régiós hatalmakkal (Irán, Pakisztán), valamint Kínával koordinálni Afganisztán-politikáját. Moszkva hozzáállása a térséghez a 2022-es Ukrajna elleni háborút megelőzően is jóval pragmatikusabb volt,¹²⁵ miközben a háború óta erőforrásai sincsenek arra, hogy aktívabb szerepet vállaljon a régió biztonságának fenntartásában. Ráadásul a posztsovjet Közép-Ázsia jelentős mértékben elszigetelt Oroszországot az olyan potenciális biztonsági kockázatoktól, mint amilyen az Afganisztánból kiinduló illegális migráció. Az afganisztáni ópiumtermelés, melynek egyik fő célországa éppen Oroszország, súlyos társadalmi problémát jelent ugyan, de a nyugati kivonulás feltehetően nem gyakorol majd jelentős befolyást erre. Paradox módon az afgán ópiumelőállítás a 2001-es nyugati intervenció után ugrott meg drámaian, 185 tonnáról 3400-ra a rákövetkező évre,¹²⁶ 2017-ben pedig

¹¹⁷ Ivan Ulises KLYSZCZ: [Reframing Russia's Afghanistan Policy](#), [online], 2021. július 29. Forrás: Foreign Policy Research Institute [2022.10.21.]

¹¹⁸ Boris GROMOV – Dmitry ROGOZIN: [Russian Advice on Afghanistan](#), [online], 2010. január 11. Forrás: New York Times [2022.10.21.]

¹¹⁹ Claire PARKER: [How strong is the Islamic State in Taliban-ruled Afghanistan?](#) [online], 2022. augusztus 19. Forrás: Washington Post [2022.10.21.]

¹²⁰ Nurlan ALIYEV: [How Russia Views Afghanistan Today](#) [online], 2020. október 19. Forrás: War on the Rocks [2022.10.21.]

¹²¹ Uo.

¹²² Charlie SAVAGE – Eric SCHMITT – Michael SCHWIRTZ: [Russian Spy Team Left Traces That Bolstered C.I.A.'s Bounty Judgment](#) [online], 2021. május 7. Forrás: New York Times [2022.10.21.]

¹²³ ALIYEV (2020) i. m.

¹²⁴ [Oroszországban ölték meg az Iszlám Állam 14 tagját](#) [online], 2015. augusztus 3. Forrás: HVG [2022.10.21.]

¹²⁵ Dmitri TRENIN: [Moscow's New Rules](#) [online], 2020. november 12. Forrás: Carnegie Moscow [2022.10.21.]

¹²⁶ LARUELLE (2011) i. m. 7. o.

elérte az eddigi csúcst jelentő 9000 tonnát.¹²⁷ A moszkvai vezetés pragmatikusan viszonyul az új tálib vezetéshez. Miközben továbbra is terrorszervezetként tartja számon, 2022 szeptemberében megállapodást kötött a tálibokkal olajtermékek, földgáz és búza Afganisztánba történő exportjáról,¹²⁸ és meghívta delegációjukat a Szentpétervári Nemzetközi Gazdasági Fórumra is.¹²⁹

¹²⁷ World Drug Report 2021. Global Overview: Drug Demand, Drug Supply, [online], 2021. június. Forrás: UNODC [2022.10.21.] 95. o.

¹²⁸ Mohammad Yunus YAWAR – Charlotte GREENFIELD: EXCLUSIVE Afghan Taliban sign deal for Russian oil products, gas and wheat, [online], 2022. szeptember 28. Forrás: Reuters [2022.10.21.]

¹²⁹ Leyla LATYPOVA – Jane AARON: Taliban, Separatists and Lukashenko: Russia Kicks Off Diminished St. Petersburg Forum, [online], 2022. június. 15. Forrás: Moscow Times [2022.10.21.]

A tálib hatalomátvétel hatásai a térségben működő terrosista- és felkelő csoportok jelenére és jövőjére

Terrortevékenység Afganisztánban 2001 után - általánosságban

Afganisztán két szempontból is fontos tárgya a terrorizmussal foglalkozó nemzetközi szakirodalomnak. Egyrészt, mert ez az ország volt az Egyesült Államok által 2001. szeptember 11-én meghirdetett nemzetközi terrorizmus ellenes háború (*war on terror*) egyik legfontosabb helyszíne.¹³⁰ Másrészt, mert a 2001 óta eltelt bő két évtized egészét tekintve, a terrortámadások és ezek áldozatszámja alapján – Irak után – Afganisztán volt a világ második terrorizmus által leginkább fenyegetett országa.¹³¹ Ezért tanulmányunk e részében Afganisztán terrorfenyegetettségének változását és jellegzetességeit igyekszünk röviden bemutatni a 2001 utáni két évtizedre vonatkozóan.¹³²

Mint ahogy az Amerikai Egyesült Államok helyi érdekeivel összefüggő fejezetben már érintettük, 2001. szeptember 11-et követően Washington Afganisztán-stratégiája két nagy, eltérő katonai és politikai követelményeket támasztó folyamatot foglalt magába. Az egyik egy politikai értelemben korlátozottabb, szűkebb, a 9/11-es terrortámadást követően meghirdetett terrorizmus-ellenes stratégia volt, amelynek a támadás megszervezésével megvádolt Oszáma bin Ládén vezette al-Káida terrorista szervezettel, illetve a szervezet támogatóival (így az afgán tálib rendszerrel) szembeni katonai fellépés és leszámolás volt a célja. A másik egy szélesebb, tartósabb politikai és katonai beavatkozást igénylő stratégia volt a tálib-rendszert felváltó (Hámid Karzai vezette) új afgán kormányzat támogatására. Ez utóbbi jócskán túlmutatott a terrorizmus elleni fellépés stratégiájának céljain. Egyrészt mert magába foglalt olyan politikai és társadalmi törekvéseket, célokat is (pl. demokrácia-építés, korrupció-visszaszorítás, ópiumtermelés-csökkentés stb.), melyek sikeres megvalósítása eleve kérdéses volt az afgán társadalom viszonyai között, másrészt mert katonai szempontból a terrorizmus ellenes fellépésen túlmutató ún. felkelésellenes fellépés katonai feltételeinek megteremtését és módszereinek

¹³⁰ Charlotta GALL: The Wrong Enemy: America in Afghanistan, 2001–2014. Houghton Mifflin Harcourt, 2014. 352 o.; Craig WHITLOCK: The Afghanistan Papers: A Secret History of the War. Simon & Schuster, 2021. 368. o.

¹³¹ A terrorfenyegetettség mértékét a jelen írás a Global Terrorism Database adataira alapozza. Lásd: [Global Terrorism Database](#)

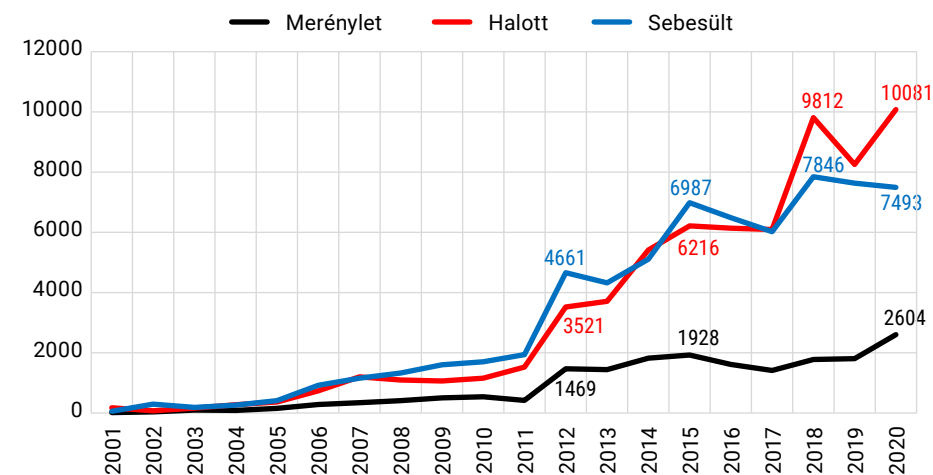
¹³² A GTD tanulmányunk elkészítéséig csak 2020-ig tette nyilvánossá statisztikai adatait. A 2021-es évre vonatkozóan a South-Asia Terrorism Portal (SATP) adatait ajánlhatjuk az érdeklődőknek. A két adatbázisnak azonban elérő a terrorizmus-definíciója és feldolgozási kategóriarendszere is, így a SATP adatait csak orientáló jellegűek és itt nem használtuk fel őket. Lásd: [South-Asia Terrorism Portal](#)

alkalmazását igényelte. Ami az eredeti terrorizmus ellenes stratégiát illeti, ez a gyakorlatban Oszáma bin Ládén 2011. május 2-i likvidálásáig tartott, s céljait tekintve (az al-Káida meggyengítése, illetve vezetőinek kiiktatása) tulajdonképpen sikeresnek volt tekinthető. Ezzel szemben a 2004-es afganisztáni elnökválasztástól egészen a 2021. augusztusi kivonulásig elhúzódó „polgárháborús”,¹³³ felkelésellenes stratégia politikai szempontból egyértelműen kudarccal zárult. S ami még ennél is nagyobb probléma: a nemzetközi közvélemény szemében e stratégia kudarcra gyakorlatilag semmissé tette a terrorizmusellenes stratégia sikerét is, mivel – mint látni fogjuk – az elmélyülő polgárháború körülményei között minden korábbinál súlyosabbá vált Afganisztán terrorfenyegetettsége.

2004-2005-től, vagyis a 2001-ben elűzött tálibok visszaszivárgásától Afganisztán belbiztonsági problémái közül vitathatatlanul a terrorizmus volt az egyik legfontosabb, s az áldozatok számának alakulását tekintve alapvetően növekvő kihívás. Olyannyira, hogy Afganisztán a *Global Terrorism Database (GTD)* adatai szerint 2018-ban és 2019-ben már a világ leginkább terrorfenyegetett országa volt, s az évente elkészített *Global Terrorism Index (GTI)* értékelése szerint ezt a helyet megtartotta 2020-ban és 2021-ben is.¹³⁴ A GTD adatai szerint az időszak egészében – vagyis a 2001-2020 közötti években – Afganisztánban követték el a világ terrorista merényleteinek 13,6-át, itt vesztette életét a terrorizmus halálos áldozatainak 20%-a, sebesült áldozatainak pedig 15%-a. Afganisztánnál csupán egyetlen állam rendelkezett rosszabb mutatókkal: Irak – amelyre 2001 és 2020 között a merényletek 19,8%, a halottak 24,2%-a, a sebesülteknek pedig 31,1%-a esett. Az említett időszakban, szintén az adatbázis adatai szerint, Afganisztánban 18 782 terrorista merényletet követtek el, melyeknek 67 082 halálos és 66 435 sebesült áldozata volt. (4. számú ábra)

¹³³ Afganisztánban a 2004. decemberi elnökválasztás zárta le a 2002. júliustól tartó átmeneti kormányzás szakaszát. Mivel az Egyesült Államok ezt követően sem vonult ki Afganisztánból, a 2005-ben meginduló polgárháború szereplőjévé vált a kabuli kormányzat oldalán.

¹³⁴ *Global Terrorism Index*. [online] é.n. Forrás: visionofhumanity.org [2022. 04. 23.]

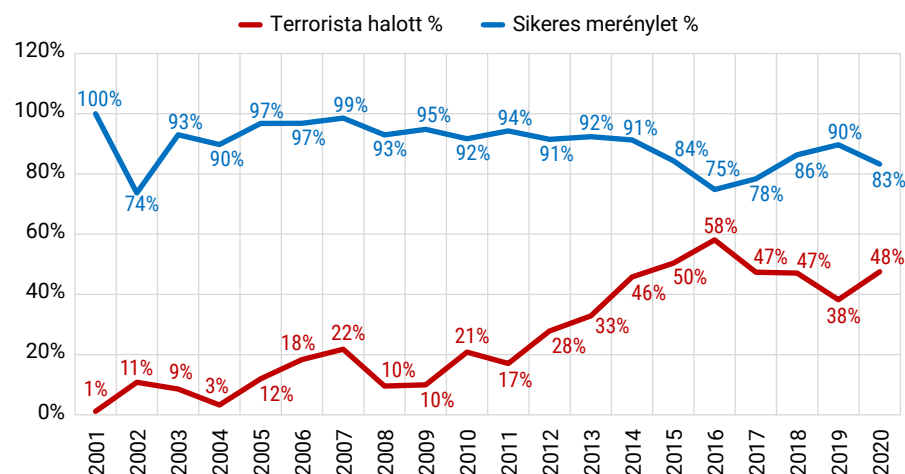
4. ábra: A terrorista merényletek és áldozataik száma Afganisztánban 2001 és 2020 között¹³⁵

Az afganisztáni adatok az ország közvetlen környezetére, a világ terrorizmus szempontjából második legfenyegetettebb térségére, Dél-Ázsiára vetítve a merényletek 37,5%-át, a halálos áldozatok 64,4%-át, a sebesültek 49,9%-át tették ki 2001 és 2020 között, azonban voltak olyan évek is, amikor a merényletek aránya 59 és 76% (2019-20), a halottaké 89 és 94% (2018-20), a sebesülteké pedig 78 és 87% közé esett (2018-20). Fontos jelezni ugyanakkor, hogy az Afganisztánban végrehajtott merényleteknek éves átlagban csak 90%-át minősítette sikeresnek a GTD,¹³⁶ a halálos áldozatok 26%-át pedig az adatbázis szerint terroristák tették ki. Sőt voltak olyan évek is (2016 és 2020), amikor a terroristák aránya 48 és 58%-ot tett ki a halálos áldozatok között. (5. számú ábra) A 2818 terrorista halálos áldozat közül csupán 2913

¹³⁵ Források: Global Terrorism Database; a 2020-21 év merényleteinek és halálos áldozatainak (pontozott vonalak) adatai: *SATP Afghanistan Number of Terrorism Related Incidents Year Wise*, [online] é.n. Forrás: satp.org [2021. 11. 24.] *SATP Afghanistan Yearly Fatalities* [online] é.n. Forrás: satp.org [2021. 11. 24.]

¹³⁶ Egy terrortámadás sikerét a támadás kézzelfogható hatása, s nem az elkövetők átfogóbb céljainak elérése alapján határozza meg a GTD. Egy épületben elkövetett bombamerényletet például akkor is sikernek tekint, ha a robbantással nem sikerül lerombolni az épületet vagy meghátrálásra kényszeríteni a kormányt. A sikeres támadás meghatározása a támadás típusától is erősen függ: más a siker mércéje a létesítményeket és az infrastruktúrát célzó támadásoknál, s más a túszejtésnél, emberablásnál és az eltérítéseknél. A siker kulcskérdése a GTD szerint valójában az, hogy megvalósult-e a támadás tervezett típusa, s nem a támadás következménye. Ha egy merénylet több támadástípust is magába foglal, már akkor is sikeresnek tekint a GTD, ha ezek közül bármelyik támadástípus tekintetében sikeres, kivéve a gyilkosságokat, amelyek csak akkor számítanak sikeres merényletnek, ha a célpont meghalt. *GTD Codebook: Inclusion Criteria and Variables*, [online], 2019. október, 10. o. Forrás: start.umd.edu [2022. 04. 18.]

halt meg az Afganisztánban elkövetett 1487 öngyilkos merényletben,¹³⁷ a többiek a merényletek során megtámadott katonai, rendőrségi és a belbiztonsági erőkkel folytatott harcban, esetleg ez utóbbiak fellépése miatt, vagy valamilyen más, nem várt körülmény következtében veszítették életüket. 2001-2020 között négy olyan terrortámadásra is sor került – kettőre Kunduzban,¹³⁸ egyre-egyre pedig Farahban és Ghazniban¹³⁹ –, ahol száznál több terrorista halt meg egyetlen támadás alatt.

5. ábra: A sikeres merényletek és a terrorista halálos áldozatok aránya Afganisztánban 2001 és 2020 között (Forrás: GTD)

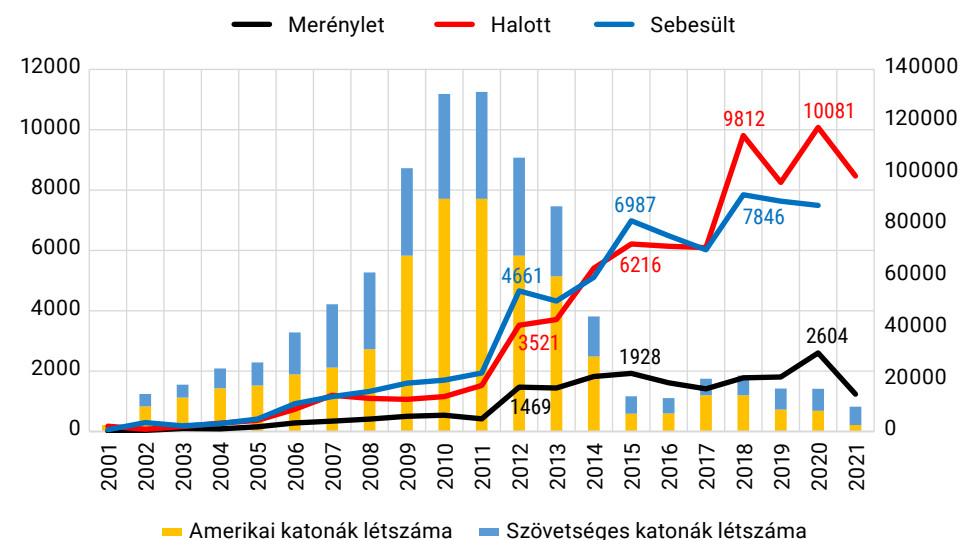
Ami az afganisztáni terrorfenyegetettség dinamikáját illeti, itt a GTD adataiból két nagy időbeli szakaszhatár rajzolódik ki. Az első a 2000-es évek közepén, amikor megkezdődött a 2001 decemberében Pakisztánba menekült tálibok afgán területekre való visszaszivárgása, s ezzel párhuzamosan – 2005 és 2010 között – látványosan megnövekedett az Afganisztánban elkövetett merényletek és ezek áldozatainak száma. Míg a merényletszám 350%-kal növekedett az említett időszakban, a halálos áldozatoké 330, a sebesülteké pedig 410%-kal. A másik határszakasz 2011, amit követően négy év alatt a merényletszám négy és félszeresre, a halottak száma

¹³⁷ A GTD azokat az eseteket tekinti öngyilkos merényletnek, amikor bizonyították, hogy az elkövető nem szándékozott élve elmenekülni a támadás elől. GTD Codebook, 27. o.

¹³⁸ Kunduz seized by Taliban: pictures from Afghan city. [online] 2015. 09. 29. Forrás: bbc.com [2022. 04. 18.]; The Taliban Have Been Driven Back From the Afghan City of Kunduz. [online] 2016. 10. 04. Forrás: time.com [2022. 04. 18.].

¹³⁹ Taliban Overrun Afghan City, Kill 30 People and Leave. [online], 2018. 05. 16. Forrás: nytimes.com [2022. 04. 18.]; Afghanistan, Pakistan at Odds Over Ghazni Assault Claims. [online], 2018. 08. 16. Forrás: voanews.com [2022. 04. 18.].

négyszeresre, a sebesülteké pedig három és félszeresre nőtt. A változás mögött két 2011 júniusában megkezdett folyamat húzódott meg: az afganisztáni biztonsági felelősség átadása az afgán erőknek az amerikai és NATO-erők részéről, illetve Barack Obama elnök csapatcsökkentési bejelentése.¹⁴⁰ Ezt követően egy rövid időre, 2015-2017 között, némileg ismét csökken a merényletek és az áldozatok száma. Ez részben Obama elnöknek az amerikai csapatok 2016-ig történő végleges kivonására tett ígéretéhez, illetve Asraf Gháni afgán elnök és Abdullah Abdullah elnökjelölt 2014. szeptemberi egységkormány-megállapodásához kapcsolódott. Mivel gyakorlatilag egyik ígéret sem valósult meg, a terrorfenyegetettség 2017 után ismét dinamikusan növekedni kezdett, s csupán az amerikai kormány és Talibán közötti 2018 második felében megkezdett tárgyalások hatására csökkent ismét némileg. (6. számú ábra)

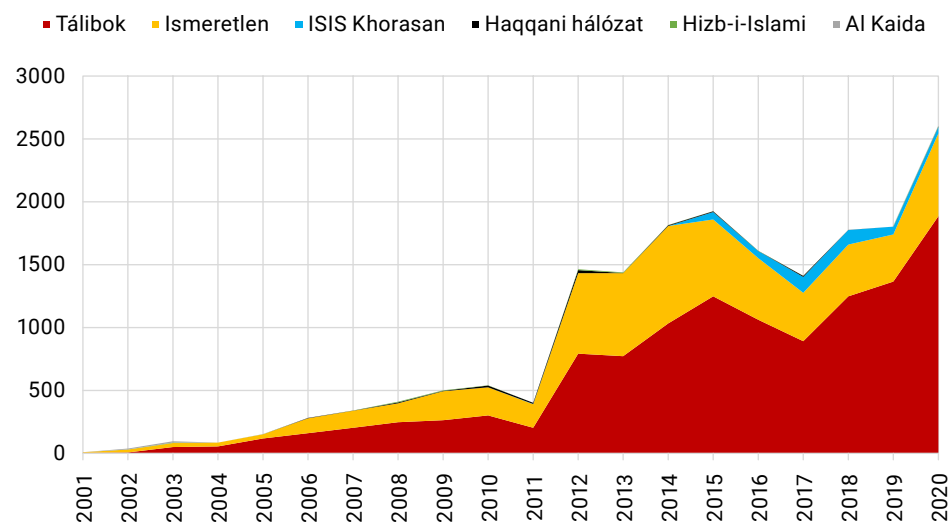

6. ábra: Az amerikai és a szövetséges katonák számának, illetve a terrorista merényletek és áldozataik számának alakulása Afganisztánban 2001 októbertől és 2021 augusztusáig¹⁴¹

¹⁴⁰ The U.S. War in Afghanistan 1999 – 2021. [online], 2021. 08. 30. Forrás: cfr.org [2022. 04. 18.]

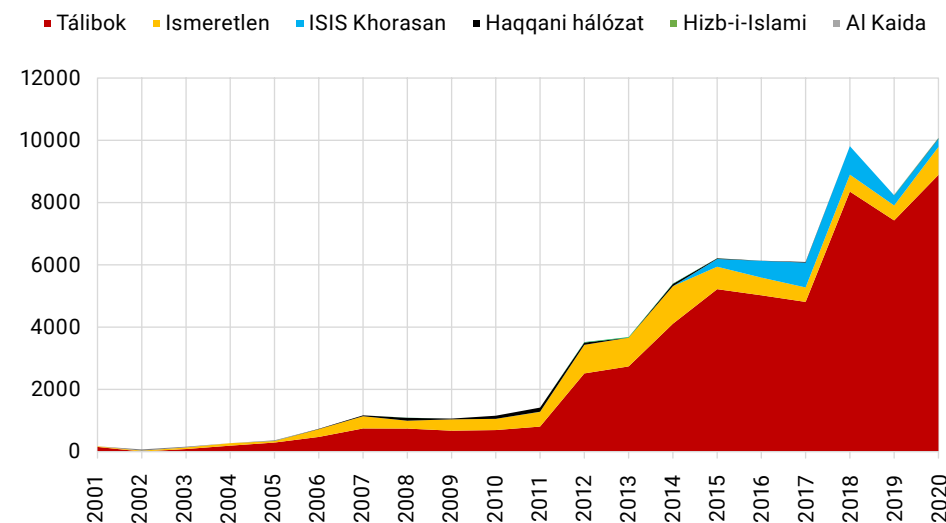
¹⁴¹ Források: Sam GOLLOB – Michael E. O'HANLON: Afghanistan index. Tracking variables of reconstruction and security in post-9/11 Afghanistan. [online] 2021. 08. 25. Forrás: brookings.edu [2021. 11. 24.]; NATO and Afghanistan RSM Placemats Archive. [online] 2021. 02. Forrás: nato.int [2021. 11. 24.]; Global Terrorism Database; a 2020-21 év merényleteinek és halálos áldozatainak (pontozott vonalak) adatai: SATP Afghanistan Number of Terrorism Related Incidents Year Wise, [online] é.n. Forrás: satp.org [2021. 11. 24.]; SATP Afghanistan Yearly Fatalities [online] é.n. Forrás: satp.org [2021. 11. 24.]

Bár a GTD adatai szerint 23 terrorista csoporthoz és további 7 elkövető típushoz¹⁴² voltak köthetők merényletek Afganisztánban 2001 és 2020 között, az összes merényletek 63,5%-a, a halálos áldozatok 80,5%-a és a sebesültek 67,6%-a *tálibok* tevékenységéhez kötődik. A második legaktívabb csoportot azok az ún. *ismeretlen elkövetők (unknown)* tették ki Afganisztánban is, akik egyetlen csoporthoz vagy elkövető típushoz sem voltak besorolhatók. A tálibok és az ismeretlen elkövetők voltak felelősek a merényletek 96,3%-áért, a halálos áldozatok csaknem 94, illetve a sebesültek több mint 90%-áért. Rajtuk kívül a merényletekből egyedül a 2015-től aktív Iszlám Állam-Horászán részesedése haladta meg 1%-ot, míg a halálos és a sebesült áldozatok tekintetében az IS-K mellett a Hakkani Hálózaté is. A terrorista csoportok közül a Hizb-i-Iszlámi nevű szervezetet, illetve az Afganisztánban 2002-2006 között aktív al-Káidát érdemes megemlíteni, jóllehet az általuk elkövetett merényletek, illetve ezek áldozatainak aránya 0,5% alatti volt. A felsorolt hat terrorista szervezet és az ismeretlen elkövetők részesedése Afganisztánban mind a merényletek, mind halálos és sebesült áldozatok tekintetében meghaladta a 99,5%-ot. (7. számú ábra, 8. számú ábra, 9. számú ábra)

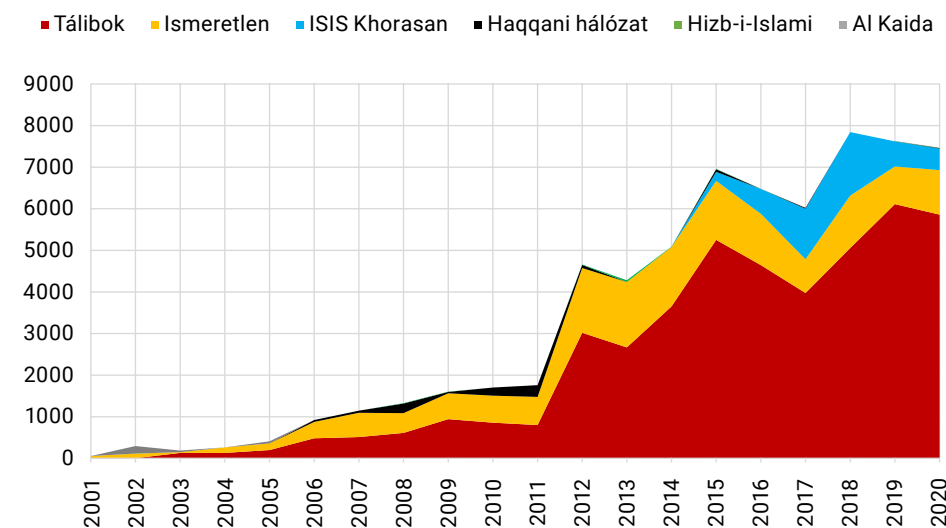

7. ábra: A terrorista szervezetek és az ismeretlen elkövetők részesedése az afganisztáni merényletekből 2001-2020

¹⁴² Elkövető típusok közé az alábbiakat soroljuk: felfegyverzett személy, muszlim szélsőséges, iszlám szélsőséges, kormányellenes szélsőséges, Amerikaellenes szélsőséges, felkelő, harcos.

8. ábra: A terrorista szervezetek és az ismeretlen elkövetők részesedése a halálos áldozatokból Afganisztánban 2001-2020

9. ábra: A terrorista szervezetek és az ismeretlen elkövetők részesedése a sebesült áldozatokból Afganisztánban 2001-2020

A Global Terrorism Database a merényletek típusa szerint kilenc fő kategóriába sorolja be a terrortámadásokat: *gyilkosság*,¹⁴³ *fegyveres támadás*,¹⁴⁴ *bombatámadás/robbantás*,¹⁴⁵ *eltérítés*,¹⁴⁶ *túszejtés*, *emberrablás*, *létesítmény/infrastruktúra elleni támadás*,¹⁴⁷ *fegyver nélküli támadás*,¹⁴⁸ illetve *ismeretlen típusú támadás*.¹⁴⁹ Bár számos merénylet több típusú támadást is magában foglalhat, a GTD ilyen esetekben a legmeghatározóbb típusba sorolja az esetet. Afganisztánban 2001 és 2020 között a bombatámadás/robbantás volt a leggyakoribb merénylettípus, ez tette ki a merényletek 43,4%-át, s ilyen merénylet áldozatává vált a halottak 34,5%-a (23.161) és a sebesültek 53,6%-a (35.617). A második leggyakoribb merénylettípus a fegyveres támadás volt, ebbe a kategóriába tartozott a merényletek 21,3%-a, a halottak 29,8%-a (20.001) és a sebesültek 18,8%-a (12.510). A harmadik leggyakoribb elkövetési módszer az ún. ismeretlen elkövetési mód volt, ide tartozott a merényletek 17,3%-a, a halottak csaknem 24,1%-a (16.144) és a sebesültek 14,5%-a (9661). Közel azonos volt az emberrablások és a gyilkosságok számaránya – 7,7,

¹⁴³ Olyan cselekmény, amelynek elsődleges célja egy vagy több konkrét, kiemelkedő személy (pl. politikus, magas rangú katonatiszt, kormánytisztviselő, híresség stb.) megölése. Nem tartoznak ide a célcsoportok nem konkrét tagjai elleni támadások. Egy rendőrtiszt megölése nem gyilkosságnak, hanem fegyveres támadásnak minősül, kivéve, ha okkal feltételezhető, hogy a támadók egy különösen fontos rendőrtisztet szemeltek ki a merénylet célpontjául. GTD Codebook, 24. o.

¹⁴⁴ Olyan támadás, amelynek elsődleges célja, hogy embereknek fizikai sérülést vagy halált okozzon lőfegyver, gyújtószerkezet vagy szúró/vágó eszköz (kés, kard stb.) használatával. Nem tartoznak ide az ököl, kő, bot vagy más (kevésbé halálos) kézfegyverek használatával járó támadások. Ide tartoznak ugyanakkor a lőfegyverek, gyújtószerkezetek vagy éles eszközök mellett a robbanószerkezetek (gránátok, lövedékek, eldobható robbanóeszközök) bizonyos típusaival elkövetett támadások is. GTD Codebook, 24. o.

¹⁴⁵ Olyan támadás, amelynek elsődleges hatásait egy energetikailag instabil anyag gyors bomlása okozza, amely olyan nyomáshullámot szabadít fel, amely fizikai károkat okoz a környezetében. Ide tartoznak a kis határfokú vagy nagy határfokú robbanóanyagot tartalmazó szerkezetek (beleértve a piszkos bombát is), de nem tartozik ide a maghasadásból és/vagy fúzióból származó energiát felszabadító nukleáris robbanószerkezet, illetve az olyan gyújtószerkezet, ahol a bomlás sokkal lassabban megy végbe. GTD Codebook, 24. o. Elemzésünkben rövidített formában, bombatámadásnak nevezzük az ilyen típusú támadásokat.

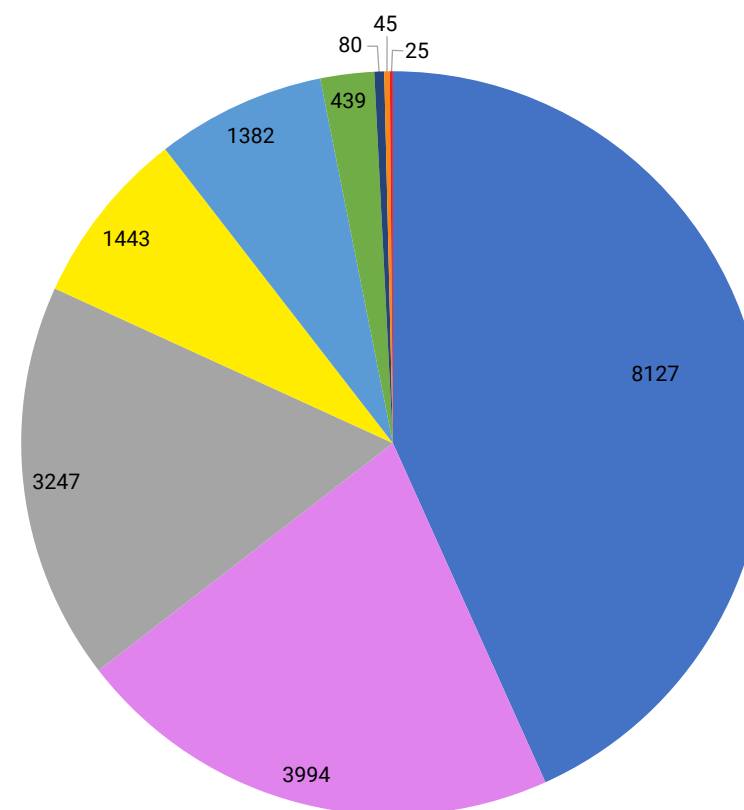
¹⁴⁶ Olyan cselekmény, amelynek elsődleges célja egy jármű (repülőgép, hajó, busz stb.) feletti irányítás átvétele azzal a céllal, hogy azt egy nem tervezett célállomásra irányítsák, valamilyen politikai cél (pl. foglyok szabadon bocsátásának) kikényszerítése érdekében. A váltságdíj kifizetésének kikényszerítése nem lehet az eltérítés egyedüli célja, de lehet a cselekmény egyik eleme, amennyiben az elkövetők további célokat is megjelöltek. Az eltérítés különbözik a túszejtéstől, mivel a célpontja egy jármű, függetlenül attól, hogy a járműben vannak-e emberek/utások. GTD Codebook, 24-25. o.

¹⁴⁷ Elemzésünkben rövidített formában, infrastruktúra elleni támadásnak nevezzük az ilyen típusú támadásokat

¹⁴⁸ Olyan támadás, amelynek elsődleges célja, hogy robbanóanyagtól, lőfegyvertől, gyújtószerkezetektől vagy szúró/vágó eszköztől eltérő eszközzel embereknek fizikai sérülést vagy halált okozzon. A vegyi, biológiai vagy radiológiai fegyverekkel elkövetett támadások is fegyvertelen támadásnak minősülnek. GTD Codebook, 25. o.

¹⁴⁹ Ide tartoznak azok a cselekmények, ahol a rendelkezésre álló információk alapján nem meghatározható a támadás típusa. GTD Codebook, 25. o.

illetve 7,4% –, jöllehet a halálos áldozatok (4444, illetve 2338) és a sebesültek (1507, illetve 2745) száma és aránya (6,6% és 3,5%, illetve 2,3% és 4,1%) eltért a két merénylettípustól. Az infrastruktúra elleni támadás viszonylag ritka, a fegyvertelen támadás, a túszejtés és az eltérítés pedig egészen ritka merénylettípusnak számított Afganisztánban 2001 és 2020 között. (10. számú ábra)

■ Bombatámadás/robbantás ■ Fegyveres támadás ■ Ismeretlen elkövetési mód ■ Túszejtés
■ Emberrablás ■ Gyilkosság ■ Infrastruktúra támadása ■ Fegyvertelen támadás ■ Eltérítés

10. ábra: A merénylettípusok előfordulása Afganisztánban 2001-2019 között

Végül feltétlenül jeleznünk kell, hogy a 1487 afganisztáni öngyilkos merénylet a világon elkövetett öngyilkos merényletek 20,5%-át, az ilyen merényletekben meghalt 10.672 fő az világon végrehajtott öngyilkos merényletek halálos áldozatainak 14,9%-át, a 19.051 sebesült pedig a 13,9%-át tette ki. A tálibok sikeres hatalomátvétele persze jelentős változást ígért a 2021-et követő időszakra nézve a terrorfenyegetettség

mértékében is. Nagy kérdések azonban, hogy az új rendszer jelent-e, és ha igen, milyen mértékű fenyegetést a külvilágra, illetve miként alakul viszonya a terrorista-csoportokhoz? A következő fejezetekben ezekre keressük a választ.

A tálibok szándékai, lehetőségei és belső ellentmondásai

Bár a Biden-kormány kivonulás mellett egyik érve az volt, hogy a tálib mozgalom ígéretet tett a terrorista csoportok elleni fellépésre, az adminisztráció magas rangú védelmi képviselői, mint pl. Mark Milley tábornok, kétségbe vonják ennek az ígéretnek a komolyságát.¹⁵⁰ A tálib vezetés, amelyben például Sziradzuddin Hakkáni – a Hakkáni Hálózat vezetője, aki az FBI körözési listáján is szerepel¹⁵¹ – belügyminiszteri pozíciót kapott, egyértelműen mutatja, hogy a tálib vezetés nem fogja a nyugati igényeket ilyen téren kielégíteni. Mohamed Hasszán Áhund, aki a miniszterelnöki pozíciót kapta,¹⁵² ENSZ-szankciós listán van, és a szélesebb kormányzat is a tálib mozgalom régi tagjaiból áll.¹⁵³ (A tálib mozgalom nem szerepel az Egyesült Államok külügyminisztériumának terroristacsoport-listáján, de a 2002-es 13324. sz. elnöki rendelet „különlegesen kijelölt globális terrorista entitásnak” nyilvánította, emellett konkrét személyeket szankciókkal sújtottak.¹⁵⁴) Az amerikai belpolitikai folyamatoknak köszönhetően az Egyesült Államokban több kezdeményezés is történt arra vonatkozóan, hogy terrorista csoportnak nyilvánítsák a tálib mozgalmat, és megakadályozzák Afganisztán legitim kormányaként való elismerését.¹⁵⁵

Nyugati oldalról jelentős gazdasági nyomás nehezedik a tálibokra. Az amerikai fél zárta az afgán központi bank tartalékait,¹⁵⁶ az IMF visszatartja az általa

nyújtandó hitel aktuális részletét¹⁵⁷ és a Világbank által nyújtott támogatást.¹⁵⁸ Afganisztán gazdasági szempontból jelentős változásokon ment keresztül az utóbbi húsz évben, és valószínűtlen, hogy az új vezetés képes lesz fenntartani az eddigi életszínvonalat külső segítség nélkül (elsősorban a nagyvárosokban), amit nehezített a 2021-es szárazság¹⁵⁹ és a Covid-19 járvány is.¹⁶⁰ A szélesebb nemzetközi közösség részéről is tartózkodó magatartás érzékelhető, ami a tálib rendszer gazdasági és politikai lehetőségeit nagyban szűkíti. Ennek következtében várható, hogy a rendszer gazdasági legitimitáció nélkül marad, lehetőséget nyitva ellenérdekelte csoportok térnyerésére, illetve a tálib mozgalmon belül meglévő ellentétek kiéleződésére. Ugyanis a Talibán több belső problémával is kénytelen volt szembenézni a 2015 óta eltelt időszakban (az ENSZ adatai szerint 2023 elején hozzávetőleg 28,3 millió lakos szorult humanitárius ellátásra).¹⁶¹ Sajtóértesülések szerint továbbra is komoly feszültségek vannak a vezetésen belül, amit persze hiteles forrásból nehéz megerősíteni. Abdul Gháni Baradár, a mozgalom nemzetközi szinten ismert vezetőjének háttérbe vonulása minden esetre táptalajt adott a találgatásoknak.¹⁶²

Az utóbbi években a feszültségek leglátványosabb következménye az Iszlám Állam csoport afganisztáni szervezetének, a korábban többször említett IS-K-nak a megjelenése volt. Az IS-K gerincét az első időkben a tálib mozgalomból kivált parancsnokok és harcosaik jelentették, akik elégedetlenek voltak a tálib vezetés képviselte irányvonallal. De nem az IS-K volt az egyetlen frakció, ami a tanítványok közösségéből kiszakadt az ezt követő időszakban. A tálibok jól ismerték az „Iszlám Állam” csoporttal szembeni amerikai érzékenységet és a saját előnyükre használták fel azt. Vagyis a tálib mozgalom az IS-K és más, ahhoz nem kötődő tálibellenes csoportok ellen felhasználta az afgán kormányt és az amerikai erőket, amelyek ellen ő maga is harcolt.¹⁶³

¹⁵⁷ Beth TIMMINS: IMF suspends Afghanistan's access to funds [online], 2021. 08. 19. Forrás: BBC News [2021. 08. 23.]

¹⁵⁸ Afghanistan: World Bank halts aid after Taliban takeover [online], 2021. 08. 25. Forrás: BBC News [2021. 08. 25.]

¹⁵⁹ Afghanistan: Drought - Feb 2021 [online], d. n. Forrás: United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) [2021. 08. 24.]

¹⁶⁰ lásd bővebben: Afghanistan Situation [online], 2021. 08. 20. Forrás: WHO Health Emergency Dashboard [2021. 08. 24.]

¹⁶¹ The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security [online], 2023. 02. 27. Forrás: ENSZ [2023. 03. 29.] 2. o.

¹⁶² Ali M LATIFI: How deep are divisions among the Taliban? [online], 2021. 09. 23. Forrás: al Jazeera [2021. 10. 28.]

¹⁶³ Matthew DuPÉE: Red on Red: Analyzing Afghanistan's Intra-Insurgent Violence [online], 2018. 01. Forrás: CTC Sentinel [2021. 10. 28.] 26. és 29-30. o.

¹⁵⁰ Stenographic Transcript Before the Committee on Armed Services United States Senate Hearing to Receive Testimony on the Conclusion of Military Operations in Afghanistan and Plans for Future Counterterrorism Operations [online] 2021. 09. 28., Forrás: Senate Committee on Armed Services [2021. 10. 28.] 24. o.

¹⁵¹ Sirajuddin Haqqani [online] d. n., Forrás: FBI [2023. 03. 19.]

¹⁵² Hardliners get key posts in new Taliban government [online], 2021. 09. 07. Forrás: BBC News [2021. 10. 28.]

¹⁵³ Taliban announces new government in Afghanistan [online], 2021. 09. 07. Forrás: al Jazeera [2021. 10. 28.]

¹⁵⁴ Treasury Imposes Sanctions on Individuals Linked to the Taliban and Haqqani Network [online], 2012. 05. 17. Forrás: U.S. Department of the Treasury [2021. 10. 28.]

¹⁵⁵ Rubio Introduces Bill to Designate Taliban As a Foreign Terrorist Organization [online], 2021. 09. 15. Forrás: Marco Rubio US Senator for Florida [2021. 10. 28.] és Franklin Introduces Bill to Block U.S. Recognition of the Taliban and Designate It as a Terrorist Group [online] 2021. 09. 23., Forrás: Scott Franklin képviselő [2021. 10. 28.]

¹⁵⁶ Saleha MOHSIN: US freezes Afghan central bank's assets of \$9.5bn [online], 2021. 08. 18. Forrás: Al Jazeera [2021. 08. 23.]

Az IS-K-t így sikerült átmenetileg meggyengíteni, ám az amerikai kivonulás utolsó szakasza és az azóta eltelt időszak arról tanúskodik, hogy a szervezet fegyveres tevékenysége újra jelentősen kiterjedt. Az ENSZ UNAMA missziója által gyűjtött információk szerint az IS-K merényletei számában és kiterjedésében egy kezdeti látványos növekedés után visszaesés következett be.

Év	Időszak	Támadások száma	Érintett tartományok száma
2021.	08. 19.-12.31. ¹⁶⁴	152	16
2022.	01. 01.-05. 21. ¹⁶⁵	82	11
	05. 22.-08. 16. ¹⁶⁶	48	11
	08. 17.-11. 13. ¹⁶⁷	30	6
2022-2023.	11. 14.-01. 31. ¹⁶⁸	16	4

4. táblázat: Az IS-K tevékenysége Afganisztánban az UNAMA adatai szerint, a megnevezett jelentési időszakokban

A visszaesés nem feltétlenül jelenti a csoport kapacitásainak leépülését. A tálib vezetés jelentős erőket igyekezett az IS-K elleni harcra összpontosítani, ami átmenetileg megnehezítheti a csoport működését. Megbízható információk hiányában azonban nem lehet pontos képet kialakítani ezeknek az intézkedéseknek a hatékonyságáról (a kisebb incidensekkel kapcsolatban nem állnak rendelkezésre megfelelő független források az állítások ellenőrzésére). Az, hogy az IS-K továbbra is képes látványos merényleteket végrehajtani, arra utal, hogy a csoport fenyegetésével továbbra is számolni kell Afganisztánban.

Év	Dátum	Merénylet jellege	Áldozatok
2021.	10. 03.	merénylet egy mecset előtt, ahol a tálib mozgalom szóvivője hozzátartozójának megemlékezése zajlott ¹⁶⁹	5 halott
	10. 09.	öngyilkos merénylet egy kunduzi síta mecset ellen ¹⁷⁰	72 halott
	10. 15.	merénylet egy kandahári síta mecsetben	32 halott
	11. 02.	robbantásos és fegyveres támadás kabuli katonai kórház ellen ¹⁷¹	19 halott
2022.	08. 11.	Ráhimulla Hakkáni tálib párti hitszónok egy öngyilkos merényletben halt meg, ahol a merénylő bombája annak műlábában volt elrejtve ¹⁷²	2 halott
	09. 05.	öngyilkos merénylet az orosz nagykövetség közelében ¹⁷³	6 halott
	10. 02.	Pakisztán kabuli nagykövetsége ellen hajtottak végre támadást ¹⁷⁴	1 sérült
	12. 12.	a kabuli Longan szálloda ellen egy fegyveres csoport támadást intézett, aminek a célja feltételezhetően a szállodában tartózkodó kínai állampolgárok megölése volt	3 támadó
2023.	01. 11.	a tálib külügyminisztérium közelében hajtottak végre öngyilkos merényletet ¹⁷⁵	20 halott
	03. 11.	Mohamed Davúd Muzámil, Balkh tartomány tálib kormányzójának megölése egy öngyilkos merényletben ¹⁷⁶	2 halott
	03. 27.	öngyilkos merénylet a kabuli külügyminisztérium épületének a közelében ¹⁷⁷	6 halott

5. táblázat: Jelentősebb IS-K támadások Afganisztánban (2021 októbere – 2023 márciusa)

¹⁶⁹ Deadly explosion targets memorial service near Kabul mosque [online], 2021. 10. 03. Forrás: al Jazeera [2021. 10. 28.]

¹⁷⁰ Ehsanullah EHSAN - Ali M. LATIFI: 'Blood and pieces': Kunduz residents describe blast aftermath [online], 2021. 10. 09. Forrás: al Jazeera [2021. 10. 28.]

¹⁷¹ Afghanistan: Deadly blasts, gunfire hit Kabul military hospital [online], 2021. 11. 02. Forrás: al Jazeera [2021. 12. 01.]

¹⁷² Rahimullah Haqqani: Afghan cleric killed by bomb hidden in artificial leg - reports [online], 2022. 08. 11. Forrás: BBC [2023. 03. 20.]

¹⁷³ IS Claims Responsibility For Deadly Suicide Attack Outside Russian Embassy In Kabul [online], 2022. 09. 22. Forrás: RFE/RL [2023. 03. 29.]

¹⁷⁴ Pakistani embassy in Kabul attacked, one injured [online], 2022. 12. 02. Forrás: Reuters [2023. 03. 20.]

¹⁷⁵ Deadly 'suicide' blast outside Afghan foreign ministry in Kabul [online], 2023. 01. 11. Forrás: al Jazeera [2023. 03. 20.]

¹⁷⁶ Taliban governor of Afghanistan's Balkh province killed in blast [online], 2023. 03. 09. Forrás: al Jazeera [2023. 03. 20.]

¹⁷⁷ IS-K Claims Suicide Attack Near Foreign Ministry In Kabul That Killed Six [online], 2023. 03. 28. Forrás: RFE/RL [2023. 03. 29.]

¹⁶⁴ The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security [online], 2022. 01. 28. Forrás: ENSZ [2023. 03. 27.] 5. o.

¹⁶⁵ The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security [online], 2022. 06. 15. Forrás: ENSZ [2023. 03. 27.] 5. o.

¹⁶⁶ The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security [online], 2022. 09. 14. Forrás: ENSZ [2023. 03. 20.] 5. o.

¹⁶⁷ The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security [online], 2022. 12. 07. Forrás: ENSZ [2023. 03. 20.] 4. o.

¹⁶⁸ The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security [online], 2023. 02. 27. Forrás: ENSZ [2023. 03. 27.] 5. o.

A merényletek azt is mutatják, hogy az IS-K törekvése az etnikai-felekezeti törvonalak további elmélyítése Afganisztánon belül. Ez az Iszlám Állam csoport Irakból ismert stratégiája, aminek lényege a lakosság erőszakkal történő megosztása annak érdekében, hogy a csoport számára befolyási és hatalmi bázist jelentő szunnita lakossági góccokat alakítson ki. Mivel Afganisztánban az etnikai viszonyok bonyolultabbak, fennáll a lehetősége annak is, hogy tádzsik és üzbég közösségek is támadásokat szenvedhetnek el a kívánt polarizáció elérése érdekében. A stratégia további célja a tálib ígéretkebe vetett bizalom és tényleges hatalomgyakorlási képesség aláásása lehet. Az etnikai-felekezeti megosztásra való törekvésüket a tálib vezetés tevékenysége is segíti. A tálibok a hatalomátvételük utáni első időszakban például elkobozták a fegyvereket a hazara mecsetek őreitől, amit a növekvő IS-K aktivitás miatt később visszaadtak.¹⁷⁸ 2021 végére emberjogi szervezetek információi szerint Afganisztán több részén a hazara kisebbség tagjait és az előzőtt kormányhoz köthető személyeket földtulajdonukról menekülésre kényszerítették a hatalomátvétel utáni időszakban, hogy a tálib mozgalom tagjait jutalmazza ezekkel a földterületekkel.¹⁷⁹ Az Amnesty International ezen túl számos olyan esetre hívta fel a figyelmet, amikor a hazara kisebbség, a 2021 előtti kormányzathoz köthető személyek, illetve aktivisták ellen követtek jogsértéseket és atrocitásokat.¹⁸⁰ Ennek is köszönhetően az Egyesült Államok külügyminisztériuma 2022 decemberében a tálib mozgalmat a vallásszabadság szempontjából a különösen aggasztó besorolású mozgalmak közé sorolta.¹⁸¹

A tálib vezetés által meghirdetett amnesztia ellenére a korábbi rendszerben prominens politikai szereplőket is érik olykor támadások. Igaz ugyanakkor, hogy néhány ismert személy, mint például Hámid Karzaí korábbi elnök, vagy az afgán szufik vezetője Afganisztánban maradt mégsem érték őket retorziók.¹⁸² Emellett a tálibok létrehozta egy bizottságot a külföldre menekült kormányzati és biztonsági személyi állomány hazatelepülésének ellenőrzött végrehajtására.¹⁸³ További

gesztusként felállítottak egy testületet is, ami az állítólagos túlkapásokat vizsgálja a volt tisztviselők ellen. Ennek munkája során több ezer embert zártak ki a tálib mozgalomból annak közlése szerint.¹⁸⁴ Azonban vannak problémákra utaló jelek is. 2023. január 13-én például Murszál Nabizáda volt parlamenti képviselőt ölték meg otthonában.¹⁸⁵ Arról is beszámolók láttak napvilágot, hogy a nyugati támogatású volt biztonsági erők tagjai ellen a tálib mozgalom tagjai megtorlás céljával erőszakot alkalmaznak. Például a Human Rights Watch állítása szerint a tálibok számos alkalommal célzottan ölték meg, vagy „tüntettek el” olyan személyeket, akik korábban az afgán hadsereg vagy rendőrség tagjai voltak.¹⁸⁶ Az UNAMA 2021. augusztus 15. és 2022. június 15. közötti időszakban 160 esetről számolt be, amikor a 2021 előtti biztonsági erők tagjait törvénytelenül ölték meg, további 178 önkényes letartóztatásról és 56 esetben kínzásról és embertelen bánásmódról számoltak be.¹⁸⁷ (Feltételezhetően ezek a számok csak egy részét mutatják a tényleges incidenseknek.) Az elérhető információk alapján nem központi vezetés által meghozott döntésekről van szó, hanem a tálib mozgalom alacsonyabb szintjeiről kiinduló retorzióról, ami a legtöbb esetben alacsonyabb beosztású volt tisztviselők és katonák ellen irányul.¹⁸⁸

A szélesebb kontextust figyelembe véve is komoly következményei vannak az amerikai kivonulásnak. Afganisztán a dzsihadista mitológiában központi szerepet játszik a nyolcvanas évek óta,¹⁸⁹ és ez a szerep a szervezetlen amerikai és nyugati kivonulással együtt könnyen új lökést adhat a transznacionális dzsihadista törekvéseknek, amelyek az utóbbi években komoly veszteségeket voltak kénytelenek elszenvedni mind területi, mind vezetési, mind propaganda-szempontból. Bár a tálib mozgalom nem számít transznacionális célokkal rendelkezőnek, a sikere mintaértéket jelenthet, illetve az amerikai lépések nemzetközi szinten is megnövelték a mozgalom profilját. Amerikai oldalról egyelőre nem látszik tudatos stratégia arra vonatkozóan, hogyan kezeljék az új tálib rezsimet a nemzetközi térben.

¹⁷⁸ *Quarterly Report to the United States Congress* [online], 2022. 01. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2023. 03. 25.] 71-72. o.

¹⁷⁹ *Afghanistan: Taliban Forcibly Evict Minority Shia* [online] 2021. 10. 22. Forrás: Human Rights Watch [2021. 10. 28.]

¹⁸⁰ *Afghanistan: UN Human Rights Council must address Taliban's ongoing 'relentless abuses'* [online], 2023. 03. 05. Forrás: Amnesty International [2023. 03. 19.]

¹⁸¹ Antony J. BLINKEN: *Religious Freedom Designations* [online], 2022. 12. 02. Forrás: amerikai külügyminisztérium [2023. 03. 26.]

¹⁸² *Afghanistan: UN Human Rights Council must address Taliban's ongoing 'relentless abuses'* [online], 2023. 03. 05. Forrás: Amnesty International [2023. 03. 19.]

¹⁸³ *Quarterly Report to the United States Congress* [online], 2022. 07. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2023. 03. 25.] 73. o.

¹⁸⁴ *Quarterly Report to the United States Congress* [online], 2022. 07. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2023. 03. 25.] 82. o.

¹⁸⁵ *Mursal Nabizada: Gunmen kill former Afghan MP at home in Kabul* [online], 2023. 01. 16. Forrás: BBC [2023. 03. 20.]

¹⁸⁶ Lásd bővebben: "No Forgiveness for People Like You": *Executions and Enforced Disappearances in Afghanistan under the Taliban* [online], 2021. Forrás: Human Rights Watch [2021. 12. 01.]

¹⁸⁷ *UN Releases Report on Human Rights in Afghanistan Since the Taliban Takeover* [online], 2022. 07. 20. Forrás: UNAMA [2023. 03. 19.]

¹⁸⁸ *Quarterly Report to the United States Congress* [online], 2023. 01. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2023. 03. 26.] 119. o.

¹⁸⁹ Lásd pl.: Fawaz A. GERGES: *The Far Enemy: Why Jihad Went Global*, Cambridge University Press, 2009. 80-85. o.

Számos nyitott kérdés van, többek között például az, hogy a tálib vezetés mennyire lesz képes egységesen fellépni, illetve az olyan csoportok, mint a Hakkáni Hálózat,¹⁹⁰ hogyan képzelik el a helyüket az új struktúrában. A mozgalomhoz csatlakozott külföldi harcosok kérdése, illetve az, hogy a jövőben hogyan viszonyulnak az ilyen önkéntesekhez, szintén tisztázatlan.¹⁹¹ (Ebben a témában nincsenek pontos számok; egy az NBC-nek nyilatkozó tálib forrás 2018-ban 2000-3000 főről nyilatkozott,¹⁹² ennek a közlésnek a valóságtartalma ellenőrizhetetlen.)

Tálib kézre jutott fegyverek és eszközök

Nyugati sajtóforrások a korábbi időszakban felhívták a figyelmet arra, hogy az Afgán Nemzeti Hadseregnek átadott felszerelések és eszközök nagyrészt a tálibok kezére kerültek a biztonsági erők gyors összeomlása miatt, ami félreértésekre ad okot. Az afgán haderő technológiai lehetőségei messze voltak attól, ami a korábbi amerikai támogatással rendelkezésre állt. Az afgán légierő, aminek kulcsfontosságú feladat jutott, mivel a hatalmas kiterjedésű országban a közvetlen légi támogatás, a légi szállítás és sok más feladat is rá hárult, nem rendelkezett sem elegendő járművel, sem személyzettel, sem karbantartási képességgel ahhoz, hogy az elvárt feladatokat teljesítse. Az alkalmazott típusok (az afgán különleges erők rendelkezésére álló légi kapacitások nélkül) a következők voltak:

Típus és feladatkör	Teljes szám (db)	Bevethető 2021 júliusában (db)
A-29 turbólégcsavaros csapásmérő repülőgép	23	23
AC-208 turbólégcsavaros csapásmérő repülőgép	10	10
C-208 turbólégcsavaros szállító-repülőgép	23	23
C-130 turbólégcsavaros szállító-repülőgép	4	3
Mi-17 több feladatú helikopter	13	12
MD-530 könnyű támadóhelikopter	49	42
UH-60 több feladatú helikopter	40	28
Teljes	162	131

6. táblázat: Az afgán légierő rendelkezésére álló repülőgép-típusok teljes és bevethető száma 2021. július végén¹⁹³

A SIGAR közlése szerint minden repülőeszköz túlterhelt volt, a szükséges karbantartási kapacitásokat az afgánok nem tudták biztosítani,¹⁹⁴ így valószínű, hogy a röpképesnek nyilvánított eszközök egy része vagy nem volt bevethető, vagy műszakilag rossz állapotban volt. 2021 júliusára amerikai adatok szerint a 162 gépes teljes állományból 131 működőképes légi járműve volt az afgán fegyveres erőknek, illetve használt UH-60 Black Hawk helikopterek leszállítása volt tervezve – az elérhető információk alapján nem egyértelmű, hogy sor került-e az átadásukra. Sajtóértesülések szerint 25 gép nagyjavításon volt Afganisztánon kívül, és a Hámid Karzai Nemzetközi Repülőtérrel (Hamid Karzai International Airport, HKIA) augusztusban az amerikaiaknak sikerült néhány működőképes helikoptert kihozni az országból. Becslések szerint az afgán légierő gépállományának 25 %-a – köszönhetően az országot elhagyó katonai személyzetnek – tádzsikisztáni és üzbegekisztáni bázisokra lett kimenekítve, további 80 légi járművet pedig az amerikai erők tettek működésképtelenné az HKIA-ról való távozásuk előtt.¹⁹⁵ A pontos számok és típusok még összesítésre

¹⁹⁰ Lásd bővebben: [Haqqani Network](#) [online], d.n. Forrás: National Counterterrorism Center [2021. 08. 23.]

¹⁹¹ Aaron Y. ZELIN: [Return of the Islamic Emirate of Afghanistan: The Jihadist State of Play](#) [online], 2021. 08. 18. Forrás: The Washington Institute [2021. 08. 25.]

¹⁹² [9/11 hangs over Taliban talks and assurances militant group has changed](#) [online], 2018. 12. 17. Forrás: NBC News [2021. 12. 01.]

¹⁹³ [Quarterly Report to the United States Congress](#) [online], 2021. 10. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2021. 11. 01.] 76. o.

¹⁹⁴ [Quarterly Report to the United States Congress](#) [online], 2021. 07. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2021. 08. 22.] 72-73. o.

¹⁹⁵ [Quarterly Report to the United States Congress](#) [online], 2021. 10. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2021. 11. 01.] 76-77. o.

várnak, de az valószínű, hogy a tálibok rendelkezésére álló légi kapacitások messze elmaradnak a korábbiaktól, és azok hosszabb távú üzemben tarthatósága is kérdéses lesz. A DIA nyílt forrásokon alapuló elemzése szerint a tálibok hatalomátvételüket követően Mi-17 és UH-60 típusú helikoptereket tudtak hadrendben tartani, amiket fel is használtak az ellenzéki csoportok elleni harcukban.¹⁹⁶

A szárazföldi erőknek átadott eszközök kapcsán az utolsó részletes kimutatás 2017 augusztusából érhető el. Eszerint a járművek megosztása a következő:

- 42 604 könnyű jármű (páncélvédettség nélküli kisteherautók, egyéb szállító járművek)
- 22 174 HMMWV (különböző konfigurációkban, beleértve a szállító, sebesültszállító stb. verziókat)
- 8988 közepes taktikai jármű (5 tonnás szállítójármű-család)
- 1005 műszaki mentő jármű
- 928 MRAP kategóriába tartozó jármű
- 189 páncélozott csapatszállító és parancsnoki jármű (M113-as családba tartozó járművek).¹⁹⁷

Ugyanebben a jelentésben 358 530 gépkarabély (főként az M4 és M16 családba tartozó eszközök) és mesterlövészpuska, 126 295 maroklőfegyver, 64 363 könnyű- és közepes géppuska, 9877 páncélelhárító fegyver, 2606 aknavető és tüzérségi eszköz átadását rögzítik. Ezen túlmenően 13 265 elektronikus zavaró eszközt, nagy mennyiségű tüzszerész felszereléseket (védőruhák, távirányítású robotok stb.), korlátozott számú és képességű felderítő eszközt (rádiófigyelő rendszereket, ScanEagle drónokat, éjjellátókat stb.), valamint nagy mennyiségű lőszert adtak át. Érdemes kiemelni, hogy az afgánok kaptak személyi azonosításhoz használható biometrikus eszközöket.¹⁹⁸ A SIGAR becslése szerint a közties időszakban a járművek száma 75 898 db-ra, a különböző kaliberű fegyverek száma 600 000 db-ra, a tüzszerész-feladatokkal kapcsolatos eszközök száma kb. 30 000 db-ra nőtt. Arról nem áll rendelkezésre pontos adat, hogy az átadott eszközöknek mekkora része semmisült meg és használandó el, illetve a közties időszakban pontosan milyen eszközök átadására került sor.

¹⁹⁶ Quarterly Report to the United States Congress [online], 2022. 07. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2023. 03. 25.] 78. o.

¹⁹⁷ Afghanistan Security: U.S.-Funded Equipment for the Afghan National Defense and Security Forces [online], 2017. 08. 10. Forrás: Government Accountability Office GAO-17-667R [2021. 11. 01.] 11. o.

¹⁹⁸ Afghanistan Security: U.S.-Funded Equipment for the Afghan National Defense and Security Forces [online], 2017. 08. 10. Forrás: Government Accountability Office GAO-17-667R [2021. 11. 01.] 14., 16-18. és 20-21. o.

A SIGAR amerikai védelmi minisztériumi forrásokra hivatkozva jelentésében azt írta, hogy az Afganisztánban maradt fegyverzet összértéke 7,1 milliárd dollárra volt tehető (itt azonban vannak bizonytalanságok, mivel az afgán erőknek átadott fegyverzet állapotának pontos nyilvántartása sok esetben nem volt naprakész, illetve egyes partnerektől, például a külügyminisztérium biztonsági feladatokkal foglalkozó részlegeitől nem kapott megbízható információkat pontos számok megállapítására).¹⁹⁹

Mindezek ugyanakkor nem minősülnek élvonalbeli technológiának. Bonyolultabb rendszerek üzemben tartásához szükséges személyi és műszaki háttere nincs a tálib rezsimnek. Noha a könnyebben szállítható eszközök esetében megvan a lehetőség arra, hogy csempészet útján más konfliktusövezetekbe kerüljenek, de ennek realitása hosszabb távon fog tisztázódni.

A tálibok arra koncentrálnak, hogy irreguláris erők egy részéből reguláris erőket szervezzenek, és ennek érdekében jelenleg 150 000 fős katonai erő felállításán dolgoznak, aminek struktúrája nagyban emlékeztet a 2021 előtti struktúrára. Az új biztonsági erők állományának egy fontos hányadát olyanok adják, akik a háború utolsó szakaszában csatlakoztak a tálib mozgalomhoz.²⁰⁰ Az UNAMA információi szerint az állomány nagy része (a technikai szakértők kivételével, akiket nagyrészt az előző fegyveres erőkől vettek át) nem kap rendszeres javadalmazást szolgálataiért. Az ENSZ értesülései szerint a rezsim jelenlegi vezetője egyes hadtestparancsnokokkal különutas jelentési eljárásokat vezetett be, ami egy személyes kapcsolatokon alapuló parancsnoki lánc kialakulására enged következtetni.²⁰¹ A tálibok emellett 2022. szeptemberig közlésük szerint 35 000 fős rendfenntartó erőt állítottak fel, aminek a mérete azonban arra utal, hogy a hadseregnek rendfenntartó szerepe is lehet majd.²⁰²

Ennek az intézkedéssorozatnak a részeként a tálibok vissza kívánták hívni a korábbi afgán légierő állományát, különös tekintettel a pilótákra, beleértve azokat is, akik elmenekültek az országból.²⁰³ A tálibok saját állításaik szerint hét repülő eszközt tudtak megjavítani, amik korábban az afgán légierő kötelékében szolgáltak, és lépéseket

¹⁹⁹ U.S.-Provided Funds and Equipment to Afghanistan: An Assessment of Taliban Access to Assets Remaining in Country When the Afghan Government Collapsed [online], 2022. 11. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2023. 03. 19.] 2-3. o.

²⁰⁰ Quarterly Report to the United States Congress [online], 2022. 04. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2023. 03. 25.] 69. o.

²⁰¹ The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security [online], 2023. 02. 27. Forrás: ENSZ [2023. 03. 29.] 4. o.

²⁰² The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security [online], 2022. 09. 14. Forrás: ENSZ [2023. 03. 20.] 3. o.

²⁰³ Quarterly Report to the United States Congress [online], 2022. 01. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2023. 03. 25.] 76. o.

tettek arra vonatkozóan, hogy Tádzsikisztán és Üzbegisztán visszaadja az afgán légi-erő pilótáinak menekülésével a szomszédos országokba került repülőgépeket. Tálib közlés szerint a régi biztonsági erők 4300 tagja csatlakozott a rendszer biztonsági erőihez, aminek kb. a fele a volt légierő állománya, beleértve 33 pilótát.²⁰⁴ A tálibok külföldi segítséget is kértek a biztonsági erők felszereléséhez, nevezetesen katari segítyt az egyenruhák, fizetések és bizonyos berendezések finanszírozásához.²⁰⁵

Al-Káida és egyéb terrorista csoportok

A Védelmi Hírszerző Hivatal (Defense Intelligence Agency, DIA) nyilvánosságra hozott információja szerint a tálib mozgalom nem szakított az al-Káida csoporttal, az al-Káida kiképzési és egyéb segítséget nyújt nekik. A DIA értékelése szerint a tálib vezetés nem fogja ezeket a kapcsolatokat felülvizsgálni, legfeljebb csak akkor, ha az al-Káida tevékenysége újabb nemzetközi beavatkozáshoz vezethet.²⁰⁶ Az amerikai kormány által létrehozott Afghanistan Study Group 2021. februári jelentése szerint egy elsietett kivonulás az Egyesült Államok területe elleni terrorista fenyegetés kiújulásához vezethet 18-36 hónap közötti időszakon belül.²⁰⁷ Lloyd Austin, a Biden-adminisztráció védelmi minisztere 2021 júniusában egy szenátusi meghallgatáson kérdésre válaszolva elmondta, hogy „közepesen” értékelte a terrorizmus veszélyét, míg Mark Milley tábornok, a Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottságának elnöke szerint az afgán kormány összeomlása gyorsító hatásként érvényesülhet, és (akkor, az afgán kormány bukása előtt) két évre becsülte a veszély jelentőssé válását.²⁰⁸ A 2021. augusztus 20-ai sajtótájékoztatóján a Pentagon szóvivője kérdésre válaszolva elmondta, hogy nincsenek pontos adataik az al-Káida tagságára vonatkozóan, illetve az amerikai hírszerzési képességek a kivonulással csökkentek.²⁰⁹ Az afganisztáni börtönök megnyitásával

ez a helyzet sokkal átláthatatlanabbá vált.²¹⁰ Ennek megfelelően a 2021. őszi, már a kivonulást követő meghallgatásokon az amerikai védelmi minisztérium felelős vezetői a terrorizmus jelentette fenyegetés jelentősebbé válásáról beszéltek. Milley tábornok 12-36 hónap közé tette a „terrorista fenyegetés” Egyesült Államok területe elleni kiújulását, ami az al-Káida és az IS-K részéről is kiindulhat, hozzáteve, hogy az ezzel szembeni fellépés a kivonulással megnehezült. Milley becslése szerint a következő 6-12 hónapban fog egyértelművé válni, hogy a fenyegetés milyen jelleget fog ölteni.²¹¹ McKenzie tábornok, a CENTCOM parancsnoka hozzátette, hogy a parváni és a kabuli Pul-i-Csarkhi börtönök kiürítése nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az IS-K szervezetileg újból megerősödhessen.²¹² A Nemzeti Hírszerzési Tanács (National Intelligence Council) 2022 júniusi értékelése szerint a tálibok hozzáállása fogja nagyrészt meghatározni az Afganisztán területéről kiinduló terrorista fenyegetést, és az IS-K ki fogja használni az adódó lehetőségeket a nyugati célpontok elleni támadásokra.²¹³ Magát a terrorfenyegetést nemcsak az al-Káida központi szervezete idézi fel, hanem az al-Káida dél-ázsiai szervezete, a pakisztáni Tehrik-i-Taliban-i-Pakisztán és közép-ázsiai radikális szervezetek egyes részei, az IS-K és más kisebb csoportok is.²¹⁴ Ez azonban nem jelenti minden csoport automatikus együttműködését, amire példa az IS-K és a tálibok ellenséges viszonya.

Az amerikai fenntartásokat a tálib rezsim ígéreteivel kapcsolatban jól jelzi, hogy 2022. november 30-án az amerikai külügyminisztérium az al-Káida az Indiai Szubkontinensen csoport három tagját szankciókkal sújtotta, akikről feltételezik, hogy Afganisztánban tartózkodnak.²¹⁵

²¹⁰ Saadullah AKHTAR: *Thousands of Afghans enter Pakistan via Chaman border crossing* [online], 2021. 08. 17. Forrás: Al Jazeera [2021. 08. 22.] és Aaron Y. ZELIN: *Return of the Islamic Emirate of Afghanistan: The Jihadist State of Play* [online], 2021. 08. 18. Forrás: The Washington Institute [2021. 08. 25.]

²¹¹ *Stenographic Transcript Before the Committee on Armed Services United States Senate Hearing to Receive Testimony on the Conclusion of Military Operations in Afghanistan and Plans for Future Counterterrorism Operations* [online] 2021. 09. 28., Forrás: Senate Committee on Armed Services [2021. 10. 28.] 27. és 183. o.

²¹² *Stenographic Transcript Before the Committee on Armed Services United States Senate Hearing to Receive Testimony on the Conclusion of Military Operations in Afghanistan and Plans for Future Counterterrorism Operations* [online] 2021. 09. 28., Forrás: Senate Committee on Armed Services [2021. 10. 28.] 27. és 184. o.

²¹³ National Intelligence Council: *Afghanistan: Implications of Taliban Rule* [online], 2022. 12. 05. Forrás: Director of National Intelligence [2023. 03. 26.] i. o.

²¹⁴ Kelly A. AYOTTE - Joseph F. DUNFORD - Nancy LINDBORG: *Afghanistan Study Group Final Report* [online], 2021. 02. Forrás: United States Institute of Peace [2021. 08. 22.] 23. o.

²¹⁵ *Specially Designated Nationals List Update* [online], 2022. 11. 30. Forrás: U.S. Department of the Treasury [2023. 03. 20.]

²⁰⁴ *Quarterly Report to the United States Congress* [online], 2022. 04. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2023. 03. 25.] 71. o.

²⁰⁵ *Quarterly Report to the United States Congress* [online], 2022. 07. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2023. 03. 25.] 73. o.

²⁰⁶ *Operation Freedom's Sentinel April 1, 2021–June 30 2021* [online], 2021 Forrás: Lead Inspector General Report To The United States Congress [2021. 08. 25.] 18. o.

²⁰⁷ Kelly A. AYOTTE - Joseph F. DUNFORD - Nancy LINDBORG: *Afghanistan Study Group Final Report* [online], 2021. 02. Forrás: United States Institute of Peace [2021. 08. 22.] 22. o.

²⁰⁸ Robert BURNS - Lolita C. BALDOR: *Austin: Al-Qaida could regroup in Afghanistan in 2 years* [online], 2021. 06. 17. Forrás: Associated Press [2021. 08. 22.]

²⁰⁹ *Pentagon Press Secretary John F. Kirby Holds a Press Briefing* [online], 2021. 08. 20. Forrás: U.S. Department of Defense [2021. 08. 22.]

Amerikai terrorelhárítási célok és „horizonton túli képességek”, valamint a tálib mozgalom képességei és lehetőségei

Az amerikai terrorelhárítási lehetőségek Afganisztán feladásával és a kormány összeomlásával nagyban beszűkültek. A tálib ígérek kikényszerítése az al-Káidától való eltávolodásra amerikai tisztségviselők szerint megkérdőjelezhető. Ez nem csak az Egyesült Államok számára, hanem a regionális szereplők számára is problémát jelenthet, mivel jelen állás szerint egyik ország sem rendelkezik azokkal a képességekkel és olyan politikai hajlandósággal, amit az Egyesült Államok az utóbbi két évtizedben Afganisztánban képviselt.

Az amerikai állításokkal szemben, miszerint az Afganisztán területéről kiinduló terrorizmus nem jelent komoly problémát, a szakértők és az adminisztráció vezető képviselői is más véleményen vannak. Joe Biden elnök a 2021. július 8-i beszédében az alábbi kritériumokat alkalmazta az afganisztáni jelenlét eredményeinek illusztrálására: „(...) az Egyesült Államok megtette, amit akart Afganisztánban: megszabadult a terroristáktól, akik a 9/11 támadásért felelősek és Oszáma bin Ládent utolérte, illetve csökkentette a terrorfenyegetést, megakadályozva, hogy Afganisztánt bázisként használják fel az Egyesült Államok területe elleni támadások végrehajtásához. Elértük ezeket a célokat.”²¹⁶ (Az eszmefuttatás érdekes, de ki nem mondott része, hogy az Oszáma bin Ládén elleni akció végrehajtásához az afganisztáni bázisok fontos kiindulópontot jelentettek.²¹⁷)

Biden a kivonulás indoklásának részeként elmondta továbbá: „Senki ne értse félre: a katonai és hírszerzési vezetőink magabiztosak arra vonatkozóan, hogy rendelkezésükre állnak a szükséges képességek a haza, és nemzeti érdekeink védelmére, illetve az Afganisztán területén kifejlődő és onnan esetlegesen kiinduló terrorista kihívások elhárítására. Olyan horizonton túli képességeket fejlesztünk ki, amelyek lehetővé teszik számunkra, hogy közvetlen figyelmet fordítsunk minden az Egyesült Államok ellen irányuló fenyegetésre a régióból, valamint gyorsan és döntően cselekedjünk, ha szükségessé válik.”²¹⁸ A „horizonton túli” terrorelhárítási kapacitás kapcsán még sok a bizonytalanság. Austin védelmi miniszter a 2021. júniusi meghallgatáson úgy fogalmazott, hogy a felderítési kapacitások az Öböl-menti Együttműködés Tanács (Gulf Cooperation Council, GCC) tagállamainak terüle-

²¹⁶ Remarks by President Biden on the Drawdown of U.S. Forces in Afghanistan [online], 2021. 07. 08. Forrás: The White House Briefing Room [2021. 08. 22.]

²¹⁷ Asad HASHIM: Military failures revealed by Bin Laden raid: Leaked report obtained by Al Jazeera details Pakistan's inability to defend its borders [online] 2013.07. 10. Forrás: Al Jazeera [2021. 08. 23.]

²¹⁸ Remarks by President Biden on the Drawdown of U.S. Forces in Afghanistan [online], 2021. 07. 08. Forrás: The White House Briefing Room [2021. 08. 22.]

téről kerülnek bevetésre, míg csapásmérési kapacitást a Perzsa(Arab)-öbölben állomásozó platformokról tudnak biztosítani.²¹⁹ (Ez a megoldás hosszabb távon igencsak gazdaságtalan). A Pentagon 2021 júliusában még azt jelezte a nyilvánosság felé, hogy tárgyal az amerikai külüggyel mindenek pontos jellegét illetően,²²⁰ feltételezhetően az állomásoztatási lehetőségek kapcsán. Azt, hogy az új realitások között mennyire tud az Egyesült Államok hatékony terrorelhárítási stratégiát megvalósítani, David Petraeus nyugalmazott tábornok és CIA igazgató is megkérdőjelezte, kiemelve, hogy az afgán kormány fontos együttműködő volt a terrorelhárításban, és bázisokat biztosított az Egyesült Államoknak.²²¹ Az azóta eltelt idő megerősítette ezeket a kételyeket. Az amerikai hírszerzési és felderítési lehetőségei nagymértékben beszűkültek, ahogyan azt Kenneth McKenzie tábornok, a CENTCOM parancsnoka, 2022 márciusi kongresszusi meghallgatásán is elismerte. Véleménye szerint a megváltozott helyzet nagyban megnehezíti az amerikai hírszerzőközösség munkáját az erőszakos szélsőséges szervezetek tevékenységének előrejelzésében, és az ilyen jellegű célpontok megtalálásában és megsemmisítésében. Ennek a feladatnak a megkönnyítésére létrehozta egy horizonton túli terrorelhárító munkacsoportot (Over-the-Horizon Counter Terrorism Task Force), ami pilóta nélküli eszközök alkalmazásával igyekszik információkat és csapásmérési képességet biztosítani. Az Egyesült Államok hasonló célokkal igyekezett a kapcsolatait ezen a területen Pakisztánnal és a közép-ázsiai országokkal erősíteni.²²² Utódja a CENTCOM élén, Michael Kurilla tábornok 2023 márciusi meghallgatására készített beszámolójában gyakorlatilag megismételte McKenzie tábornok megállapításait, hangsúlyozva, hogy az Egyesült Államok nem rendelkezik megfelelő hírszerzési kapacitásokkal az Afganisztán területéről kiinduló esetleges támadások pontos előrejelzésére és továbbra is a szükséges kapacitások kiépítésén dolgoznak.²²³ Kurilla tábornok szenátusi 2023. márciusi meghallgatásán kérdésre válaszolva azt is elmondta, hogy az IS-K a véleménye

²¹⁹ Hearing to Receive Testimony on the Department of Defense Budget Posture in Review of the Defense Authorization Request for Fiscal Year 2022 [online] 2021. 06. 10. Forrás: Stenographic Transcript Before the Committee On Armed Services United States Senate [2021. 08. 23.] 30-31. o

²²⁰ David VERGUN: U.S. to Maintain Robust Over-the-Horizon Capability for Afghanistan if Needed [online], 2021. 07. 06 Forrás: DOD News [2021. 08. 22.]

²²¹ John GRADY: Petraeus Questions U.S. Ability to Counter Terrorism After Afghanistan's Fall [online] 2021. 08. 23. Forrás: U.S. Naval Institute [2021. 08. 22.]

²²² Posture Statement of General Kenneth F. McKenzie, Jr. commander, CENTCOM before the Senate Armed Services Committee March 15, 2022 [online], 2022. 03. 15. forrás: CENTCOM [2023.03.25.]

²²³ Statement for the Record General Michael "Erik" Kurilla Commander, US Central Command before the Senate Armed Services Committee on the Posture of US Central Command [online], 2023. 03. 13. forrás: CENTCOM [2023.03.26.] 3. o.

szerint hat hónapon belül képes lehet amerikai és nyugati érdekeltségek ellen meglepetésszerű támadásokat végrehajtani.²²⁴

A felmerülő nehézségeket a „horizonton túli” csapásmérés kapcsán jól illusztrálja az amerikai erők kivonulásakor végrehajtott légitámadás, amiről utólag egyértelművé vált, hogy civil áldozatai voltak. A 2021. augusztus 29-i támadás következtében Zemaraj Ahmadí, egy amerikai segélyszervezetnek dolgozó civil és családjának számos tagja életét veszítette, miután az amerikai erők tévesen fenyegetésként értékelték a járművét.²²⁵ Az ilyesfajta tévedések esélye a helyi jelenlét és a megbízható szövetséges erők hiányában, valamint a felderítő és csapásmérő platformok légtérben tartózkodási idejének rövidülésével (a nagyobb távolságok miatt), szükségszerűen növekedni fog.

Ezeknek a kapacitásbeli problémáknak a meglétét láthattuk az Ajmán al-Zawahiri ellen végrehajtott támadás kapcsán is. Médiabeszámolók szerint az amerikaiaknak több hónapja került Zawahiri tartózkodási helyének megerősítése, és a csapás sikeres végrehajtásához elengedhetetlen lehetett, hogy a jelek szerint az al-Káida vezetője óvatlanná vált.²²⁶ A támadás után napvilágot látott sajtóértesülések szerint az épület, ahol Zawahiri tartózkodott, Hakkáni belügyminiszterhez volt köthető és a támadás után lépéseket tettek Zawahiri jelenlétének eltitkolására.²²⁷ Az amerikai fél Blinken külügyminiszter nyilatkozata szerint a dohai egyezmény durva megszegésének minősítette, hogy a tálibok Afganisztánban bújatták az al-Káida vezetőjét,²²⁸ ám nem történt egyéb látványos intézkedés a részükről. Nyílt forrásból e tanulmány születéséig nincs értesülés semmilyen egyéb horizonton túli csapásmérés végrehajtásáról.

Az amerikai DIA 2022 nyarán készített jelentésében arra hívta fel a figyelmet, hogy az al-Káida egyelőre a tálib rezsimmel fenntartott kapcsolatait tartja fontosabbnak, és emiatt az elkövetkező időszakban valószínűtlen, hogy aktívan használná Afganisztán területét támadások szervezésére. A DIA értékelése szerint a komoly

károkat szenvedett al-Káida számára egy-két év eleve szükséges lenne önmaga újjászervezéséhez. A tálib rezsim valamikorra ellenőrzést fejt ki a területén lévő radikális dzsihadista csoportok és külföldi harcosok felett,²²⁹ de ennek részleteiről nem állnak rendelkezésre érdemi információk. És azon csoportok, amik kifejezetten tálibellenes és transznacionális tevékenységet akarnak megvalósítani, mint az IS-K, komoly problémát jelenthetnek.

Az Afganisztánnal kapcsolatos amerikai külpolitikát a Biden-adminisztráció jelenleg kivárára rendezte be, és korlátozott lépéseket tett a kétoldalú kapcsolatok fenntartására. Az amerikai külügyminisztérium a kabuli követség bezárása után Katarban létrehozta az Afgán Ügyek Egységét (Afghan Affairs Unit), aminek célja a tálibokkal való diplomáciai párbeszéd fenntartása (a katari közvetítő szerepet tovább erősítve).²³⁰ Az amerikaiak az afgán kérdés formális diplomáciai kezelésére létrehozták az amerikai-tálib vitás kérdéseket megoldó csatornát (U.S.-Taliban Issues Solution Channel) 2021 szeptemberében, amin keresztül a dohai tálib delegációval továbbra is tartották a kapcsolatot. Mivel hivatalos szinten nem ismerik el a tálib vezetést, különleges amerikai megbízottat neveztek ki Thomas West²³¹ személyében.

Az amerikai hosszú távú célokkal kapcsolatban egyelőre nem ismert átfogó stratégia, viszont részinformációk rendelkezésre állnak. Donald Lu, az amerikai külügyminisztérium dél- és közép-ázsiai ügyekért felelős miniszterhelyettese egy kazahsztáni útja során úgy nyilatkozott a helyi médianak, hogy az Egyesült Államok nem támogat semmilyen fegyveres ellenállást Afganisztánban, és sikernek azt tekinti majd, ha a tálib kormányzat minden afgánt reprezentáló, nemzetközileg elismert entitássá válik.²³² (Lu közlését követően röviddel az Egyesült Királyság Afganisztánnal foglalkozó dohai missziójának vezetője is úgy nyilatkozott, hogy az Egyesült Királyság sem támogat semmilyen erőszakot alkalmazó mozgalmat a tálib vezetéssel szemben.²³³) A SIGAR az alábbi amerikai diplomáciai törekvéseket tartja kiemelkedőnek Afganisztánnal kapcsolatban:

- amerikai állampolgárok jólétének és biztonságának szavatolása Afganisztán területén

²²⁴ Stenographic Transcript Before the Committee on Armed Services United States Senate Hearing to Receive Testimony on the Posture of United States Central Command and United States Africa Command in Review of the Defense Authorization Request for Fiscal Year 2024 and the Future Years Defense Program [online], 2023. 03. 16. forrás: Senate Armed Services Committee [2023.03.26.] 31-32. o.

²²⁵ Sandi SIDHU et. al.: They wanted a new life in America. Instead they were killed by the US military [online], 2021. 09. 15. Forrás: CNN [2021. 11. 04.]

²²⁶ Aaron David MILLER: What the al-Qaeda Drone Strike Reveals About U.S. Strategy in Afghanistan [online], 2022. 08. 22. Forrás: Carnegie Endowment for International Peace [2023. 03. 20.]

²²⁷ Camilla SCHICK: Taliban denies knowledge of al-Zawahiri's presence in Kabul, with some members blaming its Haqqani faction [online], 2022. 08. 04. Forrás: CBC News [2023. 03. 26.]

²²⁸ Antony J. BLINKEN: The Death of Ayman al-Zawahiri [online], 2022. 08. 01. Forrás: amerikai külügyminisztérium [2023. 03. 25.]

²²⁹ Scott BERRIER: Statement for the Record Worldwide Threat Assessment Armed Services Committee United States Senate [online], 2022. 03. 11. Forrás: Defense Intelligence Agency [2023. 03. 20.] 36. és 47. o.

²³⁰ Qatar: Issues for the 118th Congress [online], 2023. 03. 10. Forrás: Congressional Research Service [2023. 03. 29.] 13. o.

²³¹ Thomas West Special Representative for Afghanistan and Deputy Assistant Secretary Bureau of South and Central Asian Affairs [online], d. n. Forrás: amerikai külügyminisztérium [2023. 03. 25.]

²³² Saqalain EQBAL: US Supports No Armed Resistance in Afghanistan [online], 2022. 05. 28. Forrás: Khaama Press News Agency [2023.03.25.]

²³³ Statement on violence in Afghanistan [online], 2022. 06. 19. Forrás: British Embassy Kabul [2023. 03. 20.]

- különleges vízummal rendelkezők, valamint korábban az amerikai és NATO partnerekkel együttműködők kiutazásának zavartalan lefolytatása
- humanitárius, emberi jogi, nők jogállásával összefüggő kérdések
- jó kormányzás elősegítése és a gazdasági válság enyhítése
- a dohai egyezményben foglalt tálib vállalások betartatása a terrorelhárítás területén.²³⁴

A tálibok együttműködése Katarral, valamint a szoros amerikai-katari kapcsolatok egy lehetőséget jelenthetnek arra, hogy a kis arab állam továbbra is közvetítői szerepet lásson az amerikai és az afgán felek között.²³⁵ Az amerikaiak néhány humanitárius programot újraindítottak a külügyminisztériumon, illetve a USAID-n keresztül, olyan területeken, mint az egészségügy, az oktatás, vagy az élelmszerbiztonság. Ezeket NGO-kon vagy más partnereken keresztül hajtják végre.²³⁶ Az ezekben a programokban résztvevő partnereknek biztosítaniuk kell, hogy a forrásokat ne pazarolják, illetve ne kerüljenek illetéktelenek kezébe (beleértve a korrupció lehetőségét és a tálib vagy Hakkáni hálózatok általi felhasználást).²³⁷ 2022 szeptemberében az amerikai külügy- és pénzügyminisztérium bejelentették egy afgán alap létrehozását, amiben az afgán központi banktól zárolt 3,5 milliárd dollárnyi keretet afganisztáni gazdasági segélyezésre kívánták fordítani, a korábban megállapított korlátokkal.²³⁸

A terrorizmusellenes fellépés kapcsán az Egyesült Államoknak figyelembe kell vennie, hogy egyoldalú lépések esetén a tálib rezsimnek van lehetősége elleneszkálációs lépéseket tenni azzal, hogy a területén lévő transznacionális csoportok mozgásszabadságát növeli, vagy korlátozott mértékben, tagadhatóan együttműködik azokkal. Az Egyesült Államoknak azzal is számolnia kell, hogy az ellenségesebbé váló viszony esetében a hátramaradt amerikai állampolgárok, letelepedési engedéllyel és zöld kártyával rendelkező személyek potenciális célponttá válhatnak, és a tálib vezetés nyomásgyakorlásra használhatja fel őket. Mark Frerichs esete,

²³⁴ [Quarterly Report to the United States Congress](#) [online], 2022. 07. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2023. 03. 25.] 76. o.

²³⁵ [Quarterly Report to the United States Congress](#) [online], 2022. 07. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2023. 03. 25.] 73. o.

²³⁶ [Quarterly Report to the United States Congress](#) [online], 2022. 04. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2023. 03. 25.] 75. o.

²³⁷ [Quarterly Report to the United States Congress](#) [online], 2022. 07. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2023. 03. 25.] 83. o.

²³⁸ [Joint Statement by U.S. Treasury and State Department: The United States and Partners Announce Establishment of Fund for the People of Afghanistan](#) [online], 2022. 09. 14. Forrás: amerikai pénzügyminisztérium [2023.03.26.]

aki mérnökként dolgozott Afganisztánban, amikor 2020 februárjában fogságba esett, és az egyetlen amerikai túszként volt számon tartva Afganisztánban, érdekes betekintést ad ebbe a problémába. Az amerikai kormány hosszas tárgyalások után kicserélte őt Básír Nürzájra, akit 50 millió dollár értékű heroincsempészet miatt ítélték el és 17 évet töltött amerikai börtönben.²³⁹ Az országban az amerikai erőfeszítések ellenére továbbra is jelentős számú amerikai állampolgár van,²⁴⁰ akiknek egy része a családjá nélkül nem akarja elhagyni az országot, és akiknek a kimenekítése a tálib rendszer hozzáállásától függ majd.

Azon volt kormányerők, amelyek nem adták fel a harcot, az Ahmed Maszúd vezetése köré szerveződött Nemzeti Ellenállási Fronthoz (NEF) csatlakoztak.²⁴¹ Afganisztánban jelenleg két felkelés zajlik, az egyiket az IS-K, a másikat a NEF vívja a tálib vezetés ellen. Egyelőre egyik sem jelent veszélyt a rendszer fennmaradására, de a harcok elhúzódó volta problémát jelent a tálib vezetés számára, mivel jelentős erőket kötnek le. A Nemzeti Ellenállási Front a 2021 előtti biztonsági erőkből verbuválódott, és igyekszik az Egyesült Államokkal korábban meglévő kapcsolatait újjáépíteni, amerikai szándék hiányában azonban eddig kevés sikert tudott felmutatni. A NEF elsősorban a Pandzsír-völgyben aktív, de kiterjesztette tevékenységét szomszédos tartományokra is. A katonai jellegű tevékenységük lesállítások és rajtaütések megszervezésében merül ki, nagyobb összefüggő terület megtartására jelenleg nem képesek. Bár a tálib vezetés aktívan igyekszik a NEF által végrehajtott támadások számát és mértékét lekicsinyelni, úgy tűnik, eddig nem tudták felszámolni a NEF jelentette kihívást.²⁴²

A fentiekén kívül számos egyéb szervezet is jelezte működését a tálibok ellen, bár nagy részük feltételezhetően nem rendelkezik jelentős katonai jellegű képességekkel. Említésre méltó még a Nemzeti Ellenállás Főtanácsa nevű szervezet, ami Atta Mohamed Núr csoportjához és más, a 2021 előtti rendszerben prominens politikai vezetőkhöz kapcsolódik. Egy másik ilyen szervezet az Afganisztáni Szabadságfront, ami Mohamed Jászín Zia tábornokhoz köthető, aki a 2021 előtti afgán hadseregben játszott fontos szerepet. Egy harmadik megemlíthető szervezet az Afgán Iszlám Nemzeti és Felszabadító Mozgalom, ami szintén a korábbi rendszer elitjéhez köt-

²³⁹ [Taliban free American engineer Mark Frerichs in prisoner swap](#) [online] 2022. 09. 19. Forrás: Guardian [2023. 03. 19.]

²⁴⁰ Simon LEWIS - Humeyra PAMUK - Jonathan LANDAY: [About 100 U.S. citizens, permanent residents still waiting to leave Afghanistan - official](#) [online], 2021. 09. 27. Forrás: Reuters [2021. 11. 04.]

²⁴¹ Arwa IBRAHIM - Usaid SIDDIQUI: [Taliban claims victory in Panjshir as it calls to end war](#) [online], 2021. 09. 06. Forrás: al Jazeera [2021. 11. 04.]

²⁴² [Afghanistan's Security Challenges under the Taliban](#) [online], 2022. 08. 12. Forrás: International Crisis Group [2023. 03. 20.] 11-12. o.

hető csoportokból szerveződött meg. Ezeknek a csoportoknak közös tulajdonsága, hogy egymással is konkurálnak adott esetben, mivel ugyanazokból a társadalmi csoportokból igyekeznek rekrutálni tagjaikat és támogatóikat. Ezekon kívül még számos kisebb csoport adott magáról életjelet (egy részük etnikai kisebbségekhez köthető), de ezek összességében minimális harci képességekkel rendelkeznek.²⁴³ Az UNAMA információi szerint összesen 22 csoport kommunikálja tálibellenes tevékenységét Afganisztánban.²⁴⁴ A NEF kiadta a saját irányelveit, amiben az iszlám alapjaira helyezve támadja a tálib vezetést, azzal a céllal, hogy nyisson más csoportok felé, ami első beszámolók szerint pozitív fogadtatást kapott ugyan,²⁴⁵ de összességében a tálibellenes fegyveres csoportok nem lépnek fel egységesen. A NEF és más, a korábbi rendszer elitjére épülő fegyveres csoportok a jelenleg elérhető információk szerint nem kapnak külföldről számottevő segítséget, ami minden bizonnyal befolyásolja képességeiket és politikai orientációjukat. Érdekes továbbá, hogy diplomáciai kezdeményezések is vannak a felek közötti közvetítésre. A SIGAR sajtóértesülésekre hivatkozva közölte, hogy 2022 januárjában találkozójai zajlott Teheránban a NEF és a tálib vezetés között.²⁴⁶

A tálib rezsim és az Afganisztánból kiinduló regionális kihívás

Az IS-K saját közlése szerint hajtott már végre rakétatámadásokat Tádzsikisztán és Üzbegisztán területe ellen (amit az érintett államok tagadtak),²⁴⁷ illetve öngyilkos merényletet Pakisztánban (pl.: egy síita mecsetben aminek legalább 64 halálos áldozata volt).²⁴⁸ A szervezet több kisebb támadást és merényletet is felelősséget vállalt Pakisztán területén, sok esetben civil célpontok ellen.²⁴⁹ A tálib vezetés és Tádzsikisztán között fennálló (utóbbinak a NEF számára nyújtott feltételezett támogatása kapcsán kialakult) feszült viszony miatt a két ország határforgalma

visszaesett,²⁵⁰ Tádzsikisztán pedig a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetének támogatását kérte a határvédelme megerősítése érdekében.²⁵¹

A tálib rezsimmel jó kapcsolatot ápoló csoportok közül a Tehr-i-Taliban-i-Pakisztán tevékenysége megkülönböztetett figyelmet érdemel. A pakisztáni terület elleni támadások indultak ki Afganisztán területéről.²⁵² Válaszul 2022 áprilisában Pakisztán légitámadásokat hajtott végre afgán területen, ami átmenetileg kiélezte viszonyt a két ország között.²⁵³ A tálib mozgalom ígéretet tett a pakisztáni kormánynak a TTP határon át történő műveleteinek megakadályozására, és a TTP 2022 májusának végén határozatlan idejű tűzszünetet hirdetett az afgán tálibok közvetítésének eredményeként.²⁵⁴ Ez egészen 2022. november 28-ig tartott, amikor a TTP vezetése felfüggesztette a tűzszünetet.²⁵⁵

Sor került Pakisztánnal való határcsúszásra is. 2022 novemberében és decemberében az ENSZ adatai szerint 17 ilyen esemény történt.²⁵⁶ A legjelentősebbekre 2022. decemberében került sor: 11-én a határon kialakult tűzharcban hat pakisztáni és egy afgán veszítette életét és többen megsebesültek,²⁵⁷ néhány nappal később, december 15-én a csamani határátkelő közelében alakult ki tűzharc, amiben egy afgán civil életét veszítette, és többen megsebesültek.²⁵⁸ Az afgán tálibok azzal vádolták Pakisztánt, hogy 2023 januárjában újfent légitámadásokat hajtott végre afgán terület ellen, amit Iszlámábád tagadott.²⁵⁹ Az utóbbi időszakban a leglátványosabb merénylet egy karacsi rendőrállomás ellen lezajlott öngyilkos merénylet volt, amit a Tehr-i-Taliban vállalt magára.²⁶⁰ A TTP afgán területen való jelenlétét mutatja

²⁵⁰ Abubakar SIDDIQUE: *Hostilities Grow Between Taliban And Tajikistan Amid Border Closure, Truck Seizures* [online], 2022. 05. 19. Forrás: Radio Free Europe/Radio Liberty [2023. 03. 20.]

²⁵¹ *Russian-Led CSTO Stages More Counterterrorism Drills On Tajik-Afghan Border* [online], 2021. 10. 23. Forrás: Radio Free Europe/Radio Liberty [2023. 03. 20.]

²⁵² *Quarterly Report to the United States Congress* [online], 2022. 04. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2023. 03. 25.] 72. o.

²⁵³ Abubakar SIDDIQUE: *Pakistan's Deadly Air Strikes Inside Afghanistan Increase Tensions With Taliban* [online], 2022. 04. 21. Forrás: RFE/RL [2023. 03. 29.]

²⁵⁴ *Pakistani Taliban Says Cease-Fire With Islamabad Extended Indefinitely* [online], 2022. 06. 02. Forrás: RFE/RL [2023. 03. 25.]

²⁵⁵ *The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security* [online], 2023. 02. 27. Forrás: ENSZ [2023. 03. 29.] 5. o.

²⁵⁶ *The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security* [online], 2023. 02. 27. Forrás: ENSZ [2023. 03. 29.] 5. o.

²⁵⁷ *'Unprovoked' firing from Afghan forces kills civilians: Pakistan* [online], 2022. 12. 11. Forrás: al Jazeera [2023. 03. 20.]

²⁵⁸ *Civilians wounded as fighting erupts at Pakistan-Afghan border* [online], 2022. 12. 11. Forrás: al Jazeera [2023. 03. 20.]

²⁵⁹ *The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security* [online], 2023. 02. 27. Forrás: ENSZ [2023. 03. 29.] 5. o.

²⁶⁰ *Pakistani Taliban attack Karachi police station* [online], 2023. 02. 17. Forrás: BBC [2023. 03. 20.]

²⁴³ *Afghanistan's Security Challenges under the Taliban* [online], 2022. 08. 12. Forrás: International Crisis Group [2023. 03. 20.] 13-14. o.

²⁴⁴ *The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security* [online], 2022. 09. 14. Forrás: UNAMA [2023. 03. 20.] 4. o.

²⁴⁵ *The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security* [online], 2022. 09. 14. Forrás: ENSZ [2023. 03. 20.] 2. o.

²⁴⁶ *Quarterly Report to the United States Congress* [online], 2022. 01. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2023. 03. 25.] 75. o.

²⁴⁷ Abubakar SIDDIQUE: *IS-K Ramps Up War Against The Taliban By Attacking Central Asian Neighbors* [online], 2022. 05. 11. Forrás: Radio Free Europe/Radio Liberty [2023. 03. 20.]

²⁴⁸ *Pakistani Police Say IS Mosque Bomber Was From Afghanistan* [online], 2022. 03. 10. Forrás: Radio Free Europe/Radio Liberty [2023. 03. 20.]

²⁴⁹ Abubakar SIDDIQUE: *Pakistan Confronts Growing Threat From Islamic State-Khorasan* [online], 2022. 03. 11. Forrás: Radio Free Europe/Radio Liberty [2023. 03. 20.]

az is, hogy történnek fegyveres akciók a tagjai ellen. Az UNAMA információi szerint Abdul Váli Ráhib TTP parancsnok egy improvizált robbanó eszközzel végrehajtott merényletben vesztette életét Paktika tartományban,²⁶¹ röviddel később pedig további két TTP parancsnokot öltek meg Paktia és Nangarhár tartományokban.²⁶²

Végül, de nem utolsósorban maga a tálib mozgalom is követett el határsértéseket. Itt két nagyobb határincidenst érdemes kiemelni az iráni-afgán határon 2021-ben²⁶³ és 2022-ben,²⁶⁴ aminek volt halálos áldozata.

Egy fontos, de intenzitásában és tendenciáiban előrejelezhetetlen jelenség továbbá a tálib mozgalmon belüli súrlódások és esetleges szervezeti szakadások kérdése. Eddig az etnikai törésvonalak mentén voltak tapasztalható esetenkénti összetűzések a tálib mozgalmon belül, például 2022 elején egy üzbecg származású tálib parancsnok letartóztatása után,²⁶⁵ egy másik alkalommal pedig egy, a tálibokkal együttműködő hazara parancsnok leváltása után.²⁶⁶ Az ilyesfajta súrlódások a jövőben vezethetnek majd látványosabb problémákhoz Afganisztánon belül.

²⁶¹ [The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security](#) [online], 2022. 09. 14. Forrás: ENSZ [2023. 03. 20.] 4. o.

²⁶² [The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security](#) [online], 2023. 02. 27. Forrás: ENSZ [2023. 03. 29.] 5. o.

²⁶³ Maziar MOTAMEDI: [Iran and Taliban forces clash in border area](#) [online], 2021. 12. 01. Forrás: al Jazeera [2023.03. 20.]

²⁶⁴ [Afghan-Iran border clash: Taliban says one killed](#) [online], 2022. 07. 31. Forrás: BBC [2023. 03. 20.]

²⁶⁵ Bruce PANNIER: [Taliban's Arrest Of Ethnic Uzbek Commander Sparks Clashes In Northern Afghanistan](#) [online], 2022. 01. 29. Forrás: Radio Free Europe/Radio Liberty [2023. 03. 20.]

²⁶⁶ [Taliban Atrocities Reported In Crackdown On Rebel Hazara Commander](#) [online], 2022. 07. 01. Forrás: Radio Free Europe/Radio Liberty [2023. 03. 20.]

A megtartó képesség hiánya - Afganisztán gazdasági és humanitárius helyzete

Ez a fejezet az afganisztáni gazdasági-humanitárius helyzetet tekinti át a NATO-erők 2021-es kivonulásának idején, valamint azt követően. Az Afganisztánt övező nem-katonai jellegű fenyegetések meglehetősen sokrétűek. Ezek egyik csoportja közvetlenül a tálib kormányzat hazai és nemzetközi beilleszkedéséhez köthető, mint például a külföldi segélyek jövőbeli sorsa, a külföldről hazautalt pénzküldemények (remittances) elérhetősége, az egyszerűbb kereskedelmi relációk kivitelezhetősége, illetve a tálib kormányzat képessége az ország lakosságának ellátására. Ugyanakkor van egy sor másik körülmény részben vagy egészben független a politikai viszonyoktól. Ilyen a klímaváltozás helyi hatása, a növekvő vízhiány, a mezőgazdaság jövője, a népesség gyors növekedése, illetve jó néhány, az infrastruktúra alapjainak az 1970-es évek óta változatlan voltához, illetve ezen alapok erodálásához köthető következmény. A következő pár oldalon csak rövid áttekintést kívánunk adni a gazdasági, társadalmi és humanitárius helyzetről. Másfelől törekszünk az élelmiszerbiztonság és a lakosság ellátásának rövidebb távú perspektíváinak értékelésére. Ez utóbbi kérdéskör az, amely – a biztonsági helyzet mellett – akár már a közeljövőben is fokozhatja, illetve kritikussá teheti az országból kiinduló migrációt.²⁶⁷

Számos okból nincs itt lehetőség arra, hogy számszerű és konkrét becsléseket fogalmazzunk meg a várható fejleményeket illetően. A gazdaság közelmúltbeli állapotának leírásához elsősorban a Világbank, másodsorban az ENSZ, és az OECD statisztikai adatbázisait használjuk, még úgy is, hogy az esetek jelentős részében ezek az idősorok nem teljesek és bizonytalanok. Mindezek mellett lényeges szem előtt tartani, hogy ezek a hatások komplex környezetből érkeznek, nem szabad feltétlenül mindent a biztonsági helyzetre visszavezetni. Ugyanakkor, ahogy más esetekben – például a Száhel-övezetben – is megfigyelhető volt, egészen szélsőséges humanitárius katasztrófák is bekövetkezhetnek anélkül, hogy Nyugat-Európa számára érezhetőbb következményekkel járjanak.²⁶⁸ Az új politikai realitások mellett is fontos, hogy a fejlett országok, ideértve Magyarországot is, felmérjék a nem-katonai együttműködés és segítségnyújtás lehetőségeit, ha másért nem, emberiességi szempontoktól vezérelve.

²⁶⁷ UNDP: [Economic Instability and Uncertainty in Afghanistan after August 15](#), [online], Forrás: undp.org, [2021.10.21.]

²⁶⁸ Lásd az 1983-85-ös etióp éhínség, amely becslések szerint több, mint 1 millió halálos áldozattal, több milliós belső migrációval járt, de mindössze néhány százazres, a szomszédos országokba érkező menekültet eredményezett.

Az általános gazdasági és humanitárius helyzet

Széles körben ismert, hogy Afganisztán az egy főre eső GDP tekintetében a világ legszegényebb országai közé tartozik. A 2000-es évek elején látott érték ugyan mára majdnem háromszorosára bővült és megközelíti az 500 dollárt, ezzel Afganisztán azonban még mindig a világ tíz legszegényebb országa közé tartozik.²⁶⁹ A nyugati szerepvállalás időszakát annak első tíz évében érdemi, de rendkívül volatilis, a második tíz évben ugyanakkor stabilabb, de jóval kisebb gazdasági növekedés jellemezte. 2013 és 2019 között a növekedés a 2 és 5 százalék közötti sávban mozgott, ami az alacsony bázisból kiindulva semmiképpen sem nevezhető földindulásszerű változásnak. Ráadásul, nyilván a koronavírus-járvány és a belpolitikai bizonytalanságok okán, 2020-ban az afgán gazdaság is visszaesett, nagyságrendileg két százalékkal.²⁷⁰

Afganisztán abban az értelemben továbbra is egy hagyományosan szervezett társadalom, hogy a munkaképes korú lakosság több, mint 65 százaléka a mezőgazdaságban dolgozik. Emellett nagyságrendileg 5 százalék a termelésben, a kereskedelemben és az építőiparban foglalkoztatottak aránya is. A fennmaradó 20 százalék osztozik az olyan gazdasági ágazatokon, mint a közlekedés, az egészségügy, az oktatás, vagy éppen a közszolgáltatások.²⁷¹ A rendelkezésre álló statisztikák szerint a 2010-es és 2020-as évtized fordulóján a 15-64 éves közötti korosztály 50,5 százaléka dolgozott, a munkanélküliség pedig 11,7 százalék volt. Ezekből az adatokból is következik, hogy a mezőgazdasági termelés adja a GDP jelentős részét, mintegy 27 százalékát. A szolgáltatások 56, míg az ipar 13 százalékban részesedik a GDP-ből.²⁷² A fentiek szerinti megoszlás – még akkor is, ha ez esetben is deklarálnak a szolgáltatások túlsúlya – erőteljes mezőgazdaság-orientációról árulkodik. Ennek ténye nem meglepő a fejlődő országok körében, és azt kell mondjuk, hogy a mértéke sem egyedülálló,²⁷³ azonban mindenképpen figyelemre méltó. A gazdaság fenti szerkezetéből az is látszik, hogy bár egyes nyersanyagok tekintetében Afganisztán érdemi készletekkel ren-

delkezik (vas, réz, lítium, ritkaföldfémek, kobalt, bauxit, higany, urán és króm²⁷⁴) azok nagyrészt kiaknázatlanok.

Afganisztán lakosságáról igazán pontos adatok nem állnak rendelkezésre, egyes források szerint 2020-ban megközelítőleg 39 millió ember élt itt. A népességnövekedés mértéke – a fenti problémák ellenére – az ország egésze tekintetében 2,3 százalék, az urbanizálódott lakosság esetén 3,4 százalék volt 2020-ban, amely értékekkel az ország előkelő helyen szerepel a leginkább népesedő államok rangsorában, egészen pontosan a 42. helyet foglalja el. Az arányok változatlanóságát feltételezve, a becslések szerint az ország lakossága 2030-ra 48-, 2050-re pedig 65 millió főre növekszik majd.²⁷⁵ A rendelkezésre álló 2018. évi adatok értelmében a lakosság 58,7 százaléka végezte el az alapfokú iskolát, míg felsőfokú végzettsége 9,6 százaléknak volt.²⁷⁶ Mondanunk sem kell, nemzetközi viszonylatban mindkét érték meglehetősen rossznak mondható.²⁷⁷ Ebből következik, hogy az iskolában átlagosan eltöltött évek száma alacsony, egészen pontosan 8,9 év. Ez még akkor is így van, ha egyébként arányaiban nem költenek kevesebbet az oktatásra, mint fejlődő társaik.²⁷⁸ A születéskor várható átlagos élettartam 64,8 év, ami nagyságrendileg 8 évvel kisebb a világtátlagnál.²⁷⁹ A gyermekhalandóság magas, az öt év alatti halálozási ráta, 60,3-as értékével, a világtátlag másfélszerese.²⁸⁰ A fenti néhány kiragadott jelenség többsége is megerősíti tehát, hogy Afganisztán a Világbank által közreadott Humántőke-index tekintetében, amely mutatószám azt fejezi ki, hogy egy ország mennyiben képes elősegíteni és kiteljesíteni polgárainak különböző szempontokból történő fejlődését, meglehetősen rosszul teljesít.²⁸¹

Értelemszerűen Afganisztán működése alapvetően informális és az önellátáshoz közeli mechanizmusokon keresztül zajlik, ami nehezzé teszi a valós állapotok felmérését. Nem meglepő, hogy a bankbetétek összege mindössze a GDP 17,5 százalékát tette ki 2017-ben, ami szinte egyedülállóan alacsony érték a világban.²⁸²

²⁷⁴ The Conversation: [Afghanistan has vast mineral wealth but faces steep challenges to tap it](#), [online], Forrás: theconversation.com, [2021.10.22.].

²⁷⁵ World Population Review: [World Population by Country](#), [online], Forrás: worldpopulationreview.com, [2021.10.22.].

²⁷⁶ A bekezdésben foglalt további afganisztáni adatok forrása minden esetben World Bank: [World Development Indicators](#), [online], Forrás: databank.worldbank.org, [2021.10.22.].

²⁷⁷ A nemzetközi értékek áttekintéséhez lásd Knoema: [Education Statistics](#), [online], Forrás: public.knoema.com, [2021.10.22.] és Knoema: [Gross graduation ratio for tertiary education](#), [online], Forrás: Knoema.com, [2021.10.22.].

²⁷⁸ World Bank: [Government expenditure on education](#), [online], Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.22.].

²⁷⁹ World Bank: [Life expectancy at birth](#), [online], Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.22.].

²⁸⁰ A ráta az ezer főre eső halálesetek számát mutatja. A világtátlag megtekintéséhez lásd Unicef: [Under five mortality](#), [online], Forrás: data.unicef.org, [2021.10.22.].

²⁸¹ World Bank: [The Human Capital Project](#), [online], Forrás: openknowledge.worldbank.org, [2021.10.22.].

²⁸² Trading Economics: [Bank deposits to GDP by country](#), [online], Forrás: tradingeconomics.com, [2021.10.22.].

²⁶⁹ World Bank: [GDP per capita – Afghanistan](#), [online], forrás: data.worldbank.org, [2021.10.21.] és IMF: [World Economic Outlook Database](#), [online], Forrás: imf.org, [2021.10.21.].

²⁷⁰ World Bank: [GDP growth – Afghanistan](#), [online], Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.21.].

²⁷¹ OECD: [Migration in Asia: What skills for the future?](#), [online], Forrás: oecd-ilibrary.org, [2021.10.21.].

²⁷² World Bank: [World Development Indicators](#), [online], Forrás: databank.worldbank.org, [2021.10.21.].

²⁷³ World Bank: [Agriculture, forestry, and fishing, value added \(% of GDP\)](#), [online], Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.21.].

Némileg érthető tehát, hogy az országban nincs égető szükség a pénzfelvételt lehetővé tevő bankautomatákra, melyeknek a 100 ezer főre eső száma mindössze 1,1 volt az országban 2016-ban. Érdekes az is, hogy egy 2017-ben végzett felmérés során a lakosság 33,9 százaléka állította azt magáról, hogy kölcsönt adott valakinek, míg mindössze 14 százaléka mondta azt, hogy képes volt megtakarítani az előző évben. Az állami szociális háló kiterjedtségének érzékeltetésre két adatot kívánunk közreadni. Egyrészt elmondható, hogy a 15 évnél idősebb korosztály csupán 8,9 százaléka kapott valamilyen juttatást az állam részéről 2017-ben. Másrészt mindössze a társadalom 0,5 százaléka részesült állami nyugdíjban 2016-ban. Mindkét fenti adat a szociális háló részletgazdagságának alacsony mivoltáról árulkodik. A mobil hálózati lefedettségről sajnálatos módon nincs közvetlen adatunk, azt azonban tudjuk, hogy a lakosság 58,3 százaléka-nak van vagy előfizetése, vagy valamilyen mobilszolgáltatáshoz történő egyéb hozzáférése. Mivel a világon átlagosan 107, az arab világban pedig 103 előfizetés jut 100 emberre, az afganisztáni érték jóval elmarad az átlagostól. Amennyiben megnézzük, hogy az ilyen kontraktusok száma a világ egyes országaiban hogyan alakul, azt kell mondjuk, hogy alig találni olyan országot, ahol kevesebb mobilhasználó van, mint Afganisztánban.²⁸³ Hasonló a helyzet az internettel is. Míg az internetet használók aránya a világban átlagosan 57 százalék, az arab világban pedig 63, addig Afganisztánban a népesség mindössze 8 százaléka volt rendszeres felhasználó a 2010-es évek közepén.²⁸⁴ Amennyiben abból indulunk ki, hogy 2004-ben az afgánoknak még csak 0,1 százaléka fért hozzá az internethez, az azt követő tíz évben bekövetkezett változásokat akár jelentősnek is mondhatnánk. Összességében azonban most is hasonló a helyzet a más mutatószámokkal látottakkal, és bár kétségtelenül volt fejlődés az elmúlt időszakban, Afganisztánt e tekintetben ismételtelen a legrosszabbul teljesítő országok közé kell sorolnunk.

Élelmiszerbiztonság

Amennyiben ezek fényében nagyon leegyszerűsítve próbáljuk megfogalmazni az afganisztáni humanitárius helyzet fő kérdését – kissé mesterségesen eltekintve most a biztonsági helyzettől – akkor azt kell vizsgálni, hogy egy szélsőségesen alacsony jövedelmű, nem-önellátó, fejlődő állam képes-e nemzetközi segítség nélkül megbirkózni az előtte álló kihívásokkal. Illetve amennyiben nem képes erre, milyen és mekkora nemzetközi segítségre szorul rá, illetve a nemzetközi politikai

helyzet lehetővé teszi-e annak folyósítását. A helyzetet nyilván súlyosbítja, hogy az ország minden más társánál régebben, az 1970-es évek közepe óta kisebb-nagyobb megszakításokkal folyó polgárháborús viszonyok között él, az infrastruktúra átfogó fejlesztésére azóta nem került sor. Ugyanezen időszakban, 1975 és 2020 között a Világbank szerint a népesség bő háromszorosára, 12,7 milliőről 38,9 millióra nőtt. A népesség 42%-a 16 év alatti, a lakosság 74%-a vidéken él,²⁸⁵ lassú urbanizációs folyamatok mellett. Az ország mezőgazdaságának jelentős része a fenntarthatóság határmezsgyéjét jelentő környezeti viszonyok mellett működik, és feltehetően így is fokozottan jelentkeznek a klímaváltozás hatásai.

Értelemszerűen a fejlettség ezen alacsony szintjén az élelmiszerbiztonság, a lakosság elemi étellel és vízzel való ellátása is kihívást jelenthet. Afganisztán gabonafogyasztásának 20-40%-a, az olajtermékek és a villamosenergia több, mint 80%-a importból származott, ezek hiánya mind érintheti az élelmiszerekkel való ellátottságot.²⁸⁶ Ezt a hiányt az elmúlt húsz évben a helyi GDP legalább ötödére-negyedére tehető nemzetközi segélyezés,²⁸⁷ kisebb részben a hivatalosan a GDP 3-4%-ára, valószínűleg ténylegesen ennek legalább a duplájára tehető, a külföldi vendégmunkásoktól és kitelepültektől érkező hazautalások fedik le.²⁸⁸ Ezen források jövője bizonytalan. A tálib hatalomátvételt követően a külföldi bankok és kormányok legjava az ENSZ Talibán ellen hozott szankcióival összhangban befagyasztotta az afgán kormány pénzügyi eszközeit és korlátozta az átutalási lehetőségeket.²⁸⁹ Ugyanakkor éppen az aggasztó humanitárius helyzetre való tekintettel új felajánlások is érkeztek²⁹⁰, illetve bizonyos tevékenységeket – pl. a külföldi hazautalásokat – mentesítették a korlátozások alól. A nemzetközi segítség már csak azért is meghatározó, mert az ország hivatalosan 4,5-5 milliárd USD kereskedelmi deficittel küzd (ez nem tartalmazza az opiát-exportot), 2019-ben 2,24 milliárd USD hivatalos export mellett 6,92 milliárd USD-nyi árut importált.²⁹¹

²⁸⁵ World Bank: *Rural population*, [online], Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.25.]

²⁸⁶ Farkhod AMINJONOV: *Afghanistan's Energy Security*, [online], Forrás: library.fes.de, [2021.10.25.]

²⁸⁷ Priyanka BOGHANI: *'Brink of Collapse': How Frozen Assets & Halted Foreign Aid Are Impacting the Afghan People*, [online], Forrás: pbs.org, [2021.10.25.] és World Bank: *Net official development assistance and official aid received*, [online], Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.25.]

²⁸⁸ World Bank: *Personal Remittances*, [online], Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.22.] és *Personal Remittances – Afghanistan*, [online], Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.22.]. Mivel ezen átutalások mértéke nagyon meredeken nőtt, 2008 és 2020 között kilencszeresére, indokolt azt feltételezni, a hazautalások más, informális formái is igen elterjedtek.

²⁸⁹ Catherine PUTZ: *Taliban Takeover: World Bank and IMF Halt Aid; US Freezes Afghan Assets*, [online], Forrás: thediplomat.com, [2021.10.25.]

²⁹⁰ Catherine PUTZ: *More than \$1.2 Billion in Humanitarian Aid Pledged to Afghanistan*, [online], Forrás: thediplomat.com, [2021.10.25.]

²⁹¹ Observatory of Economic Complexity: *Afghanistan*, [online], Forrás: oec.world, [2021.10.25.]

²⁸³ World Bank: *Mobile cellular subscriptions*, [online], Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.22.]

²⁸⁴ World Bank: *Individuals using the Internet*, [online], Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.22.]

Az élelmiszerimport ellehetetlenülése mellett az aszályos időjárás lehet az a másik tényező, amely nagyarányú humanitárius válságot okoz. Az elmúlt húsz évben a vidéki közösségek meghatározóak voltak a helyzet stabilizálásában. A medián afgán háztartás vidéken él, többgenerációs családban és önellátáshoz közeli mezőgazdasági tevékenységet folytat. A földművelés folyóvölgyekben zajlik, nagyobb részt öntözéses rendszerekben, alapvetően tradicionális alapokon, kutakból, vagy a középkor óta használatos csatornarendszereken keresztül, kisebb részt esővizes területeken. Az afgán vidék köti meg a munkaerő és a népességnövekmény túlnyomó részét, azonban ez az eltartó képesség erősen korlátos és növeli a sérülékenységet. Az ENSZ Élelmezésügyi szervezete szerint például 2018 és 2019 egyes időszakokban a súlyos szárazság és a talaj minőségromlása következtében nagyságrendileg 13,5 millió embert, azaz az összlakosság harmadát fenyegette tartós éhezés.²⁹² Az éhezéssel fenyegetett emberek száma ráadásul 2021-re is csak minimálisan csökkent.²⁹³ A házon belüli munkanélküliség ennek megfelelően rendkívül magas. A menekült családok visszatelepítésekor azok közel fele nem a biztonsági helyzetet, hanem a vidéki munkalehetőségek hiányát jelölte meg vissza nem térésének okaként.²⁹⁴

Az ország mezőgazdasági és klimatikus viszonyai meglehetősen polarizáltak. Az átlagos csapadékmennyiség 2017-ben 327 mm volt, a mezőgazdasági tevékenységekhez szükséges minimális érték 350 mm körül van. Ennek megfelelően az ország területének alig több, mint 10%-a alkalmas földművelésre, állattartásra. Ez is ingadozik attól függően, hogy milyen volt a korábbi évek időjárása.²⁹⁵ A magas termésátlagú és mezőgazdaságilag megművelt területek, akárcsak a lakosság legjava az ország északi részén találhatóak. Ugyanakkor a Közel-Kelet és Dél-Ázsia a klímaváltozás által sújtott régióknak – a sarkkörök mellett – egyik kiemelt terepe, az átlaghőmérséklet emelkedése kétszerese

vagy ennél is magasabb a Perzsa (Arab)-öböl térségében és Iránban.²⁹⁶ Ennek megfelelően a talajvíz szintjének csökkenése, a folyók vízhozamának csökkenése, adott esetben teljes kiszáradásuk, a volatilis vízhozam (áradások-aszályok) gyakoriságának növekedése Afganisztánt, első körben főleg annak nyugati és déli területeit is érintheti.²⁹⁷

A központi kormányzat vízgazdálkodása meghatározó lehet az ilyen helyzetekben. 2012-ben publikált becslések szerint az akkori 3,2 millió hektárnyi megművelt²⁹⁸, 2017-es műholdas mérések szerint 2,7-3 millió hektárnyi területet²⁹⁹ elvileg 7,7 millióra lehetett volna növelni (mezőgazdaságilag megművelhető terület), megfelelő vízgazdálkodás mellett. A mezőgazdasági növénytermesztés szinte kizárólag gabonafélékből áll, átlagosan 2,2 millió hektáron vetették el őket, ezt követik a gyümölcsfélék (295 ezer hektár) és a mák (216 ezer hektár).³⁰⁰ A tartósan használható termőterület növelése nem valószínű – máktermelő vidékeken az individuális napelemes öntözőrendszerek elterjedése ellenére sem –, részben a kormányzati beavatkozás gyengesége miatt, részben mert a számítások szerint a nagyjából 29 000 öntözéses rendszer 90%-a informális, közösségi vagy egyéni használatban van.³⁰¹ Ez utóbbiak alacsony hatásfokúak, viszont üzemeltetésük legalább nem igényel magasabb szintű szakértelmet és technológiai támogatást. Így a vidéki mezőgazdaság sorsa döntően ezen, gyakran premodern rendszerek adaptív képességein múlik. Az elmúlt húsz évben a nemzetközi donorok csak a kisebb rendszerek modernizációját támogatták. A Világbank – saját állítása szerint – majdnem az öntözéses területek 10%-át érintő karbantartásokat-fejlesztéseket hajtott végre,³⁰² de a ISAF is támogatott csatornatisztítási tevékenységeket.³⁰³ Ugyanakkor a hosszabb távú, nagyobb infrastrukturális fejlesztések elmaradtak,

²⁹⁶ Mintegy huszonhat különböző klímamodell egységesen jutott erre a következtetésre. A század közepére a globális kettő fok helyett négy lesz az átlagos emelkedés, és ennek nagy része – ellentétben a Föld többi régiójával – nyáron fog jelentkezni extrém szárazságokban és napi hőmérsékleti csúcsokban. Peter HERGESBERG: *Hot Air in the Orient*, Max Planck Institute, [online], Forrás: mpg.de, [2021.10.25.]

²⁹⁷ P. DROOGERS et al: Water Resources trends in Middle East and North Africa towards 2050, *Hydrology and Earth System Sciences*, 2012, 3104-3114 o.

²⁹⁸ Rainer Gonzalez PALAU: *The Decision to Plant Poppies: Irrigation, Profits & Alternatives Crops in Afghanistan*, Afghanistan in Transition, 2012, [online], Forrás: reliefweb.int, [2021.10.25.]. 2. o. Összehasonlításként, a majdnem hétszer kisebb Magyarországon a mezőgazdaságilag aktívan megművelt terület a 2010-es évek első felében 5,3 millió hektár körül alakult.

²⁹⁹ Varun TIWARI et al: *Wheat Area Mapping in Afghanistan Based on Optical and SAR Time-Series Images in Google Earth Engine Cloud Environment*, 2020, [online], Forrás: frontiersin.org, [2021.10.25.]

³⁰⁰ TIWARI (2020) i.m

³⁰¹ PALAU (2012) i.m, 3. o.

³⁰² World Bank: *Farmers Continue to Benefit From Irrigation Upgrades in Afghanistan's Bamyán Province*, [online], Forrás: worldbank.org, [2021.10.25.]

³⁰³ Abdul Qayyum KHAN: *Understanding Afghanistan*. Routledge, London, New York, 2021.

²⁹² FAO: *Afghanistan*, [online], Forrás: fao.org, [2021.10.21.]

²⁹³ Global Network Against Food Crises: *Global Report on Food Crises. 2021.*, [online], Forrás: fightfoodcrises.net, [2021.10.21.]

²⁹⁴ Danish Refugee Council: *Socio-Economic Survey of Afghan Refugees Living in Pakistan*, May 2013, [online], Forrás: adsp.ngo, [2021.10.25.]

²⁹⁵ 2018-ig öt éves átlagban 24%-kal csökkent a gabonatermelés és 48%-kal az állatállomány az aszályos időjárás hatására. World Bank: *Afghanistan Development Update July 2019*, [online], Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.25.]. Ugyanakkor például a 2019-2020-as évek aszálymentes időjárása révén 27%-kal nőtt a megművelt öntözéses és 37%-kal az esővizes területek mértéke. World Bank: *Afghanistan Development Update April 2021*, [online], Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.25.]

leginkább azért, mert azok gyakran a határokon átnyúló vízgazdálkodási kérdéseket vetettek fel, nemzetközi egyezmények újratárgyalására lett volna szükség.

A szárazabb klíma potenciálisan kikényszerítheti a terményváltást. Ennek lehetőségei mérsékeltek, viszont jól magyarázzák a mák- és ópiumtermelés stabil jelenlétét Afganisztánban. A máktermelés alapvetően nem csak a készáru magasabb értéke miatt népszerű az afgán vidéken. A heroin értékláncának csak nagyon kis szelete marad a máktermelőknél,³⁰⁴ még az elsődleges feldolgozás Afganisztánban maradó haszna is relatíve csekély a forgalmazási értékhez képest. Mindezek alapján vitatott, hogy megfelelő feltételek mellett a máktermelés lenne a legjövedelmezőbb mezőgazdasági tevékenység az országban.³⁰⁵ Ugyanakkor ez a mezőgazdasági kultúra a leginkább szárazságtűrő, és a viszonylag magas munkaerőintenzitás is biztosítható a rendkívül alacsony munkaerőköltségek mellett.³⁰⁶ Nem véletlenül, ha nem is kizárólagosan, de az ország szárazabb, vízzel és öntözéses rendszerekkel kevésbé ellátott délnyugati tartományaira koncentrálódik annak termelése. Az ópiumtermelés ellen az ezredforduló óta nem is történt érdemi fellépés, népességmegkötő szerepe jelentős, adott régiókban ez jelentheti a megélhetés kizárólagos módját. Terjedésének legfőképpen a felvevőpiac korlátozott volta, a termelésben az Afganisztán által betöltött majdnem kizárólagos szerep jelenthet gátat. Az elérhető információk szerint 2022-re az ópium előállítás jelentősen, az UNODC becslése szerint 32 %-al megnőtt. Bár a tálib rezsim 2022 áprilisában bejelentette, hogy betiltja az ópiumtermelést, annak jelentős gazdasági súlya miatt ez a mákbetakarításban gyakorlatilag semmilyen fennakadást nem okozott.³⁰⁷ Arra vonatkozóan egyelőre nincs megbízható információ, hogy 2023-ra az elrendelt tilalmat valóban be fogják-e tartani, de becslések szerint a 2021-es hatalomátvétel előtt mintegy 500 000 embernek adott megélhetést az ópiumtermelés az országban.³⁰⁸ A tálib vezetésnek nyilvánosan elérhető információk alapján

³⁰⁴ 017-ben a máktermelők mintegy 1,4 milliárd USD bevételre tehettek szert nyers ópiumból, a helyi feldolgozás és a határon való kivitel még 2,6-4,8 milliárd USD értéknövekményt képviselhetett. A helyi fogyasztást is ideszámítva a teljes iparág nagyjából 4,1-6,6 milliárd USD termelést jelenthetett az ENSZ ügynöksége szerint, a teljes hivatalos GDP ötödét-harmadát adva ezáltal. UNODC: *Afghanistan opium survey 2017 - Challenges to sustainable development, peace and security, 2018*, [online], Forrás: unodc.org, [2021.10.25.]

³⁰⁵ Hektáronként átlagosan mindössze 1500 USD körüli bevételt jelentett 2020-ban, UN Office on Drugs and Crime: *Afghanistan Opium Survey 2020*, [online], Forrás: unodc.org, [2021.10.25.]

³⁰⁶ Kiváltképp a nem rendszeres termelők hivatkoztak hasonló indítékokra a máktermelés mellett. UNODC, 2018, 57. o.

³⁰⁷ *Afghanistan: Opium cultivation up nearly a third, warns UNODC* [online], 2022. 11. 01. Forrás: UN News [2023. 03. 20.]

³⁰⁸ *Quarterly Report To The United States Congress* [online], 2023. 01. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2023. 03. 20.] 136. o.

nincsen sem terve sem kapacitása arra, hogy a drogtermelésből élő csoportoknak alternatív mezőgazdasági termelési lehetőséget biztosítson és nemzetközi segítséget kértek ezen a téren.³⁰⁹ Egy újabb keletű jelenség a metamfetamin termelés, ami 2017 óta folyamatosan növekszik Afganisztánban. Bár a tálib vezetés a jelek szerint komolyabban lép fel az ilyen jellegű szerek kereskedelme ellen, a szomszédos országok hatóságai továbbra is nagymennyiségű Afganisztánból érkező drogot foglalnak le.³¹⁰

Összegzés

A tágabb Közel-Kelet országaiban végzett felmérések³¹¹ alapján a hagyományos körülmények között élő lakosság meglehetősen diverz stratégiákkal reagál az élelem- vagy vízhiányra. A terményváltás mellett jellemző volt a család kölcsönfelvétele vagy a humanitárius segítségre való tartós rászorulása, egyes tagjainak munkaváltása, városokba való bevándorlása, a család egészségének időleges migrációja jobb ellátottságú vidékekre. A határokon átívelő migráció csak az esetek kisebb százalékában, nagyjából 5-10%-ában volt megfigyelhető és inkább a szélsőséges megoldások kategóriájába tartozott. Ehhez azonban szükség volt arra, hogy a többi stratégia működőképes maradjon, illetve a biztonsági helyzet ne romoljon drámai módon.

Afganisztán esetében ezen mintázatok mindegyike már a NATO kivonulást megelőzően jelen volt. Az ezzel foglalkozó segélyszervezetek szerint, az elmúlt évek természeti katasztrófái, valamint az erőszakos konfliktusok következtében, az ország lakosságának majdnem fele, 18,4 millió ember szorul humanitárius segítségre.³¹² A segélyezés elakadása első körben a mintegy 8-10 milliós városi népesség élelmezését fenyegeti, csak hosszabb távon a vidéki lakosságot is. A több éven keresztül tartó aszályos időjárás egy ennél nagyságrenddel nagyobb tömeget, mintegy harminc millió embert érinthet, és viszonylag gyorsan átterjedhet a nagyobb településekre is. Az országban már most is 3,5 millió olyan belső migráns van, aki az elmúlt években el kellett, hogy hagyja a lakhelyét, ebből pedig nagyságrendileg

³⁰⁹ *Quarterly Report to the United States Congress* [online], 2022. 07. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2023. 03. 25.] 90. o.

³¹⁰ Rupert STONE: *Afghanistan's drug trade is booming under Taliban rule* [online], 2022. 08. 24. Forrás: Atlantic Council [2023. 03. 20.]

³¹¹ Quentin WODON et al: *Climate Change and Migration – Evidence from the Middle East and North Africa*, 2014, World Bank Study, [online], forrás: openknowledge.worldbank.org, [2021.10.25.]

³¹² International Rescue Committee: *Growing violence in Afghanistan*, [online], Forrás: rescue.org, [2021.10.25.]

630 ezer fő 2021-ben kényszerült ezt megtenni.³¹³ A belső migráción kívül, mintegy 5,9 millió afgán vándorolt el az évek során külföldre és él ott bevándorlóként.³¹⁴ Ezekkel az adatokkal Afganisztán a leginkább segítségre szoruló tíz ország között van a világon. A segélyek fontosságát jól mutatja, hogy a 2019-ben kapott összeg az ország GDP-jének³¹⁵ 21,7 százaléka volt. Az ország részére biztosított segélyek mértéke a nyugati szerepvállalást követően ugrott meg, 2000-ig bezárólag ennek összege mindössze néhány százmilliós nagyságrendű volt.³¹⁶

Mindezek alapján erősen kétséges, hogy vissza lehet-e térni a 2000 előtti időszakhoz. Azóta az ország lakossága a duplájára nőtt, az infrastrukturális helyzet nem javult érdemben, a klíma szárazabb lett és a mezőgazdaság termelési lehetőségei erősen korlátosak, illetve sérülékenyek. A teljes elszigetelődés és/vagy elszigetelés nem tűnik felvállalható opciónak, valamilyen szintű nemzetközi humanitárius csatornát valószínűleg fenn kell tartani a jövőben. Ez fontos korlátozó körülmény – adott politikai konstelláció mellett lehetőség – mind a donor országok, mind a tálib vezetés számára.

Konklúziók

Mint láthattuk, a nemzetközi segítséggel tervezett afganisztáni államépítés 2001-et követően hibás elképzelések mentén, elégtelen eszközök alkalmazásával és sok nyugati állam részéről gyenge elköteleződés mellett zajlott le. Utóbbiakban per sze szerepe volt az afganisztáni jelenlét népszerűtlenségének is közvéleményük szemében, folyamatosan megkérdőjelezve a „projekt” kivitelezhetőségét. Létező nézet, hogy az afganisztáni háború Biden elnök állításával³¹⁷ ellentétben nem ért véget a külföldi csapatok 2021. évi távozásával, hanem egy új, a korábbinál alacsonyabb intenzitású szakaszába lépett, aminek a keretei még kirajzolódóban vannak. Az erőviszonyok mindenképpen jelentős mértékben átalakultak az amerikai vezetésű kivonulás eredményeként. Utóbbi folyamatának kezdete az Obama-adminisztráció első ciklusára tehető, amikor Barack Obama elnök 2011-ben bejelentette a csapatlétszám-emelés végét, és a hangsúlyt a biztonsági erők támogatására kívánta helyezni.³¹⁸ Az azóta eltelt időben az Egyesült Államok intézményépítési stratégiája elégtelennek bizonyult, ami a régió biztonsági helyzetének jelentős átalakulását, potenciális romlását okozta.

E sommás, a Nyugat felelősségét (egyébként jogosan) hangsúlyozó megállapítások mögött azonban ott találjuk a regionális valóságot is. Részét képezte ennek egyrészt a belső afgán politikai szereplők képtelensége egy minimális konszenzuson nyugvó, működőképes politikai rendszer felépítésére, másrészt a pakisztáni kettős játék is, mely kívülről akadályozta az afgán viszonyok konszolidációját. Mindennek eredményeképpen 2021 nyarára a 2001 után alakult köztársasági rendszer összeomlása gyorsabban ment végbe, mint ahogy számítani lehetett rá. Még 2021 tavaszán is megfogalmazódtak szakértői prognózisok annak kapcsán, hogy az amerikai beavatkozást megelőző időszak viszonyainak restaurálódása várható, egyik fél sem lesz képes uralni az ország egészét, de a köztársasági erők, ha visszaszorulva is, de meg tudják vetni a lábukat legalább Afganisztán egy részén. Ehhez képest viszont a nyugati államok, Irán és India szempontjából a legkedvezőtlenebb forgatókönyv érvényesült a tálibok teljes körű és kizárólagos hatalomátvételével. Erre a fejleményre a tágabb térség államaiban már készültek és elkezdtek a kapcsolatok építését a „tanítványok” mozgalmával, a nyugati világ részéről ugyanakkor – eltérő megközelítése és geopolitikai helyzete miatt – ez

³¹³ World Bank: *World Development Indicators*, [online], Forrás: databank.worldbank.org, [2021.10.25.]

³¹⁴ OECD: *Migration in Asia: What skills for the future?*, [online], Forrás: oecd-ilibrary.org, [2021.10.25.]

³¹⁵ World Bank: *GDP – Afghanistan*, [online], Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.25.]

³¹⁶ World Bank: *Net official development assistance and official aid received – Afghanistan*, [online], Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.25.]

³¹⁷ *Remarks by President Biden on the End of the War in Afghanistan* [online], 2021. 08. 31. Forrás: The White House Briefing Room [2021. 10. 28.]

³¹⁸ *Remarks by the President on the Way Forward in Afghanistan* [online], 2011. 06. 22. Forrás: The White House President Barack Obama (Archív) [2021. 10. 28.]

végső soron elmaradt. Utóbbi államcsoport körében a várható törekvések a fejlemények nyomán a kudarcos államépítés témájának háttérbe szorítása a közéleti diskurzusban, valamint a terrorizmus és migráció jelenségeinek saját területünktől való távol tartása voltak. Ezek viszont hosszabb távon az afgán állam gazdasági életképességének támogatását tennék szükségessé. Utóbbival szemben viszont a nyugati országokban egyrészt morális alapú ellenállás tapasztalható, másrészt pedig az orosz-ukrán válság 2022. februári elmélyülését követően már a gazdasági nehézségekkel küzdő társadalmak részéről sem számíthatna egyértelmű támogatásra komolyabb anyagi elköteleződés a tálib Afganisztán érdekében.

Afganisztán állapotát vizsgálva 2023 elején a biztonsági helyzet részleges konszolidációjának jelei vannak túlsúlyban. Noha az ország területén valóban rendszeresen előfordulnak terrortámadások – főként immár a tálib kormányzat és az IS-K között zajló küzdelem részeként – és bizonytalan információk szerint az ellenzéki fegyveres mozgalom sem fulladt ki teljesen (szerény harci képességeire támaszkodva hegyvidéki gerillaakciókra még vállalkozhat időnként), az ország kormányzásáért, politikai jövőjének alakításáért zajló belső küzdelem ma nem tűnik kétesélyesnek. A tálibok helyenként szorosan, helyenként valószínűleg kompromisszumokkal, de ellenőrzést gyakorolnak az államterület egésze felett. Mindez akkor is igaz, ha egyébként szándékosan igyekeznek jelentéktelen színben feltüntetni a fegyveres ellenállást folytató csoportokat. Helyzetük e tekintetben lényegesen különbözik a kilencvenes éveket jellemzőtől, egyúttal lehetséges külföldi partnereik számára sem kínálgatják más alternatíva Afganisztán képviselőjére helyettük. Függetlenül attól, hogy ki mit gondol Afganisztán kívánatos jövőjéről, a kiterjedt harci tevékenységek megszűnése értékelhető annak tükrében, hogy 2001 és 2021 között az afgán kormányerők legalább 66.000 tagja, valamint 48.000 civil veszítette életét, és legalább 75.000 megsebesült.³¹⁹ Ám a belbiztonsági szempontból stabilabb állapot gazdasági összeomlással és társadalmi feszültségekkel jár együtt, amelyek súlyos kétségeket támasztanak a konszolidáció hosszú távú sikerével kapcsolatban. A tálib kormánynak jelentős külföldi segélyekre és befektetésekre lenne szüksége a megélhetési viszonyok javításához, erre azonban csak szűk lehetőségei nyíltak a hatalomátvétele óta eltelt időszakban. Nem független ez attól sem, hogy a rezsim 2023 elejére sokat leépített a köztársasági időszak társadalmi eredményeiből. 2021. szeptember 28-án felfüggesztették a 2004-es alkotmányt. Újra bevezetésre került

a saría alapú törvénykezés, (beleértve a halálbüntetés alkalmazását),³²⁰ és a nők jogainak korlátozása is lépésenként bár, de halad előre. Mindez azt erősítette meg, hogy a tálibok korábbi gesztusai és ígéretei csak taktikai húzások voltak és visszaállítódni látszanak a kilencvenes évek viszonyai a nők és kisebbségek helyzetét, fejlődési kilátásait illetően. De nem csak emiatt ütközik nehézségekbe, hogy a tálibok vezette Afganisztán szimpátiát ébresszen önmaga iránt a jómódú társadalmak részéről.

A téma kutatóinak körében elterjedt vélemény volt, hogy a tálibok meg kívánják szerezni kormányzatuk számára a szélesebb külföld elismerését és be kívánják illeszkedni a nemzetközi rendszerbe, ezért hajlandóak lesznek korlátot szabni a területükön a más országok elleni destruktív tevékenységet (pl. terrortevékenységet) folytató szervezeteknek. Nem volt ez illuzórikus nézet, hiszen a külső legitimitás elnyerése valószínűleg tényleg célkitűzésük, mégis, az elmúlt időszak tapasztalatai nem egyértelműek a tekintetben, hogy a tálibok valóban „megszelidültek” volna. A külső szemlélők által egyébként szoros szövetségesként elkönyvelt Pakisztán sem tudta eddig elérni, hogy Kabul ne tűrje el a Tehrik-i-Talibán-i-Pakisztán tevékenységét az ország területén. Emellett – mint láthattuk – több arra utaló jel is van, hogy az al-Káidától sem várható tartós elhatárolódás a részükről.

Miután az Amerikai Egyesült Államok kivonta erőit Afganisztánból, a nyugati világ pedig – különösen az orosz-ukrán konfliktus eszkalációjának előtérbe helyeződésével – igyekszik minél inkább megfélemezni az itteni „kalandról”, a rezsimnek immár nem attól kell tartania, hogy külső erők törnének az elmozdítására, sokkal inkább attól, hogy egyszerűen nem akarnak tudomást venni róla és társadalmának szükségleteiről. Várható tehát, hogy az előttünk álló időszakban egyre élénkebben próbálja majd felhívni magára a figyelmet, és támogatást kicsikarni akitől lehet. A probléma rávilágít egy további dilemmára: a terrorizmus támogatásával való zsarolás elvben részét képezheti a tálib rezsim külpolitikai eszköztárának, különösen, mivel egyébként ez az eszköztár igencsak szerény. Első sorban pedig a környező országok láthatják kárát e magatartásnak, noha az is tapasztalható, hogy Kabul jól felfogott érdekében hajlamos differenciálni a szereplők között. Kínát egyelőre nem akarja provokálni, míg Pakisztánnal szemben messzebb megy el.

Jóllehet, ma valóban nem fűződnek érdekei a rezsimnek az amerikai állampolgárok és létesítmények elleni támadáshoz, nem érdemes túlértékelni az Egyesült Államok beavatkozási képességét sem Afganisztánban. Noha Joe Biden 2021.

³¹⁹ What we need to learn: Lessons from twenty years of Afghanistan reconstruction. [online], 2021. 08. 17. Forrás: sigar.mil [2023. 01. 06.], 1. o.

³²⁰ Afghanistan: Collapse of legal system is 'human rights catastrophe' [online], 2023. 01. 20. Forrás: UN News [2023. 03. 29.]

augusztusi, az afganisztáni háború lezárásáról szóló beszédében optimistán nyilatkozott a horizonton túli képességek szerepéről a terroristák elleni jövőbeli fellépésben,³²¹ az ilyen eszközök alkalmazása valójában igen drága és körülményes, hosszas előkészítést igényel, ezért bár a módszer alkalmilag működik, tömeges alkalmazására nem érdemes számítani. Az USA biztonságát hosszabb távon nem ezek szavatolják első sorban, hanem ha rendszeres támogatásokon keresztül pénzügyileg érdekeltté teszi Kabult a terrrorszervezetek féken tartásában. Mivel az IS-K a tálibokkal szemben is ellenséges, ennek célpontja is adott. Afganisztán mindennek ellenére aligha néz prosperáló időszak elé. Noha a sokszor elképzelt, Közép-Ázsia, Dél-Ázsia és a Közel-Kelet közötti összekötő szerepében elvileg valóban lehetne hosszú távú potenciál, ennek kiaknázásához fejlett infrastruktúrára, utóbbi biztonságos működtetésének képességére, és a külföldi partnerek bizalmára lenne szükség. Egyik sincs meg, és belátható időn belül nem is várható a létrejöttük. Az ország hosszú ideje a világ egyik legfejletlenebb állama, és még ha a 2021. évi „rendszerátváltás” relatíve nagyobb belső stabilitást hozott is, gazdasági hátrányának ledolgozására akár csak a szomszédos államok viszonylatában nagyon kevés esélye maradt.

Irodalomjegyzék

- 'Unprovoked' firing from Afghan forces kills civilians: Pakistan [online], 2022. 12. 11. Forrás: al Jazeera [2023. 03. 20.]
- "No Forgiveness for People Like You": Executions and Enforced Disappearances in Afghanistan under the Taliban [online], 2021. Forrás: Human Rights Watch [2021. 12. 01.]
- 9/11 hangs over Taliban talks and assurances militant group has changed [online], 2018. 12. 17. Forrás: NBC News [2021. 12. 01.]
- ADILI, Ali Yawar: *The Results of Afghanistan's 2018 Parliamentary Elections: A new, but incomplete Wolesi Jirga.* [online], 2019. 05. 17. *Afghanistan Analysts Network*, Forrás: afghanistan-analysts.org [2021. 06. 12.]
- Afghan president replaces security ministers amid Taliban advance [online], 2021. 06. 19. Forrás: al Jazeera [2021. 12. 22.]
- Afghan-Iran border clash: Taliban says one killed [online], 2022. 07. 31. Forrás: BBC [2023. 03. 20.]
- Afghanistan Security: U.S.-Funded Equipment for the Afghan National Defense and Security Forces [online], 2017. 08. 10. Forrás: Government Accountability Office GAO-17-667R [2021. 11. 01.]
- Afghanistan Situation [online], 2021. 08. 20. Forrás: WHO Health Emergency Dashboard [2021. 08. 24.]
- Afghanistan war: Army chief replaced as Taliban seize more cities [online], 2021. 08.12. Forrás: BBC [2021. 12. 22.]
- Afghanistan war: Bodies on the streets as fighting traps Lashkar Gah residents [online], 2021. 08. 03. Forrás: BBC [2021. 12. 22.]
- Afghanistan, Pakistan at Odds Over Ghazni Assault Claims. [online], 2018. 08. 16. Forrás: voanews.com [2022. 04. 18.]
- Afghanistan. [online], 2022. Forrás: international-partnerships.ec.europa.eu [2023. 01. 10.]
- Afghanistan: Collapse of legal system is 'human rights catastrophe' [online], 2023. 01. 20. Forrás: UN News [2023. 03. 29.]
- Afghanistan: Deadly blasts, gunfire hit Kabul military hospital [online], 2021. 11. 02. Forrás al Jazeera [2021. 12. 01.]
- Afghanistan: Drought - Feb 2021 [online], d. n. Forrás: United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) [2021. 08. 24.]

³²¹ *Remarks by President Biden on the End of the War in Afghanistan.* [online], 2021. 08. 31. Forrás: whitehouse.gov [2023. 01. 02.]

[Afghanistan: Opium cultivation up nearly a third, warns UNODC](#) [online], 2022. 11. 01.
Forrás: UN News [2023. 03. 20.]

[Afghanistan: Taliban Forcibly Evict Minority Shia](#) [online] 2021. 10. 22.
Forrás: Human Rights Watch [2021. 10. 28.]

[Afghanistan: UN Human Rights Council must address Taliban's ongoing 'relentless abuses'](#) [online], 2023. 03. 05. Forrás: Amnesty International [2023. 03. 19.]

[Afghanistan: World Bank halts aid after Taliban takeover](#) [online], 2021. 08. 25.
Forrás: BBC News [2021. 08. 25.]

[Afghanistan's Herat under pressure amid ongoing Taliban assault](#) [online], 2021. 07. 31.
Forrás: al Jazeera [2021. 12. 22.]

[Afghanistan's Security Challenges under the Taliban](#) [online], 2022. 08. 12.
Forrás: International Crisis Group [2023. 03. 20.]

[Afghanistan's ghost soldiers undermined fight against Taliban - ex-official](#) [online], 2021. 11. 10. Forrás: BBC [2021. 12. 22.]

[Agreement for Bringing Peace to Afghanistan between the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban and the United States of America](#) [online], 2020. 02. 29. Forrás: Department of State [2021. 12. 22.]

AKBARZADEH, Shahram - Niamatullah IBRAHIMI: „The Taliban: A New Proxy for Iran in Afghanistan?”, *Third World Quarterly*, 41:5, 2019, 764-782. o.

AKHTAR, Saadullah: [Thousands of Afghans enter Pakistan via Chaman border crossing](#) [online], 2021. 08. 17. Forrás: Al Jazeera [2021. 08. 22.]

ALIYEV, Nurlan: [How Russia Views Afghanistan Today](#) [online], 2020. október 19.
Forrás: War on the Rocks [2022.10.21.]

AMAN, Fatemeh: [„Iran-Taliban Growing Ties: What's Different this Time?”](#), [online], 2021. február 16. Forrás: *Atlantic Council* [2022. április 12.]

AMAN, Fatemeh: [„The Afghan Refugee Crisis: What Does it Mean for Iran?”](#), [online], 2021. szeptember 20. Forrás: *Middle East Institute* [2022. április 12.]

AMINJONOV, Farkhod: [Afghanistan's Energy Security](#), [online], Forrás: library.fes.de, [2021.10.25.]

ATIQ, Sarah: [The Taliban embrace social media: 'We too want to change perceptions'](#) [online], 2021. 09. 06. Forrás: BBC [2021. 12. 22.]

AYOTTE, Kelly A. - Joseph F. DUNFOR - Nancy LINDBORG: [Afghanistan Study Group Final Report](#) [online], 2021. 02. Forrás: United States Institute of Peace [2021. 08. 22.]

BERRIER, Scott: [Statement for the Record Worldwide Threat Assessment Armed Services Committee United States Senate](#) [online], 2022. 03. 11.
Forrás: Defense Intelligence Agency [2023. 03. 20.]

BLANC, Jarrett: [Afghanistan's Election Disputes Reflect Its Constitution's Flaws](#). [online], 2020. 03. 12. Forrás: carnegieendowment.org [2023. 01. 12.]

BLINKEN, Antony J.: [Religious Freedom Designations](#) [online], 2022. 12. 02.
Forrás: amerikai külügyminisztérium [2023. 03. 26.]

BLINKEN, Antony J.: [The Death of Ayman al-Zawahiri](#) [online], 2022. 08. 01.
Forrás: amerikai külügyminisztérium [2023. 03. 25.]

BOGHANI, Priyanka: ['Brink of Collapse': How Frozen Assets & Halted Foreign Aid Are Impacting the Afghan People](#), [online], Forrás: pbs.org, [2021.10.25.]

BRANCO, Carlos: „Iran's National Security and Afghanistan Politics”, In: Francisco B. S. LEANDRO – Carlos BRANCO – Flavius CABA-MARIA: *Geopolitics of Iran*; Palgrave Macmillan, New York, 2021, 443-483. o.

BURKE, Edward: [Game over? The EU's legacy in Afghanistan](#). *FRIDE Working Paper*, No. 122. [online], 2014. február. Forrás: eth.cz [2023. 01. 10.]

BURNS, Robert - Lolita C. BALDOR: Austin: [Al-Qaida could regroup in Afghanistan in 2 years](#) [online], 2021. 06. 17. Forrás: Associated Press [2021. 08. 22.]

CHOKSY, Jamsheed K. – Carol E. B. CHOKSY: [„No Friend of Iran: Tehran's Responses to the Taliban's Return to Power in Afghanistan”](#), [online], 2021. szeptember 13.
Forrás: *E-International Relations* [2022. április 12.]

[Civilians wounded as fighting erupts at Pakistan-Afghan border](#) [online], 2022. 12. 11.
Forrás: al Jazeera [2023. 03. 20.]

[Combined Forces Air Component Commander 2014-2021 Airpower Statistics as of November 30, 2021](#) [online], 2021. 12. 17. Forrás: U.S. Air Forces Central Public Affairs [2021. 12. 22.]

CORDESMAN, Anthony H.: [America's Wars in Afghanistan, Pakistan and Iraq: The Challenge of Grand Strategy](#). [online], 2010.
Forrás: csis.com [2023. 01. 06.]

[Country Strategy Paper: Afghanistan 2003–2006: including national indicative programme](#). [online], 2003. 02. 11. Forrás: afghandata.org [2023. 01. 10.]

[Country Strategy Paper: Islamic Republic of Afghanistan – 2007-2013](#). [online], 2007. július. Forrás: eeas.europa.eu [2023. 01. 10.]

CSIKI VARGA Tamás – TÁLAS Péter: [Erő és diplomácia. Az Egyesült Államok stratégiai érdekei és lehetőségei a Biden-kormányzat időszakában.](#) *SVKI Elemzések*, 2021/13. [online], 2021. 07. 27. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2023. 01. 06.]

CSIKI VARGA Tamás: [A Trump-stratégia nyomában – A 2017-es amerikai Nemzeti Biztonsági Stratégia értékelése.](#) *SVKI Elemzések*, 2018/4. [online], 2018. 01. 23. Forrás: svkk.uni-nke.hu [2023. 01. 06.]

Danish Refugee Council: [Socio-Economic Survey of Afghan Refugees Living in Pakistan](#), May 2013, [online], forrás: adsp.ngo, [2021.10.25.]

DARAGAH I Borzou: [„Iran Spent Years Preparing for a Taliban Victory. It May Still Get Stung”](#), [online], 2021. augusztus 20. Forrás: *Atlantic Council* [2022. április 12.]

[Deadly ‘suicide’ blast outside Afghan foreign ministry in Kabul](#) [online], 2023. 01. 11. Forrás: al Jazeera [2023. 03. 20.]

[Deadly explosion targets memorial service near Kabul mosque](#) [online], 2021. 10. 03. Forrás: al Jazeera [2021. 10. 28.]

[DG ISI Lt Gen Faiz Hameed arrives in Kabul for meetings with Taliban leaders.](#) [online], 2021. 09.04. Forrás: The Pakistan Daily [2023. 01. 22.]

DROOGERS, P. et al: *Water Resources trends in Middle East and North Africa towards 2050*, *Hydrology and Earth System Sciences*, 2012, 3104-3114 o.

DUPÉE, Matthew: [Red on Red: Analyzing Afghanistan’s Intra-Insurgent Violence](#) [online], 2018. 01. Forrás: CTC Sentinel [2021. 10. 28.]

EGBERT, Jahn: *Die „Verteidigung Deutschlands am Hindukusch”. Die deutsche Rolle in Afghanistan.* In: *Politische Streitfragen, Deutsche Innen- und Aussenpolitik.* VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2011, 178-194.

EHSAN, Ehsanullah - Ali M. LATIFI: [‘Blood and pieces’: Kunduz residents describe blast aftermath](#) [online], 2021. 10. 09. Forrás: al Jazeera [2021. 10. 28.]

EQBAL, Saqalain: [US Supports No Armed Resistance in Afghanistan](#) [online], 2022. 05. 28. forrás: Khaama Press News Agency [2023.03.25.]

ESFANDIARY, Dina: [„The Taliban’s Comeback Is a Conundrum for Iran”](#), [online], 2021. szeptember 13. Forrás: *World Politics Review* [2022. április 12.]

[EU Development Cooperation Instrument. Multi-annual Indicative Programme 2014-2020.](#) [online], 2014. február. Forrás: eeas.europa.eu [2023. 01. 10.]

[EU–Afghanistan Cooperation Agreement on Partnership and Development.](#) [online], 2017. 03. 14. Forrás: eur-lex.europa.eu [2023. 01. 10.]

[EU–Afghanistan Joint Declaration. Committing to a new EU-Afghan Partnership.](#) [online], 2005. 11. 16. Forrás: consilium.europa.eu [2023. 01. 10.]

[European Court of Auditors: The EU police mission in Afghanistan: mixed results.](#) [online], 2015. Forrás: eeas.europa.eu [2023. 01. 10.]

FAIR, C. Christine: *India in Afghanistan and Beyond: Opportunities and Constraints*, A Century Foundation Report, 2010.

FAO: [Afghanistan](#), [online], forrás: fao.org, [2021.10.21.]

FASSIHI, Farnaz: [„Iran Wanted U.S. Out of Afghanistan. It May Be Sorry the Wish Came True”](#), [online], 2021. október 21. Forrás: *The New York Times* [2022. április 12.]

[Fatalities by Coalition Countries.](#) [online], 2023. 01. 10. Forrás: Icasualties.org [2023. 01. 10.]

FATHOLLAH-NEJAD, Ali – Hamidreza AZIZI: [„Iran and the Taliban after the US Fiasco in Afghanistan”](#), [online], 2021. szeptember 22. Forrás: *Middle East Institute* [2022. április 12.]

[Franklin Introduces Bill to Block U.S. Recognition of the Taliban and Designate It as a Terrorist Group](#) [online] 2021. 09. 23., Forrás: Scott Franklin képviselő [2021. 10. 28.]

GALL, Charlotta: *The Wrong Enemy: America in Afghanistan, 2001–2014.* Houghton Mifflin Harcourt, 2014.

GANNON, Kathy: [Afghan President was Isolated before Slipping into Exile.](#) [online], 2021. 08. 15. Forrás: independent.co.uk [2023. 01. 15.]

GERGES, Fawaz A.: *The Far Enemy: Why Jihad Went Global*, Cambridge University Press, 2009.

[Global Network Against Food Crises: Global Report on Food Crises. 2021.](#), [online], forrás: fightfoodcrises.net, [2021.10.21.]

[Global Terrorism Index.](#) [online] é.n. Forrás: visionofhumanity.org [2022. 04. 23.]

GOLLOB, Sam – Michael E. O’HANLON: [Afghanistan index. Tracking variables of reconstruction and security in post-9/11 Afghanistan.](#) [online] 2021. 08. 25. Forrás: brookings.edu [2021. 11. 24.]

GONDAL, Qaisar Farooq: [The Pakistan-U.S. Memogate Scandal.](#) [online], 2022. 12. 21. Forrás: The Washington Times [2021. 12. 11.]

GRADY, John: [Petraeus Questions U.S. Ability to Counter Terrorism After Afghanistan’s Fall](#) [online] 2021. 08. 23. Forrás: U.S. Naval Institute [2021. 08. 22.]

GROMOV, Boris– Dmitry ROGOZIN: [Russian Advice on Afghanistan](#), [online], 2010. január 11. Forrás: New York Times [2022.10.21.]

- GTD Codebook: Inclusion Criteria and Variables, [online], 2019. október, 10. o.
Forrás: start.umd.edu [2022. 04. 18.]
- GUL, Ayaz: *Pakistan: World Running Out of Patience with Afghan Taliban*. [online], 2022. 11. 18. Forrás: voanews.com [2023. 01. 18.]
- HÁDA Béla: *Dél-Ázsia a poszthidegháborús korban*. Bp., Ludovika Egyetemi Kiadó, 2022.
- HÁDA Béla: India és az afganisztáni válság. In BÚR Gábor et al. (főszerk.): *Az Eiffel-torony árnyékában – Majoros István 70 éves*. Budapest, ELTE BTK, 2019. 268-287. o.
- HÁDA Béla: Indiai Kasmír speciális státuszának visszavonása – külső és belső tényezők. *Nemzet és Biztonság*, 2019/3. 4–18. o.
- Haqqani Network [online], d.n. Forrás: National Counterterrorism Center [2021. 08. 23.]
- Hardliners get key posts in new Taliban government [online], 2021. 09. 07.
Forrás: BBC News [2021. 10. 28.]
- HASHIM, Asad: *Military failures revealed by Bin Laden raid: Leaked report obtained by Al Jazeera details Pakistan's inability to defend its borders* [online] 2013.07. 10.
Forrás: Al Jazeera [2021. 08. 23.]
- HASSAN, Oz: *Reassessing the European strategy in Afghanistan*. [online], 2021. 11. 17. Forrás: carnegieeurope.eu [2023. 01. 10.]
- Hearing to Receive Testimony on the Department of Defense Budget Posture in Review of the Defense Authorization Request for Fiscal Year 2022 [online] 2021. 06. 10. Forrás: Stenographic Transcript Before the Committee On Armed Services United States Senate [2021. 08. 23.]
- HERGESBERG, Peter: *Hot Air in the Orient*, Max Planck Institute, [online],
Forrás: mpg.de, [2021.10.25.]
- HOSKINS, Peter: *Taliban and China firm agree Afghanistan oil extraction deal*. [online], 2023. 01. 06. Forrás: bbc.com [2023. 01. 15.]
- IBRAHIM, Arwa - Usaid SIDDIQUI: *Taliban claims victory in Panjshir as it calls to end war* [online], 2021. 09. 06. Forrás: al Jazeera [2021. 11. 04.]
- IMF: *World Economic Outlook Database*, [online], forrás: imf.org, [2021.10.21.]
- International Rescue Committee: *Growing violence in Afghanistan*, [online],
Forrás: rescue.org, [2021.10.25.]
- IS Claims Responsibility For Deadly Suicide Attack Outside Russian Embassy In Kabul [online], 2022. 09. 22. Forrás: RFE/RL [2023. 03. 29.]
- ISAF Placemat – Key Facts and Figures, 2011. június. [online], 2011. 06. 06.
Forrás: nato.int [2023. 01. 10.]
- IS-K Claims Suicide Attack Near Foreign Ministry In Kabul That Killed Six [online], 2023. 03. 28. Forrás: RFE/RL [2023. 03. 29.]
- Joint Statement by U.S. Treasury and State Department: The United States and Partners Announce Establishment of Fund for the People of Afghanistan [online], 2022. 09. 14. Forrás: amerikai pénzügyminisztérium [2023.03.26.]
- Kabul blast claimed by Taliban kills Afghan air force pilot [online], 2021. 08. 07.
Forrás: al Jazeera [2021. 12. 22.]
- KAURA, Vinay: *„Iran's Influence in Afghanistan”*, [online], 2020. június 23.
Forrás: Middle East Institute [2022. április 12.]
- KHAJEHPOUR, Bijan: *„Iran-Afghan Trade Has Murky Future under Taliban”*, [online], 2021. szeptember 1. Forrás: Al-Monitor [2022. április 12.]
- KHAN, Abdul Qayyum: *Understanding Afghanistan*. Routledge, London, New York, 2021.
- KHAN, Tahir: *Taliban Install Diplomats in Pakistan Embassy, Missions*. [online], 2021. 10. 29. Forrás: voanews.com [2023. 01. 18.]
- KLYSZCZ, Ivan Ulises: *Reframing Russia's Afghanistan Policy*, [online], 2021. július 29.
Forrás: Foreign Policy Research Institute [2022.10.21.]
- Knoema: *Education Statistics*, [online], Forrás: public.knoema.com, [2021.10.22.]
- Knoema: *Gross graduation ratio for tertiary education*, [online], Forrás: knoema.com, [2021.10.22.]
- Kunduz seized by Taliban: pictures from Afghan city. [online] 2015. 09. 29.
Forrás: bbc.com [2022. 04. 18.]
- LARUELLE, Marlene: *Russia's Strategies in Afghanistan and their Consequences for NATO*, [online], 2011. november, Forrás: NATO Defence College [2022.10.21.]
- LATIFI, Ali M: *How deep are divisions among the Taliban?* [online], 2021. 09. 23.
Forrás: al Jazeera [2021. 10. 28.]
- LATYPOVA, Leyla – Jane AARON: *Taliban, Separatists and Lukashenko: Russia Kicks Off Diminished St. Petersburg Forum*, [online], 2022. június. 15.
Forrás: Moscow Times [2022.10.21.]
- LEWIS, Simon - Humeyra Pamuk - Jonathan LANDAY: *About 100 U.S. citizens, permanent residents still waiting to leave Afghanistan -official* [online], 2021. 09. 27. Forrás: Reuters [2021. 11. 04.]

LIM, Kevin: „Afghanistan Is a Bigger Headache for Tehran Than It Is Letting On”, [online], 2021. szeptember 15. Forrás: Foreign Policy [2021. október 31.]

MARTY, Franz J.: „Is the Taliban’s Campaign Against the Islamic State Working?”, [online], 2022. február 10. Forrás: The Diplomat [2022. április 12.]

MARTY, Franz J.: *Afghan Parliamentary Elections Marred by Technical Troubles and Insecurity*. [online], 2018. 10. 21. The Diplomat, Forrás: thediplomat.com [2021. 06. 12.]

McFAUL, Michael: *U.S.-Russia Relations After September 11, 2001*, [online], 2001. október 24. Forrás: Carnegie [2022.10.21.]

MILLER, Aaron David: *What the al-Qaeda Drone Strike Reveals About U.S. Strategy in Afghanistan* [online], 2022. 08. 22. Forrás: Carnegie Endowment for International Peace [2023. 03. 20.]

MOHSIN, Saleha: *US freezes Afghan central bank’s assets of \$9.5bn* [online], 2021. 08. 18. Forrás: Al Jazeera [2021. 08. 23.]

Moscow’s ‘Little Kabul’, [online], 2017. december 25. Forrás: RFE/RL [2022.10.21.]

MOTAMEDI, Maziar: *Iran and Taliban forces clash in border area* [online], 2021. 12. 01. Forrás: al Jazeera [2023.03. 20.]

Mursal Nabizada: Gunmen kill former Afghan MP at home in Kabul [online], 2023. 01. 16. Forrás: BBC [2023. 03. 20.]

MYERS, Steven Lee: *China Offers the Taliban a Warm Welcome While Urging Peace Talks*. [online], 2021. 07. 28. Forrás: The New York Times [2023. 01. 23.]

NADA, Garrett: „Iran, Afghanistan and the Taliban”, [online], 2021. augusztus 18. Forrás: The Iran Primer [2022. április 12.]

NADIMI, Farzin: „Iran Sets Its Eyes on Afghanistan”, [online], 2021. július 29. Forrás: *The Washington Institute for Near East Policy* [2022. április 12.]

National Intelligence Council: *Afghanistan: Implications of Taliban Rule* [online], 2022. 12. 05. Forrás: Director of National Intelligence [2023. 03. 26.]

NATO and Afghanistan RSM Placemats Archive. [online] 2021. 02. Forrás: nato.int [2021. 11. 24.]

New Journey of China’s Development New Opportunities for China-Afghanistan Relations. [online], 2022. 11. 03. Forrás: <http://af.china-embassy.gov.cn> [2023. 01. 06.]

Observatory of Economic Complexity: *Afghanistan*, [online], Forrás: oec.world, [2021.10.25.]

OECD: *Migration in Asia: What skills for the future?*, [online], Forrás: oecd-ilibrary.org, [2021.10.21.]

Operation Freedom’s Sentinel April 1, 2021–June 30 2021 [online], 2021 Forrás: Lead Inspector General Report To The United States Congress [2021. 08. 25.]

Oroszországban ölték meg az Iszlám Állam 14 tagját [online], 2015. augusztus 3. Forrás: HVG [2022.10.21.]

Pakistan conducted drone strikes in Panjshir: Report. [online], 2021. 09. 06. Forrás: wionews.com [2023. 02. 02.]

Pakistan rejects reports alluding to its involvement in Panjshir Valley offensive. [online], 2021. 09. 10. Forrás: The Hindu [2023. 02. 05.]

Pakistan’s Hard Policy Choices in Afghanistan. [online], 2022. 02. 08. Forrás: crisisgroup.org [2023. 02. 25.]

Pakistani embassy in Kabul attacked, one injured [online], 2022. 12. 02. Forrás: Reuters [2023. 03. 20.]

Pakistani Police Say IS Mosque Bomber Was From Afghanistan [online], 2022. 03. 10. Forrás: Radio Free Europe/Radio Liberty [2023. 03. 20.]

Pakistani Taliban attack Karachi police station [online], 2023. 02. 17. Forrás: BBC [2023. 03. 20.]

Pakistani Taliban Says Cease-Fire With Islamabad Extended Indefinitely [online], 2022. 06. 02. Forrás: RFE/RL [2023. 03. 25.]

PALAU, Rainer Gonzalez: *The Decision to Plant Poppies: Irrigation, Profits & Alternatives Crops in Afghanistan*, *Afghanistan in Transition*, 2012, [online], Forrás: reliefweb.int, [2021.10.25.]

PALIWAL, Avinash: *New Alignments, Old Battlefield: Revisiting India’s Role in Afghanistan*. [online], 2017. Forrás: carnegieendowment.org [2019. 04. 15.]

PANNIER, Bruce: *Taliban’s Arrest Of Ethnic Uzbek Commander Sparks Clashes In Northern Afghanistan* [online], 2022. 01. 29. Forrás: Radio Free Europe/Radio Liberty [2023. 03. 20.]

PARKER, Claire: *How strong is the Islamic State in Taliban-ruled Afghanistan?* [online], 2022. augusztus 19. Forrás: Washington Post [2022.10.21.]

PASRICHA, Anjana: *India Sends Humanitarian Assistance and Technical Team to Kabul*. [online], 2022. 06. 24. Forrás: voanews.com [2023. 02. 15.]

[Pentagon Press Secretary John F. Kirby Holds a Press Briefing](#) [online], 2021. 08. 20. Forrás: U.S. Department of Defense [2021. 08. 22.]

[POPALZAI, Ehsan – Ali M. LATIFI – Laura SMITH-SPARK: 4 million vote in Afghanistan despite violence and technical glitches.](#) [online], 2018. 10. 21. Forrás: CNN [2021. 06. 12.]

[Posture Statement of General Kenneth F. McKenzie, Jr. commander, CENTCOM before the Senate Armed Services Committee March 15, 2022](#) [online], 2022. 03. 15. Forrás: CENTCOM [2023.03.25.]

[President delivers State of the Union Address.](#) [online], 2002. 01. 29. Forrás: georgewbush-whitehouse.archives.gov [2023. 01. 06.]

[Proposal for a new EU strategy on Afghanistan: in support of peace and prosperity.](#) [online], 2017. 07. 24. Forrás: ec.europa.eu [2023. 01. 10.]

[PUTZ, Catherine: More than \\$1.2 Billion in Humanitarian Aid Pledged to Afghanistan,](#) [online], Forrás: thediplomat.com, [2021.10.25.]

[PUTZ, Catherine: Taliban Takeover: World Bank and IMF Halt Aid; US Freezes Afghan Assets,](#) [online], Forrás: thediplomat.com, [2021.10.25.]

[Qatar: Issues for the 118th Congress](#) [online], 2023. 03. 10. Forrás: Congressional Research Service [2023. 03. 29.]

[Quarterly Report to the United States Congress](#) [online], 2021. 07. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2021. 08. 22.] 72-73. o.

[Quarterly Report to the United States Congress](#) [online], 2021. 10. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2021. 11. 01.]

[Quarterly Report to the United States Congress](#) [online], 2022. 01. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2023. 03. 25.]

[Quarterly Report to the United States Congress](#) [online], 2022. 04. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2023. 03. 25.]

[Quarterly Report to the United States Congress](#) [online], 2022. 07. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2023. 03. 25.]

[Quarterly Report to the United States Congress](#) [online], 2023. 01. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2023. 03. 26.]

[Rahimullah Haqqani: Afghan cleric killed by bomb hidden in artificial leg - reports](#) [online], 2022. 08. 11. Forrás: BBC [2023. 03. 20.]

[RAMACHANDRAN, Sudha: „Afghanistan-Iran Disquiet Over the Helmand River”,](#) [online], 2022. február 15. Forrás: *The Diplomat* [2022. április 12.]

[RAMAN, B.: Baloch shadow over China-Pakistan ties.](#) [online], 2005. 04. 19. Forrás: Asia Times Online [2012. 01. 06.]

[RASMUSSEN, Sune Engel – Michael SHAFT: Trump’s Afghan shift praised in Kabul but leaves Pakistan wary,](#) [online], 2017. 08. 22. Forrás: The Guardian [2019.04.12.]

[Remarks by President Biden on the Drawdown of U.S. Forces in Afghanistan](#) [online], 2021. 07. 08. Forrás: The White House Briefing Room [2021. 08. 22.]

[Remarks by President Biden on the End of the War in Afghanistan](#) [online], 2021. 08. 31. Forrás: The White House Briefing Room [2021. 10. 28.]

[Remarks by President Trump on the Strategy in Afghanistan and South Asia.](#) [online], 2017. 08. 21. Forrás: whitehouse.gov [2018. 02. 12.]

[Remarks by the President on the Way Forward in Afghanistan](#) [online], 2011. 06. 22. Forrás: The White House President Barack Obama (Archív) [2021. 10. 28.]

[ROSTOVÁNYI Zsolt: Az Iszlám Világ és a Nyugat.](#) Bp., Corvina, 2004.

[Rubio Introduces Bill to Designate Taliban As a Foreign Terrorist Organization](#) [online], 2021. 09. 15. Forrás: Marco Rubio US Senator for Florida [2021. 10. 28.]

[Russian Federation Product exports and imports to Afghanistan 2020,](#) [online], Forrás: wits.worldbank.org. [2022.10.21]

[Russian Federation Product Exports to Afghanistan in US\\$ Thousand 1996-2020,](#) [online], Forrás: wits.worldbank.org. [2022.10.21]

[Russian Federation Product Exports to Hungary in US\\$ Thousand 1996-2020,](#) [online], Forrás: wits.worldbank.org. [2022.10.21]

[Russian-Led CSTO Stages More Counterterrorism Drills On Tajik-Afghan Border](#) [online], 2021. 10. 23. Forrás: Radio Free Europe/Radio Liberty [2023. 03. 20.]

[SATP Afghanistan Number of Terrorism Related Incidents Year Wise,](#) [online] é.n. Forrás: satp.org [2021. 11. 24.]

[SATP Afghanistan Yearly Fatalities](#) [online] é.n. Forrás: satp.org [2021. 11. 24.]

[SAVAGE, Charlie – Eric SCHMITT – Michael SCHWIRTZ: Russian Spy Team Left Traces That Bolstered C.I.A.’s Bounty Judgment](#) [online], 2021. május 7. Forrás: New York Times [2022.10.21.]

[SCHICK, Camilla: Taliban denies knowledge of al-Zawahiri’s presence in Kabul, with some members blaming its Haqqani faction](#) [online], 2022. 08. 04. Forrás: CBC News [2023. 03. 26.]

SCHMITZ, Andrea: [Central Asia's Muslims and the Taliban](#), [online], 2022. március 3. Forrás: SWP [2022.10.21.]

SCHRODEN, Jonathan: [Lessons from the Collapse of Afghanistan's Security Forces](#) [online], 2021. 10. CTC Sentinel Combating Terrorism Center at West Point [2021. 12. 22.]

SHUSTER, Simon: [How the War on Terrorism Did Russia a Favor](#), [online], 2011. szeptember 19. Forrás: Time [2022.10.21.]

SIDDIQUE, Abubakar: [Hostilities Grow Between Taliban And Tajikistan Amid Border Closure, Truck Seizures](#) [online], 2022. 05. 19. Forrás: Radio Free Europe/Radio Liberty [2023. 03. 20.]

SIDDIQUE, Abubakar: [IS-K Ramps Up War Against The Taliban By Attacking Central Asian Neighbors](#) [online], 2022. 05. 11. Forrás: Radio Free Europe/Radio Liberty [2023. 03. 20.]

SIDDIQUE, Abubakar: [Pakistan Confronts Growing Threat From Islamic State-Khorasan](#) [online], 2022. 03. 11. Forrás: Radio Free Europe/Radio Liberty [2023. 03. 20.]

SIDDIQUE, Abubakar: [Pakistan's Deadly Air Strikes Inside Afghanistan Increase Tensions With Taliban](#) [online], 2022. 04. 21. Forrás: RFE/RL [2023. 03. 29.]

SIDHU, Sandi et. al.: [They wanted a new life in America. Instead they were killed by the US military](#) [online], 2021. 09. 15. Forrás: CNN [2021. 11. 04.]

SINGH HOODA, Deependra: [Three Years After Balakot: Reckoning with Two Claims of Victory](#). [online], 2022. 02. 28. Forrás: stimson.org [2023. 01. 24.]

SINGH, Vijaita – Rukmini S.: [Muslim Population Growth Slows](#). [online], 2015. 08. 27. Forrás: The Hindu [2023. 02. 15.]

[Sirajuddin Haqqani](#) [online] d. n., Forrás: FBI [2023. 03. 19.]

SMALL, Andrew: China's Caution on Afghanistan-Pakistan. *The Washington Quarterly*, 33. (2010) 3. 81-97. o.

SOLHDOOST, Mohsen – Mahmoud Pargoo: „Iran's Nontraditional Security Challenges under the Taliban Rule”, *Global Policy*, 13:1, 2022, 146-151. o.

[Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction Quarterly Reports](#) [online], 2019. 07. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2021. 12. 22.]

[Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction Quarterly Reports](#) [online], 2021. 10. 30. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2021. 12. 22.]

[Specially Designated Nationals List Update](#) [online], 2022. 11. 30. Forrás: U.S. Department of the Treasury [2023. 03. 20.]

[Statement for the Record General Michael "Erik" Kurilla Commander, US Central Command before the Senate Armed Services Committee on the Posture of US Central Command](#) [online], 2023. 03. 13. Forrás: CENTCOM [2023.03.26.]

[Statement on violence in Afghanistan](#) [online], 2022. 06. 19. Forrás: British Embassy Kabul [2023. 03. 20.]

[Stenographic Transcript Before the Committee on Armed Services United States Senate Hearing to Receive Testimony on the Conclusion of Military Operations in Afghanistan and Plans for Future Counterterrorism Operations](#) [online] 2021. 09. 28., Forrás: Senate Committee on Armed Services [2021. 10. 28.]

[Stenographic Transcript Before the Committee on Armed Services United States Senate Hearing to Receive Testimony on the Posture of United States Central Command and United States Africa Command in Review of the Defense Authorization Request for Fiscal Year 2024 and the Future Years Defense Program](#) [online], 2023. 03. 16. Forrás: Senate Armed Services Committee [2023.03.26.]

STEWART, Phil - Idrees Ali - Hamid Shalizi: [Special Report: Afghan pilots assassinated by Taliban as U.S. withdraws](#) [online], 2021. 07. 09. Forrás: Reuters [2021. 12. 22.]

Stone, Rupert: [Afghanistan's drug trade is booming under Taliban rule](#) [online], 2022. 08. 24. Forrás: Atlantic Council [2023. 03. 20.]

TAKEYH, Ray: [„Where Iran Stands on the Taliban Takeover in Afghanistan?”](#), [online], 2021. augusztus 30. Forrás: Council on Foreign Relations [2022. április 12.]

[Taliban announces new government in Afghanistan](#) [online], 2021. 09. 07. Forrás: al Jazeera [2021. 10. 28.]

[Taliban Atrocities Reported In Crackdown On Rebel Hazara Commander](#) [online], 2022. 07. 01. Forrás: Radio Free Europe/Radio Liberty [2023. 03. 20.]

[Taliban free American engineer Mark Frerichs in prisoner swap](#) [online] 2022. 09. 19. Forrás: Guardian [2023. 03. 19.]

[Taliban governor of Afghanistan's Balkh province killed in blast](#) [online], 2023. 03. 09. Forrás: al Jazeera [2023. 03. 20.]

[Taliban Overrun Afghan City, Kill 30 People and Leave](#). [online], 2018. 05. 16. Forrás: nytimes.com [2022. 04. 18.]

[Taliban seizes Herat, Ghazni as battle for Kandahar rages on](#) [online], 2021. 08. 12. Forrás: al Jazeera [2021. 12. 22.]

[The Constitution of Afghanistan](#). [online], 2004. 01. 26. Forrás: afghanembassy.com.pl [2021.07.14.]

[The Conversation: Afghanistan has vast mineral wealth but faces steep challenges to tap it](#), [online], forrás: theconversation.com, [2021.10.22.].

[The September 2005 Parliamentary and Provincial Council Elections in Afghanistan](#). [online], 2006. National Democratic Institute for International Affairs (NDI), Forrás: ndi.org [2021. 03. 04.]

[The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security](#) [online], 2023. 02. 27. Forrás: ENSZ [2023. 03. 29.]

[The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security](#) [online], 2022. 01. 28. Forrás: ENSZ [2023. 03. 27.]

[The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security](#) [online], 2022. 06. 15. Forrás: ENSZ [2023. 03. 27.]

[The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security](#) [online], 2022. 09. 14. Forrás: ENSZ [2023. 03. 20.]

[The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security](#) [online], 2022. 12. 07. Forrás: ENSZ [2023. 03. 20.]

[The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security](#) [online], 2023. 02. 27. Forrás: ENSZ [2023. 03. 27.]

[The Taliban Have Been Driven Back From the Afghan City of Kunduz](#). [online] 2016. 10. 04. Forrás: time.com [2022. 04. 18.]

[The U.S. War in Afghanistan 1999 – 2021](#). [online], 2021. 08. 30. Forrás: cfr.org [2022. 04. 18.]

[Thomas West Special Representative for Afghanistan and Deputy Assistant Secretary Bureau of South and Central Asian Affairs](#) [online], d. n. Forrás: amerikai külügyminisztérium [2023. 03. 25.]

TIMMINS, Beth: [IMF suspends Afghanistan's access to funds](#) [online], 2021. 08. 19. Forrás: BBC News [2021. 08. 23.]

TIWARI, Varun et al: [Wheat Area Mapping in Afghanistan Based on Optical and SAR Time-Series Images in Google Earth Engine Cloud Environment](#), 2020, [online], Forrás: frontiersin.org, [2021.10.25.]

Trading Economics: [Bank deposits to GDP by country](#), [online], Forrás: tradingeconomics.com, [2021.10.22.]

[Treasury Imposes Sanctions on Individuals Linked to the Taliban and Haqqani Network](#) [online], 2012. 05. 17. Forrás: U.S. Department of the Treasury [2021. 10. 28.]

TRENIN, Dmitri: [Moscow's New Rules](#) [online], 2020. november 12. Forrás: Carnegie Moscow [2022.10.21.]

[U.S.-Provided Funds and Equipment to Afghanistan: An Assessment of Taliban Access to Assets Remaining in Country When the Afghan Government Collapsed](#) [online], 2022. 11. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2023. 03. 19.]

UN Office on Drugs and Crime: [Afghanistan Opium Survey 2020](#), [online], Forrás: unocd.org, [2021.10.25.]

[UN Releases Report on Human Rights in Afghanistan Since the Taliban Takeover](#) [online], 2022. 07. 20. Forrás: UNAMA [2023. 03. 19.]

UNDP: [Economic Instability and Uncertainty in Afghanistan after August 15](#), [online], Forrás: undp.org, [2021.10.21.]

Unicef: [Under five mortality](#), [online], Forrás: data.unicef.org, [2021.10.22.]

UNODC: [Afghanistan opium survey 2017 - Challenges to sustainable development, peace and security, 2018](#), [online], Forrás: unocd.org, [2021.10.25.]

[US left Bagram Airbase at night with no notice, Afghan commander says](#) [online], 2021. 07. 06. Forrás: BBC [2021. 12. 22.]

VERGUN, David: [U.S. to Maintain Robust Over-the-Horizon Capability for Afghanistan if Needed](#) [online], 2021. 07. 06 Forrás: DOD News [2021. 08. 22.]

[What We Need to Learn: Lessons from Twenty Years of Afghanistan Reconstruction](#) [online], 2021. 08. Forrás: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction [2021. 12. 22.]

WHITLOCK, Craig: [The Afghanistan Papers: A Secret History of the War](#). Simon & Schuster, 2021.

WILKIE, Christina: ['9/11 millionaires' and mass corruption: How American money helped break Afghanistan](#) 2021. 09. 10. [online], Forrás: CNBC [2021. 12. 22.]

WODON, Quentin et al: [Climate Change and Migration – Evidence from the Middle East and North Africa, 2014, World Bank Study](#), [online], Forrás: openknowledge.worldbank.org, [2021.10.25.]

World Bank: [Afghanistan Development Update April 2021](#), [online], Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.25.]

World Bank: [Afghanistan Development Update July 2019](#), [online],
 Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.25.]

World Bank: [Agriculture, forestry, and fishing, value added \(% of GDP\)](#), [online],
 Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.21.]

World Bank: [Farmers Continue to Benefit From Irrigation Upgrades in Afghanistan's Bamyán Province](#), [online], Forrás: worldbank.org, [2021.10.25.]

World Bank: [GDP – Afghanistan](#), [online], Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.25.]

World Bank: [GDP growth – Afghanistan](#), [online], Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.21.]

World Bank: [GDP per capita – Afghanistan](#), [online], Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.21.]

World Bank: [Government expenditure on education](#), [online],
 Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.22.]

World Bank: [Individuals using the Internet](#), [online], Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.22.]

World Bank: [Life expectancy at birth](#), [online], Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.22.]

World Bank: [Mobile cellular subscriptions](#), [online], Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.22.]

World Bank: [Net official development assistance and official aid received](#), [online],
 Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.25.]

World Bank: [Net official development assistance and official aid received – Afghanistan](#), [online], Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.25.]

World Bank: [Personal Remittances](#), [online], Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.22.] és [Personal Remittances – Afghanistan](#), [online],
 Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.22.]

World Bank: [Rural population](#), [online], Forrás: data.worldbank.org, [2021.10.25.]

World Bank: [The Human Capital Project](#), [online], Forrás: openknowledge.worldbank.org, [2021.10.22.]

World Bank: [World Development Indicators](#), [online], Forrás: databank.worldbank.org, [2021.10.21.]

World Bank: [World Development Indicators](#), [online], Forrás: databank.worldbank.org, [2021.10.22.]

World Bank: [World Development Indicators](#), [online],
 Forrás: databank.worldbank.org, [2021.10.25.]

World Drug Report 2021. Global Overview: Drug Demand, Drug Supply, [online],
 2021. június Forrás: UNODC [2022.10.21.]

[World Population Review: World Population by Country](#), [online],
 Forrás: worldpopulationreview.com, [2021.10.22.]

YAWAR, Mohammad Yunus– Charlotte Greenfield: [EXCLUSIVE Afghan Taliban sign deal for Russian oil products, gas and wheat](#), [online], 2022. szeptember 28.
 Forrás: Reuters [2022.10.21.]

ZELIN, Aaron Y.: [Return of the Islamic Emirate of Afghanistan: The Jihadist State of Play](#) [online], 2021. 08. 18. Forrás: The Washington Institute [2021. 08. 25.]

ZHOU Jiayi – FEI Su – Jingdong YUAN: [Treading Lightly: China's Footprint in a Taliban-led Afghanistan](#). [online], 2022. 11. Forrás: SIPRI [2023. 02. 04.]

[Президент России выступил с телеобращением по поводу террористических актов в США](#), [online], 2001. szeptember 11.
 Forrás: Kremlin.ru [2022.10.21.]

VÉDELMI TANULMÁNYOK

Eddig megjelent

Péczeli Anna

A magyar–amerikai kapcsolatok a hidegháború végétől napjainkig

Tálas Péter

Magyarország biztonságpolitikája 1989–2019 között

Rácz András

**Oroszország biztonságpolitikai törekvései
a posztsovjet térségben**

Sz. Bíró Zoltán

A magyar–orosz kapcsolatok története (1990–2017)

Egeresi Zoltán, Péntzváltó Nikolett

**Törökország kapcsolata Közép- és Délkelet-Európával
1989-től 2018-ig**

Bartók András

Japán biztonság- és védelempolitikája 1989–2017

Egeresi Zoltán, Rácz András, Jójárt Krisztián

Stratégiai helyzet Hegyi-Karabahban a 2020. őszi háború után

